

KULTŪRAS MINISTRIJAI – 70

KULTŪRAS
MINISTRIJAS
ĒKAI – 150

**KULTŪRAS
MINISTRIJAI – 70**

KULTŪRAS
MINISTRIJAS
ĒKAI – 150

Grāmatas tekstu autori:
Gunta Gaidamaviča,
Jānis Dripe (ēkas būvvēsture)

Redaktore:
Marta Dziļuma

Dizains:
SIA "Apgāds Mansards"

Izdevumā izmatoti dažādu autoru fotoattēli no Latvijas Nacionālā arhīva un Latvijas Nacionālās bibliotēkas krājuma, izdevuma *Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen*, Arhitektoniskās izpētes grupas materiāliem un Latvijas Republikas kultūras ministru personiskajiem arhīviem; Jāņa Dripes, Andra Tones, Oskara Artūra Upenieka un Daces Vīzules fotogrāfijas.

Izdevums tapis sadarbībā ar Latvijas Nacionālo arhīvu.

Kultūras ministrija

Latvijas Nacionālais arhīvs

ISBN 978-9934-8863-6-2

© Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2023
Visas tiesības rezervētas.

ievadvārdi	7
------------------	---

KULTŪRAS MINISTRIJAI – 70

Kultūrpolitika pirmās brīvvalsts laikā	9
Kultūras fonds	12
Kultūrpolitika pirmajā padomju okupācijas gadā	18
Kultūrpolitika Latvijas PSR pēc Otrā pasaules kara	21
Kultūra staļinisma periodā	21
Latvijas PSR Kultūras ministrija	30
Politiskā atkušņa periods	37
Kultūras ministrs Voldemārs Kalpiņš	37
Kultūra 20. gadsimta 60. gados, Kultūras ministrija	42
Kultūra 70.–80. gados. Stagnācija	49
Pārmaiņu laiks. Atmoda	53
LPSR Kultūras komiteja	55
Kultūrpolitika Latvijas Republikā	59
Kultūrpolitikas dokumenti	81
Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes 1995	81
Nacionālā programma "Kultūra" 2000–2010	83
Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam	
NACIONĀLA VALSTS. Ilgtermiņa politikas pamatnostādnes	84
Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam "Radošā Latvija"	86
Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam "Kultūrvalsts"	88
Latvijas Republikas kultūras ministri	90
Raimonds Pauls	90
Jānis Dripe	95
Ojārs Spārītis	100
Rihards Pīks	104
Ramona Umblīja	106
Kārīna Pētersone	110
Ingūna Rībena	117
Helēna Demakova	122
Ints Dālderis	128

Sarmīte Ēlerte	132
Žaneta Jaunzeme-Grende	137
Dace Melbārde	142
Nauris Puntulis	148
Avoti	153

KULTŪRAS MINISTRIJAS ĒKAI – 150

Ēkas būvvēsture	155
Kultūras ministrijas ēkas apjoms, fasādes un detaļas	158
Ēkas iekštelpu arhitektūra	162
Nozīmīgākie projekti un pārbūves ēkā K. Valdemāra ielā 11a	176
Ēkas lietotāji	182
Zigfrīds Anna Meierovics (1887–1925)	186
Vilhelms Munters (1898–1967)	186
Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs	188
Avoti	191

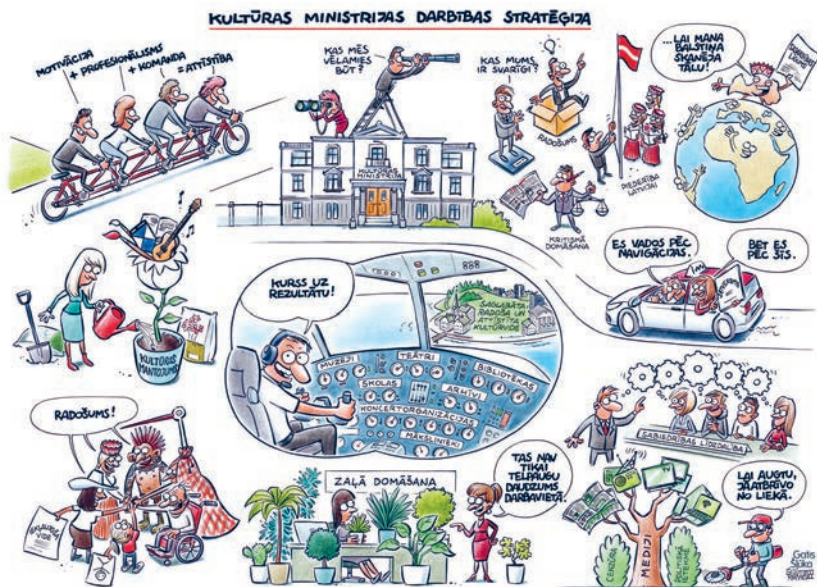
Ievadvārdi

2023. gads Kultūras ministrijā ir īpašs. Atzīmējam ne vien nozares ministrijas dibināšanas 70. gadadienu (1953. gada 12. maijs), bet arī lepojamies ar ministrijas ēku Rīgā, Krišjāņa Valdemāra ielā 11a, kura piedzīvo savu 150. gadskārtu. Atzīmējot dubultjubileju, ir ierasts atskatīties pagātnē, kā arī iztēloties nākotnē sasniedzamās virsotnes.

Šis izdevums “Kultūras ministrijai – 70, Kultūras ministrijas ēkai – 150” pretendē būt pirmais, kurā sniegts ieskats kultūrpolitikas vēsturē kopš 1919. gada 23. jūlija – brīža, kad pirmās brīvvalsts laikā Izglītības un zinātnes ministrijas paspārnē tika izveidots Mākslas un kultūras departaments. Grāmatas autori aplūkojuši kultūras dzīvi padomju okupācijas laikā, Atmodas periodā, kā arī šobrīd. Par būtiskākajām atziņām esam intervējuši 13 kultūras ministrus, kā arī caurlūkojuši Kultūras ministrijas ēkas vēstures nospiedumus 150 gados. Izzinot vēsturi, no tās daudz ko varam mācīties nākotnei, tādēļ izpētes darbus turpināsim arī nākamajos tēmai veltītajos izdevumos.

Kultūras ministrija, izstrādājot Kultūras ministrijas darbības stratēģiju 2022.–2027. gadam, ir izvirzījusi ambiciozus mērķus. Lai tos sasniegtu, mēs vēlamies būt motivēta, profesionāla un uz attīstību vērsta komanda, kurai rūp klientu un sadarbības partneru viedoklis un vajadzības. Mēs būsīm nenogurstoši kultūras vērtību un mantojuma sargi, radošuma atbalstītāji un veicinātāji!

Kultūras ministrijas misijas, vīzijas un vērtību kartējumu savā rokrakstā ir izteicis karikatūrists Gatis Šļūka. Aicinu tajā atpazīt sevi un ar smaidu aizvadīt šo Kultūras ministrijas dubultjubilejas gadu!

Kultūras ministrijas valsts sekretāre
Dace Vilsone

KULTŪRAS MINISTRIJAI – 70

Kultūrpolitika pirmās brīvvalsts laikā

Veidojot jaunās Latvijas Republikas valsts pārvaldes sistēmu, kultūras un mākslas procesu vadība tika uzticēta Izglītības ministrijai (dibināta 1919. gada 23. jūlijā). 1919. gada 2. oktobrī Ministru kabineta sēdē tika nolemts Izglītības ministrijā izveidot Mākslas un kultūras departamentu. Tajā ietilpa Teātra un literatūras, Mūzikas un Glezniecības nodaļas. Šādi Latvija pārņēma Zviedrijas Izglītības ministrijas sistēmu, kas bija ieviesta arī Igaunijā, Lietuvā un Somijā, kur arī nebija atsevišķas Kultūras ministrijas.¹

Departamenta pirmais vadītājs bija Jānis Akuraters (no 02.10.1919), pēc tam Rainis (no 14.04.1920) un Pāvils Rozītis (no 10.12.1920) Vēlāk departamentam pievienoja arī Arhīvu un bibliotēku nodaļu. Ar kultūras popularizēšanu ārvalstīs nodarbojās Ārlietu ministrija. 1920. gada 18. novembrī nodibināja arī Kultūras fondu – pirmo šāda veida institūciju Baltijas valstīs. No 1923. gada 15. jūnija darbību uzsāka Pieminekļu valde.

Latvijas valsts pastāvēšanas pirmajos gados tika dibinātas svarīgākās valsts kultūras institūcijas. 1919. gadā tika nodibināta Latvju opera (tagad Latvijas Nacionālā opera un balets) un Latvijas Nacionālais teātris, bet 1920. gadā – Dailes teātris. 1919. gadā tika dibinātas divas kultūras augstskolas – Latvijas konservatorija (tagad Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija) un Latvijas Mākslas akadēmija. 1920. gadā darbu sāka Valsts Mākslas muzejs, kura pamatu veidoja nacionālās mākslas krājums.²

20. gadsimta 20. gadu kultūrpolitiku raksturo gan nacionālā valstiskuma izcēlums, gan etnisko minoritāšu kultūras daudzveidība. Šajā periodā

1 <https://www.km.gov.lv/lv/ministrijas-vesture> skatīts 14.02.2023.

2 <https://enciklopedija.lv/skirklis/21400-kult%C5%ABrpolitika-Latvij%C4%81>, skatīts 14.02.2023.

Izglītības ministrijas Mākslas departamenta darbinieki.
No kreisās: 3. latviešu dzejnieks, dramaturgs, tulkotājs, teātra darbinieks, sociāldemokrātiskais žurnālists un politiķis Jānis Pliekšāns (Rainis), 4. rakstnieks, žurnālists un tulkotājs Pāvils Rozītis.
Latvija, 1920. gads, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_86049

nozīmīgu pienesumu nacionālās kultūras nostiprināšanai deva atsevišķu privātpersonu un uzņēmumu ierosmes. Piemēram, pēc izdevēja Anša Gulbja iniciatīvas 1927. gadā sākas Latviešu konversācijas vārdnīcas izveide, tā gan netika pabeigta, to pārtrauca 1940. gadā notikušī valsts okupācija. Literārā procesa virzībai nozīmīga bija jaunāko daiļdarbu publicēšana laikrakstā “Jaunākās Ziņas” un žurnālā “Atpūta”, kas notika pēc abu preses izdevumu līdzīpašnieces Emīlijas Benjamiņas iniciatīvas.

20. gadsimta 30. gados pēc Kārļa Ulmaņa apvērsuma sākās izteikti nacionālistiski orientēta kultūrpolitika, uzplauka vadoņa kults un patriarhālas lauku dzīves slavinājums, kas tika iedzīvināts mākslā un literatūrā. Faktiski māksla un kultūra apkalpoja režīmu.

“Paraudzīsimies vien, cik līdzīgs viss bija socreālismam, pat pārspēja to. Virzas monogrāfija par Ulmani liktu nobālēt jebkuram Staļina apliškētājam. Krievijas valdnieku portreti nebija gleznoti pēc Staļina. Liberta Senlatvijas virsaišu portreti – bez izņēmuma Ulmaņa ģimī. Mākslas vērtība nenozīmēja neko, slavas bungu rībināšana visu. Nolieksim galvas Aleksandra Grīna moku ceļa un nāves priekšā. Bet par ko viņš bija pirmā rakstnieka godā? Viņš neiztur salīdzinājumu pat ar lubenieku Vili Lāci. Neērti lasīt. (..) Par laimi, mūsu šodienas rakstnieki nav izdarījuši secinājumu, ka var un vajag tik slikti rakstīt.”³

Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģiskās izplatīšanas un nostiprināšanas mehānismi kultūrpolitikā ienesa vairākas jaunas iezīmes, kas

3 Belševica V., “Raksti. 4. sējums. Raksti. Sarunas”, sastādītāja Čaklā I., R., SIA “J.L.V.”, 258.–259. lpp. pēc Zandere I. “Ne man kas bijis, ne būs”, intervija ar V. Belševicu, Rīgas Laiks, 1994. nr. 8

Latvijas izglītības ministrs Rainis
un diriģents Teodors Reiters
ar koru dalībniekiem igauņu un
latviešu dziesmu svētkos
1927. gada 26. jūnijā
Igaunijas Valgas pilsētas parkā.
Valga, 1927. gads,
autors nav zināms.
LNA Latvijas Valsts
kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F1_4_134464

tolaik sasaucās ar līdzīgām parādībām citās Eiropas valstīs un Padomju Krievijā. Viens no jaunievedumiem bija teatralizētas masu (brīvdabas) izrādes. Pirmā, “Atdzimšanas dziesma” Rīgā, Esplanādē, tika uzvesta jau 1934. gada jūlijā.

“Sekojojot autoritārisma paradigmas prasībām, izrādes galvenais mērķis bija nostiprināt jaunā režīma “senumu” mūžības kategorijā un režīma līderi, Ministru prezidentu, kas vadīja apvērsumu, padarīt par jauna un mūžīga “atdzimšanas” laikmeta vadoni. Šim mērķim sekojot, izrādes scenārijā tika revidēti vēsturiskie notikumi un procesi, definējot Latvijas vēsturi kā Latvijas vadoņa klātbūtnes vēsturi.”⁴

Par otru autoritārā režīma ideoloģijas instrumentu kļuva arhitektūra, sevišķi uzskatāmi izpaužoties Rīgas pilsētvidē. Tika pretnostatīta vācu (neglītā, pagātnes) Rīga un latviskā (skaistā, vēstures kulminācijas brīža) Rīga. Pētnieki Deniss Hanovs un Valdis Tēraudkalns to raksturo kā politiski uzlādētu skaistuma formulu “viss skaistais ir latviskais, un latviskais ir monumentālais”⁵. Vārda tiešā nozīmē tas izpaužas kā vairāku viduslaiku Rīgas kvartālu noslaucīšana no zemes virsas, vietā ceļot Vecrīgas mērogiem neatbilstošas, grandiozas reprezentatīvās ēkas – Finanšu ministrijas un Armijas ekonomiskā veikala ēkas. Šī perioda monumentālajām būvēm pieskaitāms arī tiesu iestāžu ēku komplekss Brīvības ielā (tagad Latvijas Republikas Ministru Kabinets un Augstākā tiesa).

4 Hanovs D., Tēraudkalns V., “Laiks. Telpa. Vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940”, R., “Zinātne”, 2012., 95. lpp.

5 Turpat, 228. lpp.

“Ceļas jauna, latviska – Dr. Kārļa Ulmaņa Rīga ar Brīvības pieminekli centrā, ar savām grandiozajām jaunceltnēm dažādās vecās Rīgas vietās, ar spīdīgi asfaltētām ielām, jauniem bulvāriem un laukumiem, kuru augstākais vainagojums kādreiz būs diženais Uzvaras laukums, ko cels par vienotās latvju tautas saziēdotiem līdzekļiem.”⁶

Kā kulminācija Rīgas vēsturiskā centra “pakļaušanai jaunai politiskai arhitektūrai”⁷ bija paredzēta monumentāla Uzvaras laukuma izveide Pārdaugavā. Tas kopā ar Kaļķu ielas paplašinājumu un Brīvības pieminekli⁸ būtu “interpretējams kā vienotās Latvijas makets”⁹. Grandiozo, karaspēka parādēm, dziesmu svētkiem un citiem masu pasākumiem iecerēto laukumu, kurā būtu paredzēta vieta 200 000 cilvēku, nepaguva uzbūvēt. Laukuma teritorijā gan notika divi vērienīgi pasākumi – 1938. gadā IX Latviešu dziesmu svētki (to vajadzībām izbūvēja pagaidu estrādi, apmeklētāju sēdvietas un infrastruktūru) un gadu vēlāk Aizsargu organizācijas parāde.

Autoritārā režīma laikā pastāvēja cenzūra, ko īstenoja Sabiedrisko lietu ministrija.

Kultūras fonds

Īpaša nozīme starpkaru perioda kultūrpolitikā un tās īstenošanā bija Kultūras fondam. Latvija pirmā no jaunajām Baltijas valstīm izveidoja īpašu atbalsta fondu kultūrai, un tas kļuva par valsts kultūrpolitikas pamatu. Doma par īpaša fonda dibināšanu kultūras atbalstam radās jau pirmajos pirmās brīvvalsts gados, un to veicināja ne tikai pēckara saimnieciskais sabrukums un valsts nespēja finansēt kultūru, bet arī jūsmā par valstisko neatkarību un izpratne par nepieciešamību veicināt nacionālās kultūras un mākslas attīstību.

6 Hanovs D., Tēraudkalns V., “Laiks. Telpa. Vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940”, citēts pēc E. Bleses rakstītājas K. Ulmaņa biogrāfijas manuskripta rokrakstā, LVVA, 5969. f., 1. apr., 402. l., 34. lp.

7 Turpat, 244. lpp.

8 Autores piezīme: Brīvības pieminekļa celtniecības idejas autors 1922. gadā bija toreizējais ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics, tā projekta izstrāde pēc valdības rīkojuma tika uzsākta 1923. gadā, līdz ar to Brīvības pieminekļa tapšanas (atklāts 1935. gadā) mērķis nav saistāms ar Ulmaņa autoritārā režīma slavināšanu, kas gan netraucēja režīmam to izmantot savās interesēs.

9 Hanovs D., Tēraudkalns V., “Laiks. Telpa. Vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940”, R., “Zinātne”, 2012, 245. lpp.

Esplanādes laukumā Rīgā
Mākslas muzeja tuvumā
uz VII Vispārējo latviešu
Dziesmu svētku estrādes stāv
kopkoris. Rīga, 1931. gads,
autors nav zināms.
LNA Latvijas Valsts
kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F46_1_105

Kultūras fonds dibināts 1920. gada 18. novembrī pie Izglītības ministrijas ar mērķi “veicināt garīgo kultūru”¹⁰. Īpašā Likuma par Kultūras fondu 4. paragrāfā teikts: “Kultūras fondā ienākošās summas izlietojamas zinātnes un izglītības izkopšanai un izplatīšanai, kā arī pabalstiem kultūras darbiniekiem un iestādēm, prēmijām par atzītiem darbiem, izgudrojumiem un atradumiem, stipendijām izglītības turpināšanai, ārzemju ceļojumiem izglītības nolūkā, zinātnes un mākslas popularizēšanai, kā arī citiem līdzīgiem izglītības veicināšanas nolūkiem.”

Līdzekļus fonds ieguva no 3 % piemaksām pie Latvijas dzelzceļa tarifa par preču bagāžas un pasažieru pārvadāšanu, bija paredzēts līdzekļus saņemt arī no ziedojumiem un testamenta novēlējumiem. 1921. gadā fonda finansējumu papildināja arī 3 % uzcenojums alkoholiskajiem dzērieniem, taču 1928. gadā tas tika atņemts un novirzīts ceļu fondam.

Par fonda līdzekļu piešķirumiem lēma Kultūras fonda dome, kuru sākotnēji veidoja Satversmes sapulces prezidents, Ministru prezidents un izglītības ministrs. Vēlāk domes sastāvu paplašināja, iekļaujot tajā 13 Saeimas deputātus. Pieteikumu izskatīšanu un atlasīšanu veica īpaša fonda komisija jeb tā saucamā mazā dome. Konkrētu jautājumu izskatīšanai dome iecēla

10 Gerharde-Upeniece G., Kultūras fonda aktivitātes tēlotājās mākslas nozarē (1920–1940), rakstu krājums “Māksla un politiskie konteksti”, Neputns, Rīga, 2006., 78. lpp., pēc Likums par Kultūras fondu, 1. paragrāfs

VII Vispārējo latviešu Dziesmu svētku dalībnieces tautas tērpos
 Esplanādes laukuma estrādē. Rīga, 1931. gada 20.–22. jūnijs, autors nav zināms.
 LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_65898

īpašas lietpratēju komisijas, kopumā 26 nozarēs. Līdzekļu piešķiruma atbilstību pieprasītajiem mērķiem pārbaudīja kontroles komisija. Gan domes, gan komisiju locekļi strādāja bez atalgojuma. Kultūras fonda domē strādājuši Jānis Čakste, Kārlis Ulmanis, Zigfrīds Anna Meierovics, Kārlis Skalbe, Kārlis Straubergs, Rūdolfs Egle un citi.

Kultūras fonda darbības pirmajos gados piešķirumu apjoms pakāpeniski pieauga no 875 214 latiem 1920. gadā līdz 2 059 636 latiem 1928.–1929. gadā. Turpmākajos divos gados vērojams straujš piešķirumu apjoma kritums – 438 058 lati 1932.–1933. gadā, kas saistāms ar ekonomisko krīzi. 1936.–1937. gadā atkal vērojams pieaugums 1 403 436 latu apmērā¹¹.

Pētniece G. Gerharde-Upeniece aprēķinājusi, ka procentuāli vislielāko atbalstu no Kultūras fonda saņēma bibliotēkas (16,1 %), mācību iestādes (15,7 %), teātri (13,9 %), grāmatu un mūzikas darbu izdevēji (12,5 %). Stipendijām un ārzemju ceļojumiem piešķirti 7,9 %, žurnālu abonēšanai 2,5 %, prēmijām 2,2 % no kopsummas¹².

¹¹ Gerharde-Upeniece G., Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920–1940), rakstu krājums “Māksla un politiskie konteksti”, Neputns, Rīga, 2006., 79. lpp.

¹² Turpat, 79. lpp.

Darbības sākumposmā fonds īpaši atbalstīja kultūras norises laukos, iekārtojot, rekonstruējot vai no jauna uzceļot daudzus Tautas namus novados. Šim nolūkam pārbūvēja agrārās reformas laikā atsavinātās bijušo muižu ēkas (Dundagā, Iecavā), krogu telpas (Skrundā, Ļaudonā, Ventspilī, Stāmerienā) un labības klētis. Ar fonda palīdzību izveidoja plašu bibliotēku un lasītavu tīklu, ar grāmatām apgādāja skolas un karaspēka daļas. Kultūras fonds piešķīra pabalstus pamatskolām, vidusskolām un arodskolām, stipendijas augstskolu studentiem.

Jaunrades procesa veicināšanai paredzētās stipendijas ārzemju ceļojumiem studiju nolūkos uz Rietumeiropas kultūras centriem saņēmuši Romans Suta, Oto Skulme, Konrāds Ubāns, Valdemārs Tone, Niklāvs Strunke, Leo Svemps, Sigismunds Vidbergs un daudzi citi. Šie ceļojumi kļuva par daudzu mākslinieku radošās biogrāfijas nozīmīgu daļu.

Kā īpašu atzinības apliecinājumu 1924. gadā iedibināja Kultūras fonda prēmijas zinātnē, literatūrā, mūzikā un tēlotājā mākslā, vēlāk arī žurnālistikā.

Neskatoties uz pārdomāti izstrādāto pieteikumu atlases un līdzekļu piešķiršanas sistēmu un acīmredzamo pienesumu kultūras nozarē, 20. gadu otrajā pusē un 30. gadu sākumā, iezīmējoties parlamentārajai krīzei, arī Kultūras fonda darbība tiek pakļauta kritikai. “Dzirdot pieminam Kultūras fondu, mums nāk prātā nemākulīgs, izšķērdīgs saimnieks, kurš nezina, kur naudu likt. (..) Līdzšinējā Kultūras fonda līdzekļu noteicēji nav bijuši lietpratēji, bet politiķi, un no viņiem grūti prasīt bezpartejisku darbu tai nozarē, kas viņiem pavirši zināma.”¹³

Līdz ar 1934. gada 15. maija Kārļa Ulmaņa apvērsumu mainījās arī kultūras loma, tai kļūstot par valstiskās reprezentācijas ruporu, kas balstījās uz trīs elementiem – vienība, vadonība, latviska Latvija. Izglītības ministrija un tās pārziņā esošais Kultūras fonds kļuva par vienu no nozīmīgākajiem ideoloģiskajiem centriem, jau drīz sekoja fonda reorganizācija un valsts kultūrpolitikas prioritāšu maiņa.

1934. gada 24. jūnijā stājās spēkā jauns Kultūras fonda likums, kas nosaka jaunas fonda darbības prioritātes – fonds ne tikai atbalstīja atsevišķas nozares, bet kļuva arī par kultūras dzīves organizatoru. Likuma 4. paragrāfs

13 Gerharde-Upeniece G., Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920–1940), rakstu krājums “Māksla un politiskie konteksti”, Neputns, Rīga, 2006., 83. lpp., citēts pēc Balgailis K., Kultūras fonda reorganizācija // Zaļā vārņa 1929. Nr. 1

Latvijas Republikas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis un valdības locekļi Kultūras fonda 1. mākslas izstādē. No kreisās: 3. Kārlis Ulmanis. 1935. gada 20. jūnijs, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_11_241_A181

noteica, ka Kultūras fonda līdzekļi izlietojami “monumentālu nacionālās kultūras darbu un pieminekļu radišanai”¹⁴.

Izmaiņas tika veiktas arī fonda struktūrā – pie fonda domes ar padomdevēja tiesībām darbojās fonda padome, bet lietpratēju komisiju vietā – atsevišķi pieaicināti lietpratēji dažādās nozarēs. Fonda līdzekļu ievākšanas kārtību turpmāk noteica finanšu ministrs, līdzekļus pamatā iegūstot no 3 % uzcenojuma alkoholiskajiem dzērieniem. Par vienu no svarīgākajām līdzekļu izlietošanas pozīcijām kļuva piešķirumi sabiedriskajām celtnēm un pieminekļiem. Piemēram, 1935. gadā 25 % no fonda budžeta bija paredzēts atvēlēt lielas sabiedriskas ēkas būvniecībai.

30. gadu otrajā pusē ar Kultūras fonda atbalstu tapa Vienības nams Daugavpilī un Rakstnieku pils Siguldā, finansējumu saņēma arī Brāļu kapu komiteja un Brīvības pieminekļa komiteja, nelielas summas tika piešķirtas Brīvības cīņu pieminekļu tapšanai novados. Ievērojamas summas tika atvēlētas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja ēku pārvešanai un rekonstrukcijai.¹⁵

14 Gerharde-Upeniece G., Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920–1940), rakstu krājums “Māksla un politiskie konteksti”, Neputns, Rīga, 2006., 84. lpp. citēts pēc Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, Rīga, 1934., 12. burtn.

15 Turpat, 85. lpp. pēc Kultūras fonda revīzijas komisijas sēžu protokoli, LVVA, 1632. f., 3. apr., 20. l.

Latvijas Republikas Ministru prezidents Kārlis Ulmanis un valdības locekļi Kultūras fonda 1. mākslas izstādē. No labās: 1. Latvijas finanšu ministrs Ludvigs Ēķis, 2. Kārlis Ulmanis. 1935. gada 20. jūnijs, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_11_244_A181

Par valstiski nozīmīgiem pasākumiem, kas demonstrēja Latvijas kultūras kopību, 30. gadu otrajā pusē kļuva Kultūras fonda organizētās Latvijas mākslas izstādes.

1935. gadā Kultūras fonda darbība paplašinājās, īstenojot K. Ulmaņa “Draudzīgā aicinājuma” ideju. Fonds koordinēja grāmatu, ziedojumu un mācību līdzekļu sadali, izglītības iestādes saņēma arī mākslas darbus, to iegādei fonds piemaksāja vairāk nekā 1,6 miljonus latu. Pētniece G. Gerharde-Upeniece uzskata, ka šo vērienīgo projektu nevar vērtēt kā atbalstu māksliniecisko kvalitāšu veicināšanai¹⁶.

1937. gadā iedibināja Tēvzemes balvu, ko pasniedza par nopelniem ziņātnē, saimnieciskajā, valsts aizsardzības, sabiedriskajā un politiskajā darbā. Daļu balvas finansējuma sedza no Kultūras fonda līdzekļiem. Tēvzemes balvas saņēmēju vidū bija arī Vilhelms Purvītis, Kārlis Zāle, Eižens Laube.

Līdz ar Latvijas okupāciju 1940. gadā tika pārtraukts arī Kultūras fonda darbs, tā likvidāciju pabeidza 1941. gadā.

Gerhade-Upeniece Kultūras fonda darbību pirmās brīvvalsts laikā vērtē kā kopumā veiksmīgu kultūras finansēšanas modeli, kaut arī “atkarīgu no politiskās situācijas un kultūrpolitikas prioritātēm konkrētā laikposmā”¹⁷.

¹⁶ Gerharde-Upeniece G., Kultūras fonda aktivitātes tēlotājas mākslas nozarē (1920–1940), rakstu krājums “Māksla un politiskie konteksti”, Neputns, Rīga, 2006., 87. lpp.

¹⁷ Turpat, 91. lpp.

Kultūrpolitika pirmajā padomju okupācijas gadā

Latvijas okupācija 1940. gada 17. jūnijā atnesa arī krāsas izmaiņas kultūrpolitikā. Jau pirmajās dienās Latvijas Komunistiskā partija (LKP) “izvērsa brutālūs uzbrukumus latviešu kultūrai un mākslai”¹⁸, apvainojot to reakcionāriskumā, un pieteica jaunas nostādnes, proti, kultūrpolitika turpmāk būs daļa no vispārējās politikas un ideoloģijas, un tiks noteikta Maskavā: “Sākas jauns posms mūsu izglītības un kultūras politikā kopā ar Padomju Savienības tautām. Latvijas strādniecība par paraugu ņems Padomju Savienību.”¹⁹

Kultūra un māksla nonāca stingrā LKP kontrolē. Par kultūras un mākslas jomas galveno ideologu – LKP Centrālās komitejas (CK) ideoloģisko sekretāru – sākotnēji kļuva sekretārs Žanis Spure (1901–1943), bet 1941. gada sākumā šajā amatā tika iecelts Arvīds Pelše (1899–1983). Kultūras nozari uzraudzīja arī LKP CK Propagandas un aģitācijas daļa, vēlāk LKP CK tika izveidota Kultūras nodaļa.

Padomju okupācijas pirmajos mēnešos kultūras un mākslas jomas vadības funkcija tika nodota Augusta Kirhenšteina (1872–1963) valdībā saglabātās Sabiedrisko lietu ministrijas, ko vadīja kādreizējais laikraksta “Jaunākās Ziņas” redaktors Pēteris Blaus (1900–1971), mākslinieka Herberta Līkuma (1902–1980) vadītajam Sabiedriski kulturālo lietu departamentam. Pēc Latvijas PSR iekļaušanas PSRS sastāvā izveidoja jaunu valdību – Tautas komisāru padomi. Sabiedrisko lietu ministriju likvidēja, bet tajā ietilpušo Sabiedriski kulturālo lietu departamentu pārveidoja par LPSR Tautas komisāru padomes Mākslas lietu pārvaldi, tādējādi paaugstinot tās statusu. Mākslas lietu pārvaldē tika izveidotas Teātra, Mūzikas, Tēlotājas mākslas un Mācību iestāžu nodaļas. Vēsturnieks Aivars Stranga raksta, ka bija arī atsevišķa slepenā daļa, kas pildīja kontroles funkciju.²⁰

Ieviesa cenzūru (kaut oficiāli tā Padomju Savienībā nepastāvēja), kuru īstenoja Tautas komisāru padomei tieši pakļautā Galvenā literatūras pārvalde. Bibliotēkās un muzejos sāka veidot specfondus, kur paslēpa daļu varai nevēlamo mākslas darbu un grāmatu, daļu iznīcināja.

18 Stranga A., Latvijas kultūras un mākslas sovetizācija pirmajā padomju okupācijas gadā: 1940. gada jūnijs–1941. gada jūnijs I daļa, 26. lpp https://www.apgads.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Vesture/2018_5/03_Stranga.pdf, skatīts 15.02.2023.

19 Turpat, citēts pēc “15. maija režīma likvidācija”, Cīņa, 28.06.1940., 2. lpp

20 Turpat, 39. lpp.

Tautas Saeimas pilnvarotā delegācija dodas uz PSRS Augstākās Padomes VII sesiju Maskavā. Uzstājas LKP pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš. Pa kreisi no Jāņa Kalnbērziņa stāv Žanis Spure un Augusts Kirhenšteins. Rīga, 1940. gads 30. jūlijs, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_17561

Izveidoja jaunas kultūras institūcijas (piemēram Strādnieku teātri), esošās (teātrus, abas mākslas augstskolas) reorganizēja un tajās nomainīja vadību, atbildīgos amatos ieceļot sociālistiski noskaņotus nozares pārstāvjus vai no PSRS atsūtītos latviešus. “Pirmais neatliekamais uzdevums bija nomainīt mākslas iestāžu vadītājus, atbrīvot tautas varai naidīgos darbiniekus.”²¹

Pirmajā padomju okupācijas gadā arī dibināja radošo darbinieku profesionālās organizācijas – savienības. “Visiem radošiem cilvēkiem, ja tie vēlējas publisku daiļrades izpausmi, bija jāstājas kādā no radošajām savienībām – Mākslinieku, Rakstnieku, Komponistu un citās radošajās savienībās, bija jāapstiprina mākslinieku, rakstnieku un komponistu darbu plāni. Tos veidoja pēc vadlīnijām, kuras noteica Maskavā.”²² Rakstnieku savienības dibināšanas kongress notika traģiskajās deportāciju dienās 1941. gada 14. un 15. jūnijā, savukārt, Komponistu savienība darbību uzsākt nepaguva.

21 Stranga A., Latvijas kultūras un mākslas sovetizācija pirmajā padomju okupācijas gadā: 1940. gada jūnijs–1941. gada jūnijs I daļa, 36. lpp., citēts pēc Līkums H., Mākslas vērtības kļūst par darbaļaužu ieguvumu, Bauģis, Mēs jaunu pasauli sev celšim. 2. sēj., 179. lpp.

22 <https://enciklopedija.lv/skirklis/21400-kult%C5%ABrpolitika-Latvij%C4%81>, skatīts 16.02.2023.

Par kultūras un mākslas pamatprincipu pasludināja dogmu – nacionāla pēc formas, sociālistiska pēc satura. Kultūras ideoloģiskais stūrakmens bija mākslas darbu atbilstība sociālistiskā reālisma doktrīnai, ko PSRS ieviesa 20. gadsimta 30. gados. Tā būtība bija proletariāta vadošās lomas uzsvēršana, tātad augsts sociālais idejiskums, partejiskums un tuvība tautai.

“Sociālistiskā valsts no saviem māksliniekiem (vai nu tas būtu glezniecībā, mūzikā vai literatūrā) prasa pareizi rādīt jaunus cilvēkus, sociālistiskās sabiedrības cēlējus, viņu darbu, domas, cīņu par labāku nākotni. [...] To visu var veikt tikai sociālistiskais reālisms, nesauzīgi apkarojot visādus formālisma virzienus. Sociālistiskā valstī nevar būt vietas nekam viltotam.”²³

Īpaša 20. gadsimta 40. gadu un 50. gadu sākuma iezīme kultūrā – Staļina personības kults. Gan varas pamudināti, gan, iespējams, paši vēlēdamies izpatikt vai apliecināt savu lojalitāti, šai pazemojošajai režīma un vadoņa slavināšanai nodevās kā diletanti, tā talantīgi un atzīti autori visās mākslas jomās – literatūrā, mūzikā, glezniecībā, tēlniecībā, kino.

“Protams, ir viegli spriedelēt par mākslinieku toreizējās sadarbības nožēlojamām formām, jo to cēloņus mēs varam tikai racionāli mēģināt saprast, nevis emocionāli vairs izjust. Bailes no represijām, iespējas ne tikai zaudēt darbu un maizi, bet arī tikt apcietinātam un deportētam (vienam pašam vai kopā ar ģimeni) – tās ir 40. gadu realitātes. Un tomēr jautājums – vai sadarboties un izkalpoties jaunā režīma priekšā nebija iespējams mazāk aktīvi, saglabājot lielāku pašcieņu, kura daudzos gadījumos toreiz tika pilnīgi pazaudēta.”²⁴

Latvijā vēl aizvien turpinās diskusijas par kultūras darbinieku izvēles motivāciju, tiek vērtētas sadarbības ar okupācijas režīmu pakāpes. Silvija Radzobe uzsver, ka, radot neveiklus un dogmatiskus darbus, autori ne tikai zaudēja savu talantu, viņu atbildība ir daudz lielāka, “jo ar saviem darbiem viņi visai tieši mudināja savus lasītājus, mazākais, uz lojalitāti pret jauno režīmu.”²⁵

23 Stranga A., Latvijas kultūras un mākslas sovetizācija pirmajā padomju okupācijas gadā: 1940. gada jūnijs–1941. gada jūnijs I daļa, 33. lpp., citēts pēc Valeskalns P., Ko nozīmē formālisms mākslā, Cīņa, 31.08.1940., 7. lpp.

24 Radzobe S., “Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks, R., LU Akadēmiskais apgāds, 2017., 11. lpp.

25 Turpat, 11. lpp.

Kultūrpolitika Latvijas PSR pēc Otrā pasaules kara

Kultūra staļinisma periodā

Otrā pasaules kara izskaņā Latvija atkārtoti nonāca padomju okupācijā. Par to, cik nozīmīga padomju varai šķiet kultūra tās ideoloģijas stiprināšanai liecina fakts, ka jau divas dienas pēc Rīgas “atbrīvošanas” tika atjaunota visu četru teātru darbība. Atjaunoja arī 1940.–1941. gadā dibināto kultūras un uzraugošo institūciju darbību. Tautas komisāru padomei (valdībai) tieši pakļautās Mākslas lietu pārvaldes priekšnieka (nosacīti kultūras ministra) amatā 1944. gada decembrī iecēla dzejnieku Frici Rokpelni. Savukārt par kino nozari bija atbildīga Kinematogrāfijas lietu pārvalde, vēlāk tā tika pārveidota par ministriju, bet 1953. gadā iekļauta Latvijas PSR Kultūras ministrijas sastāvā.

No frontes vai evakuācijas PSRS atgriezās pirmās okupācijas laikā aktīvie kultūras darbinieki, savukārt daudzi citi bija devušies bēgļu gaitās uz Rietumeiropu. No PSRS uz Latviju atsūtīja (kā Krievijas latviešus, tā cittautiešus) ne tikai politiskos un izpildvaras darbiniekus, bet arī dažādu kultūras jomu pārstāvjus, kuru uzdevums bija ievirzīt Latvijas kultūru “pareizās sliedēs”.

Mākslas un kultūras procesi tika centralizēti, pakļauti nozaru organizāciju kontrolei. Savukārt radošo savienību darbību kontrolēja gan attiecīgās PSRS radošās savienības, gan LK(b)P CK, gan netieši Mākslas lietu pārvalde. Radošo savienību uzdevums bija virzīt jaunradi “pareizajā” gultnē. Piemēram, Komponistu savienības “statūtos noteikto pirmo uzdevumu vidū bija tās biedru politiskā audzināšana”²⁶. Silvija Radzobe vērtē, ka laika gaitā “Rakstnieku savienība aizvien vairāk pārvērtās par represīvu iestādi”²⁷. Radošo savienību viedoklis uz ilgiem gadiem noteica autoru statusu padomju sabiedrībā. Piemēram, Rakstnieku savienība 1946. gadā pēc Mākslas lietu padomes pieprasījuma precizē aizliedzamo autoru sarakstu. Tajā iekļauj visus trimdā devušos autorus, padomju varas represētos rakstniekus, kā arī atsevišķus nacionālistiski noskaņotus, bet jau iepriekš mirušos autorus. Kopumā 43 literātus “izraidīja no latviešu literatūras un uz ilgiem gadiem nodeva

26 Klotiņš A., Mūzika pēckara staļinismā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1944–1953, R., LU LFMI, 2018., 200. lpp.

27 Radzobe S., “Kosmopolitu” lieta un Aleksandrs Čaks, R., LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 9. lpp.

Latvijas PSR Valsts Drāmas teātra (tagad Latvijas Nacionālais teātris) izrādes skats no Līgo svinībām Rūdolfa Blaumaņa lugā "Skroderdienas Silmačos". No kreisās: 1. Kārlis Strāders Kārlēna lomā, 2. Maiga Grīnberga leviņas lomā, 3. Alfreds Jaunušans Rūda lomā. Rīga, 1945.-1955. gads, autors J. Krieviņš. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_7583

aizmirstībai ... nedrīkstēja pieminēt pētījumos par literatūru.”²⁸ Silvija Radzobe piebilst, ka 1946. gadā Rakstnieku savienībā esošo biedru skaits bija mazāks par izraidīto skaitu. Par radošo savienību darbības galveno formu kļuva jauno daiļdarbu vērtēšanas sanāksmes, kurās tos apsprieda un noteica, vai darbs derīgs atskaņošanai un publicēšanai. Bez radošo savienību labvēlīgas atsauksmes tas nebija iespējams.

Tā dēvētajās kolektīvajās mākslās – teātrī un kino – veidoja koleģiālās institūcijas jeb Mākslinieciskās padomes, un tās vienlīdz “efektīvi” darbojas ne tikai staļinisma periodā, bet visu padomju laiku, un daļēji uzskatāmas par cenzūras mehānismu.

Mākslinieciskajās padomēs “aktieru trupu pārstāv pāris cilvēku un piedalās teātra vadība, plānojot un vērtējot teātra darbību. Bet pirmajos pēckara gados darbojas ne tikai Mākslinieciskā padome, teātra izrādes tiek analizētas arī aktieru ceha ražošanas sapulcēs. Tur obligāti jāpiedalās visai trupai, un tiek sadalītas apspriežamās tēmas, respektīvi, kurš par kura darbu runās, tāpēc var teikt, ka šīs kopā

²⁸ Radzobe S., "Kosmopolītu" lieta un Aleksandrs Čaks, 48. lpp.

sanākšanas pilnīgi noteikti ietekmē teātra radošo līmeni un aktivitāti, ko, nesagatavojies un kolēģa izrādi nenoskatījies, runātājs nebūsi.”²⁹

Kino nozarē bija ne tikai Mākslas padome, bet arī Scenāriju redakcijas kolēģija. Tāpat radošais process tika apspriests kolektīva partijas pirmorganizācijā.

“Kolektīva apspriešana visos filmas tapšanas posmos daudz efektīvāk ierobežoja indivīda izteiksmes brīvību un novērsa dažādus zemitēkus, nekā to spēja oficiālie kontroles orgāni, kuriem bija jāīsteno normatīvos noteikta uzraudzība pār tekstu vai attēlu; ar normatīviem bija sarežģītāk novērst netiešus, vien intuitīvi sajūtamus pārkāpumus. Kolektīvā atbildība (..) ļāva izvairīties no personiskas atbildības, deva iespēju vienmēr novelt vainu uz kādu citu.”³⁰

Pastāvēja cenzūra, to īstenoja Galvenā Literatūras pārvalde (*Glavlit*). Padomju varai nevēlamie darbi tika paslēpti bibliotēkās un muzejos īpaši izveidotos specfondos, dažkārt pat iznīcināti. 1953. gada 2. martā Mākslas lietu pārvaldes priekšnieks Voldemārs Kalpiņš apstiprināja īpašu instrukciju, kurā teikts:

“Visi mākslinieciskie eksponāti, kuri ir kaitīgi pēc savas idejiskās ievirzes, formālistiskā izpildījuma, un mākslinieku – emigrantu darbi tiek izņemti no vispārējām Latv. PSR MP Mākslas lietu pārvaldei pakļautajām glabātuvēm un nodoti glabāšanai Specglabātuvē, kura organizēta pie Valsts latviešu un krievu mākslas muzeja. (..) Uzskaitīto eksponātu nodošana tiek izdarīta saskaņā ar sarakstiem, ko sastādījuši muzeju vadītāji, pēc LPSR MP Mākslas lietu pārvaldes speciālās komisijas slēdziena, kuru apstiprina Pārvaldes Priekšnieks ar savu parakstu.”³¹

Ja uzvara Otrajā Pasaules karā PSRS bija nostiprinājusi režīma legimitāti, tā vairs nebija jāpierāda, “Uzvara bija uzvarējusi Revolūciju. Pats leģitimitātes jautājums atkrita. Varas attaisnošanas laiks bija pagājis,”³² tad otrreiz okupētajā Latvijā situācija bija citādāka. Te padomju varai vajadzēja sevi leģitimizēt no jauna, izdzēšot atmiņas par brīvvalsts gadiem.

29 Struka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekškara, R., LNT, 2009., 95. lpp.

30 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, R., Mansards, 2011., 90 lpp.

31 LPSR MP Mākslas lietu pārvaldes Īpašā instrukcija par Valsts latviešu un krievu mākslas muzeja Centrālajā Specglabātuvē esošo eksponātu uzskaiti un lietošanu, Ansonē E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008., 49. lpp.

32 Dobrenko, J., Revolūcijas muzejs. Padomju kino un staļiniskais vēstures naratīvs, Sērija “Kino teksti”, Maskava, Novoje literaturnoje obozreņije, 2008., C. 195–196.

Pirmajos pēckara gados, nosacīti līdz Staļina nāvei 1953. gadā, “viskrašāk izpaudās un kulminēja staļiniskā, visu sociālo un indivīda dzīvi pakļaujošā un kontrolējošā totalitārā sistēma”³³, kuras mērķis bija iznīdēt Latvijas valstiskumu, tradicionālo dzīvesveidu, nacionālo kultūru, veidojot jaunu – padomju cilvēku. Kultūra tika sašķirota pareizajā un aizliegtajā. Tā bija gan upuris, gan instruments.

Padomju valsts izvirzīja utopisku mērķi – sasniegt komunismu, un šim nolūkam tika radīta komunistiskā ideoloģija. Kultūras uzdevums bija apkalpot valsts ideoloģiju, padarīt to saprotamu un tuvu “masām”, plaši tika lietots lozungs “Māksla pieder tautai”.

Ideoloģijas instruments bija sociālistiskā reālisma doktrīna mākslā un kultūrā, tas bija vienīgais atļautais mākslas virziens un metode,³⁴ tika uzspiesta noteikta mākslas darbu tematika ar savu hierarhiju un tēlu tipoloģiju. Sociālistiskā reālisma definīcija tika formulēta jau 1932. gadā laikrakstā “Literaturnaja Gazeta”: “Masas prasa no mākslinieka godīgumu, patiesīgumu un revolucionāru, sociālistisku reālismu proletāriskās revolūcijas ataiņošanā.”³⁵ Divus gadus vēlāk PSRS kultūras komisārs Andrejs Ždanovs precizēja:

“Biedrs Staļins ir nosaucis mūsu rakstniekus par dvēseļu inženieriem. Ko tas nozīmē? Kādus pienākumus šis nosaukums jums uzliek? Pirmkārt, tas nozīmē pazīt dzīvi tā, lai varētu to patiesi attēlot mākslas darbos, nevis nedzīvā, sholastiskā veidā, ne vienkārši kā objektīvu realitāti, bet realitāti tās revolucionārajā attīstībā. Turklāt patiesīgums un vēsturiskā konkrētība realitātes mākslinieciskā attēlojumā jāapvieno ar ideoloģisko pārveidi un strādnieku izglītošanu sociālisma garā. Šī literatūras un literatūrkritikas metode ir tas, ko mēs saucam par sociālistisko reālismu.”³⁶

Mākslai bija jābūt nacionālai pēc formas un sociālistiskai pēc satura. “Taču tautas nacionālo jūtu uzturēšana galu galā izrādījās pat bīstama un nesaderēja ar rusifikācijas programmu.”³⁷

33 Klotiņš A., Mūzika pēckara staļinismā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1944–1953, R., LU LFMI, 2018., 11. lpp.

34 Vairāk par pretrunām jēdzienu “virziens” un “stils” lietojuma nekonsekvencēm sociālistiskā reālisma kontekstā Teikmanis A., Sociālistiskā reālisma diskurss – politika un estētika, konferences materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., 2009, 79. lpp.

35 Pelše S., Mākslas kritika padomju Latvijā: dvēseļu inženierijas metamorfozes, konferences materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., LNMM, 2009., 115. lpp. citēts pēc <https://afionord.tripod.com/thr/sRealism.html>

36 Turpat, citēts pēc Zhdanov A., Speech to the Congress of Soviet Writers, Harrsion, C and Wood, P.

37 Anson E., “Padomjzemes mitoloģija”, R., Neputns, 2008., 37. lpp.

Latviešu Dziesmu svētku septiņdesmitpiecgadei veltīto Padomju Latvijas I Dziesmu svētku jeb X Vispārējo latviešu Dziesmu svētku koncerts Esplanādē. Svētku estrādes kopskats ar kopkori un diriģentu. Rīga, 1948. gada 19.-22. jūlijs, autors nav zināms.
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_11_1_A221

Elita Ansonē norāda: “Sociālistiskā reālisma darbos mums nav darīšana ar reālismu, bet gan ar “mitoloģisku reālismu”. (..) Bija jāstāsta stāsts par laimīgu un varonīgu dzīvi, jātēlo utopiskā rītiena – komunisms vai varonīgā pagātne – cīņa par strādnieku un zemnieku valsts izveidošanu.”³⁸ “Padomju mīti vienkāršoja īstenību, faktus, notikumus vai parādības, sakārtojot tos sistēmā, kas balstīta uz striktu pretnostatījumu – melnbaltu pasaules skatījumu. Mītiem vajadzēja būt vienkāršiem, iedarbīgiem un viennozīmīgiem.”³⁹ Mīti bija vairāki, turklāt stingrā hierarhiskā kārtojumā. Galvenais bija mīts par vadoni (staļinisma periodā bija divi – gan Ļeņins, gan Staļins), tam sekoja mīti par revolucionāro vēsturi, Lielo Tēvijas karu, mieru, Komunistisko partiju, lielo ģimeni (tēvs – Staļins, māte – Dzimtene, brāļi un māšas – komunisma cēlāji), par jauna tipa cilvēku (kam piemīt tikai pozitīvas īpašības), par laimi, par tautas varonīgumu.

Šķietamās realitātes atainošanai televīzijas vietā kalpoja kino hronikas, kas “ne vien fiksēja faktus, bet arī piešķīra tiem vajadzīgo sabiedrisko un ideoloģisko skanējumu.”⁴⁰ Taču divreiz mēnesī iznākošie kinožurnāli bija saturiski vienveidīgi – tie iesākās ar politiski nozīmīgas aktualitātes atainojumu (partijas un valdības lēmumi), sekoja vairāki sociālistiskās jauncelsmes vai lauku kolektīvizācijas atainošanai veltīti sižeti, noslēgumā kāds sporta

38 Ansonē E., “Padomjzemes mitoloģija”, R., Neputns, 2008., 15. lpp.

39 Turpat, 7. lpp.

40 Dzene L., Hausmanis V., Lice S., Zvirbulis M., Padomju Latvijas kino māksla, LPSR AS A. Upiša Valodas un Literatūras institūts, Rīga, Liesma, 1989., 27. lpp.

Gatavojoties Padomju Latvijas Trešajiem Dziesmu svētkiem jeb XII Vispārējiem latviešu Dziesmu svētkiem, Rīgas Kultūras un atpūtas parkā (Mežaparks) notiek jaunas, pastāvīgas Dziesmu svētku estrādes (arī Mežaparka Lielā estrāde) būvniecība. Rīga, 1955. gada 26. maijs, Vladimirs Gailis. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_10_11214

vai kultūras dzīves notikums. Kino hronikas nevēstīja par negācijām, nekri-
tizēja, tās radīja idillisku priekšstatu par laimes zemi, ko Latvijas iedzīvotā-
jiem atnesusi padomju vara. Represijas, terors un smagie dzīves apstākļi
neeksistēja.

Pirmajos divos pēckara gados mākslas procesus vēl neskāra būtiskas pār-
maiņas, arī represijas pret spilgtas formas darbiem netika vērstas. Piemēram,
1947. gadā Eduarda Smiļģa Dailes teātrī iestudētā Raiņa “Uguns un nakts”
pat piedzīvoja triumfālus panākumus Latvijas PSR kultūras dekādē Maskavā.
Tomēr pamazām pieauga pieprasījums pēc ideoloģijai atbilstošām tēmām
un “visbeidzot sociālistiskais reālisms kā vienīgais izteiksmes veids tiek atzīts
arī klasikas interpretācijās.”⁴¹ Tiesa, teātri, iestudējot padomju ideoloģiskos
darbus, nespēja piepildīt skatītāju zāles. Piemēram, statistika par Latvijas
Nacionālā teātra (tolaik Akadēmiskā drāmas teātra) apmeklētību 1949. gada
augustā liecina, ka Annas Brodeles “Skolotāju Straumi” apmeklēja tikai 31 %
skatītāju, B. Romašova “Vareno spēku” – 13 %, labāk veicies Viļa Lāča “Zvej-
nieka dēla” iestudējumam – 95 % un Dz. Flečera “Spāniešu priesterim” –
94 % apmeklētība.⁴²

41 Zole (Struka) I., “Pēteris Pētersons”, R., Jumava, 2000., 103. lpp.

42 Sruka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekšskara, citēts pēc LVA 86/1/83, R., LNT,
2009., 111. lpp.

Padomju Latvijas Trešo Dziesmu svētku jeb XII Vispārējo latviešu Dziesmu svētku noslēguma koncerts Mežaparka Lielajā estrādē. Koru karu un deju kolektīvu finālsacensību laureātu apbalvošana. Dziesmu svētku komisijas priekšsēdētājs, Latvijas PSR kultūras ministrs Jānis Ostrovs pasniedz ceļojošo Sarkanu karogu Rīgas Valsts Pedagoģiskā institūta jauktajam korim, kas ieguvis pirmo vietu. Rīga, 1955. gada 22. jūlijs, autors Aleksandrs Belovs, Jevgeņijs Fadejevs. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_10_6253

Par robežšķirtni, kas izdzēsa pēdējās ilūzijas par radošu brīvību, uzskatāmi četri Viskrievijas Komunistiskās (boļševiku) partijas (VKbP) lēmumi, kas aptvēra visas galvenās mākslas jomas – teātri (“Par dramatisko teātru repertuāru”, 1946), literatūru (“Par žurnāliem “Zvezda” un “Leņingrad”, 1946), kinematogrāfiju (“Par kinofilmu “Lielā dzīve”, 1947), mūziku (“Par Muradeli operu “Lielā draudzība”, 1947). Tie aizsāka represiju kampaņu pret autoriem.

“Minētajos lēmumos bija vairākas līdzīgas tēzes:
Literatūras (arī citu mākslas nozaru) pilnīga identificēšana ar politiku,
Absolūta mākslinieka radošās brīvības noliegšana,
Kurss uz pagātnes mantojuma ignorēšanu,
Uzpūtīga padomju mākslas pretstatīšana Rietumu mākslai, oficiāla aukstā kara pasludināšana pret to,
Tēmas nozīmīguma uzsvērums, māksliniecisko meistarību, formas meklējumus pielīdzinot formālismam un dekadencei,
Kurss uz radošu personību pašnoniecināšanos, t. i., publisku paškritiku, savu “kļūdu” nožēlošanu.”⁴³

Turpmākais scenārijs visu partijas lēmumu gadījumos bija identisks – publikācija “Pravdā”, tulkojums un pārpublicējums Latvijas presē, republikas

43 Radzobe S., “Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks, R., LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 14. lpp.

mākslas darbinieku sanāksme, kur valdības pārstāvis nolasīja referātu, atrodot līdzīgus pārkāpumus un vainīgos arī Latvijas mākslas jomās, tālāk sekoja sanāksmes atreferējums republikas lielākajos laikrakstos, sanāksmes radošajās savienībās, tad plaši raksti presē ilgākā laika periodā, atrodot vainīgo mākslinieku darbos jaunas kļūdas, vainīgo personu “atzišanās” un grēku “nožēla”, sanāksmes darba kolektīvos, kur tika pausts darbaļaužu sašutums.

“Minētie 1946. gada lēmumi, kas pārtapa ideoloģiskā kampaņā, ne tikai galēji vulgarizēja mākslas mantojuma un jaunrades funkcijas, tās reducējot uz politisko komunikāciju, bet kalpoja par attaisnojumu vispārējai ideoloģiskā spiediena kāpināšanai kultūras jomā”⁴⁴ un izvērtās “mūzikas iestāžu personāla radikālākās politiskās “tīrīšanās”, kuru galējā konsekvence bija aresti, pakļaušana politiskām prāvām un sodiem.”⁴⁵

Represīvās kampaņas kulminācija bija 1949. gadā laikrakstā “Pravda” publicētais anonīmais raksts “Par kādu antipatriotisku teātra kritiķu grupu”, kas aizsāka tā dēvēto kosmopolītu lietu. Šoreiz cieta kritikas nozare. ““Kosmopolītu” lieta šim tēzēm pievienoja vēl dažus jaunus postulātus, no kuriem svarīgākais – kritiskas kritikas vienādošana ar naidu pret padomju mākslu. Ar to faktiski tika parakstīts nāves spriedums kritikai kā literatūras nozarei.”⁴⁶ 1949. gada februārī Drāmas teātrī notika Rīgas pilsētas mākslas un literatūras darbinieku sapulce, kurā referātu nolasīja KK(b)P CK sekretārs Arvīds Pelše:

“Viņi labākos darbus .. nopēla, nogānāja, izsmēja, nomāca, nomāca, gandrīz vai katrā lugā atrada, ka “varonis ir nepilnvērtīgs”, “sižets shematisks”, “valoda plakātiska vai naturālistiska” utt. .. ja mākslas darbs palīdz padomju cilvēkiem celt komunismu, mēs atzīstam to par pozitīvu, labu, augstvērtīgu, bet, ja tas gausina, bremzē mūsu gaitu uz komunismu, to atmetam kā nevērtīgu. (..) Neļausim nevienam kosmopolītam, meņševīkam, buržuāziskās estētikas propagandistam noniecināt un noķengāt lielisko padomju teātri un dramaturģiju!”⁴⁷

“Par upuri spilgtākajam kosmopolītisma piemēram tiek izraudzīts dzejnieks Aleksandrs Čaks, kurš līdzīgi vairākiem saviem kolēģiem

44 Klotiņš A., Mūzika pēckara staļinismā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1944–1953, R., LU LFMI, 2018., 292. lpp.

45 Turpat, 291. lpp.

46 Radzobe S., “Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks, R., LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 14.–15. lpp.

47 Turpat, citēts pēc Pelše A., Imperiālistiskās reakcijas ideoloģiskā agresija un anti-patriotiskā teātra kritika, Karogs, 1949., Nr. 4, 367.–374 lpp.

literātiem – J[ānim]. Sudrabkalnam, A[rvidam]. Grigulim raksta arī teātra recenzijas. (...) Čakam tas nozīmē pilnīgu apdraudētības sajūtu, un desmit dienas vēlāk Rakstnieku savienībā notikušajā apspriedē viņš publiski “nožēlo grēkus”. (Šis solis atstāj neatgriezeniskas sekas uz viņa slimo sirdi. 1950. gadā Čaks mirst.) Savukārt 20. martā “Literatūras un Mākslas” ievadrakstā jau publicē paziņojumu, ka partijas vadībā kosmopolītisms vismaz Latvijā ir sakauts un atmaskots. Dienu pirms tam kosmopolītisma “sakaušana” notiek arī Drāmas teātrī; aktieru ceha pilnsapulcē, kurā piedalās simtprocentīgi visa aktieru trupa (jautājums ir ārkārtējs).⁴⁸

Pilnsapulcē pieņemtajā rezolūcijā aktieru cehs “nosoda teātra kritiķus, kas ar savu kosmopolītismu traucēja mūsu padomju skatuves mākslas attīstību. (...) Nosoda repertuāra politiku teātrī, kad vairāk nekā dekādi tika rādītas tikai klasiskās lugas, nedodot skatītājiem nevienu padomju dzīves īstenību atspoguļojošu darbu.”⁴⁹

Arī Mākslinieku savienība un Mākslas akadēmija bez ierunām izpildīja sociālistiskā reālisma ieviešanas pasākumus.

“Pārmācības pasākumi – izslēgšana no Mākslinieku savienības, kā arī no Mākslas akadēmijas pedagogu saraksta darīja savu, un mākslinieki centās mainīties tā, kā to prasīja partija. Stresa pilnajos, bīstamajos apstākļos ne visi uzreiz spēja vajadzīgajā tēmā iedvest arī mākslu. Tā, piemēram, Oto Skulme “Ceļā uz Dziesmu svētkiem” līdzas ar ilustrējošu stāstiņu par došanos uz Dziesmu svētkiem, kur galvenais ir iegleznot sarkanus karogus un smaidīgas sejas.”⁵⁰

Gan Silvija Radzobe, gan Arnolds Klotiņš uzsver, ka šīm kampaņām bija vēsturiska nozīme padomju, arī latviešu, mākslas attīstībā, jo tie uz desmit gadiem nobremzēja jaunrades gaitu un apturēja mākslas attīstību.

Arnolds Klotiņš norāda, ka mākslas pakļaušanos režīma nosacījumiem panāca ne tikai ar represijām, draudiem un uzipirkšanu (izpildot valsts pasūtījumus mākslā). “Šāda šķietama mākslas kalpošana it kā šķietami visaugstākajām vērtībām – cilvēces garantētai laimīgai nākotnei, cilvēka audzināšanai, pilnveidošanai utt. – piešķir mākslai arī neredzētu prestižu un oreolu, glaimoju.”⁵¹

48 Struka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekškara, R., LNT, 2009., 109. lpp.

49 Turpat, citēts pēc Aktieru ceha pilnsapulces protokols, 19.03.1949., 110. lpp.

50 Ansonē E., Sociālistiskais reālisms – komunisma celtniecības instruments, konferences materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., LNMM, 2009., 67. lpp.

51 Klotiņš A., Mūzika pēckara staļinismā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1944–1953, R., LU LFMI, 2018., 13. lpp.

“Var teikt, ka mākslinieki paši sociālistisko reālismu (politisko pasūtījumu) uzturēja pie dzīvības, pretī saņemot labu dzīvi; un pārmetumi par kolaboracionismu ir pamatoti.”⁵² Elita Ansone arī skaidro, ka augsni mākslinieku gatavībai pieņemt valsts diktātu mākslā bija sagatavojis Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms: “Pastāv viedoklis, ka 30. gadu autoritārisma vilnis visā Eiropā, kā arī tā ietekmē radītā māksla Latvijā pēc Otrā Pasaules kara varēja bez pretrunām turpināties.”⁵³

Apjomīgie valsts pasūtījumi mūzikā, tēlniecībā, glezniecībā, prasība mākslas darbos atveidot ideālo realitāti radīja lielu daudzumu vāju un viduvēju darbu literatūrā, dramaturģijā, teātrī.

“Drīz Padomju Savienībā socreālisms tiek izprasts gluži izkropļotā veidā, jo deformēta top pati dzīves īstenība – nekādu pretrunīgu vai, nedod Dievs, negatīvu padomju pilsoņu nav, nav arī nekādu dzīves negāciju, līdz ar to viss dramaturģiskais konflikts pārvēršas bezkonfliktā – labā cīņā ar vēl labākajiem.”⁵⁴

“Mākslas klātbūtni sociālistiskais reālisms jau arī nemaz neprasīja. Galvenais bija TĒMAS, kuru sarakstus sastādīja partijas ideologi, kas no mākslas specifiskajiem uzdevumiem bija ļoti tāli, viņiem māksla bija komunistiskās celtniecības instruments. Bet tieši viņi bija tie, kas diktēja noteikumus. Gleznojot tēmu, mākslinieks bija NODERĪGS, un tas bija galvenais kritērijs viņa novērtējumā.”⁵⁵

Latvijas PSR Kultūras ministrija

Staļina nāve un trīs gadus vēlāk notikušī personības kulta atmaskošana ir sava veida robežšķirtne arī mākslā un kultūrā – iestājas neilgs politiskā atkušņa periods, kad atslābst pret jaunradi vērstie totālās kontroles žņaugi.

Sakritība, ka 1953. gada marta sākumā, kad visā Padomju Savienībā darbaļaudis gan no sirds, gan izliekdamiem sēroja par “tautu tēvu” Josifa Staļina nāvi, 7. martā Vissavienības oficiālā laikraksta “Pravda” pirmajā lappusē tika publicēts lēmums par Kultūras ministriju dibināšanu savienotajās republikās. Ar diktatora nāvi tam, visticamāk, saistības nebija, jo dokumentu

52 Ansone E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008., 13. lpp.

53 Turpat, 39. lpp.

54 Struka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekšskara, R., LNT, 2009., 95. lpp.

55 Ansone E., Sociālistiskais reālisms – komunisma celtniecības instruments, konferences materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., LNMM, 2009, 67. lpp

aprite kabinetos visos laikos bijusi pietiekami lēna. Lēmums vispirms tika pieņemts PSRS Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Plēnumā, tad PSRS Ministru padomē, pēc tam PSRS Augstākās padomes prezidijā. Kultūras ministrijas republikās bija paredzēts veidot, pārdaļot esošo ministriju funkcijas un pievienojot vairākas citas iestādes. Taču republiku Kultūras ministriju dibināšana politisko svārstību brīdī simboliski iezīmēja sākumu ceļam, kas noslēgsies ar PSRS sabrukumu, un kultūras nozarei tajā būs noliecama loma.

Tobrīd par to vēl nekas neliecināja. Laikraksts “Pravda” 31. martā rakstā “Uz jauniem sociālistiskās kultūras panākumiem” ministriju dibināšanas lēmumu paskaidroja sīkāk: “Kultūras ministriju dibināšanā mēs redzam izpaužamies Komunistiskās partijas un padomju valdības rūpes par turpmāku sociālistiskās kultūras attīstību. Ministrijas uzdevums būs apvienot kultūras celtniecības svarīgākās jomas, nemitīgi un sečīgi īstenot dzīvē Komunistiskās partijas izstrādāto politiku sociālistiskās kultūras attīstības jautājumos.” Tātad – kultūras uzdevums arī turpmāk bija īstenot Kompartijas politiku un apkalpot varu. Ministrijas uzdevums – uzraudzīt, vai tas tiek ievērots. Brīvdomībai vieta nebija paredzēta.

Atbilstoši tam Latvijas PSR Augstākās padomes prezidijs 1953. gada 13. aprīlī izdeva rīkojumu “Par LPSR savienoto republiku ministriju pārveidošanu” un dibināja LPSR Kultūras ministriju, iekļaujot tajā:

- LPSR Kinematogrāfijas ministriju;
- pie LPSR Ministru padomes (MP) esošo Mākslas lietu pārvaldi;
- pie LPSR MP esošo Radio informācijas pārvaldi;
- pie LPSR MP esošo Kulturāli izglītojošo iestāžu lietu pārvaldi;
- pie LPSR MP esošo Poligrāfiskās ražošanas, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības lietu pārvaldi;
- Darba rezervju republikānisko pārvaldi.

Kā visas padomju republiku ministrijas, arī LPSR Kultūras ministrija atradās divkāršā pakļautībā – pakļauta LPSR Augstākajai padomei un Ministru padomei un vienlaikus pakļauta PSRS Kultūras ministrijai.

Tikai divus gadus vēlāk, 1955. gada 12. novembrī, LPSR Ministru padome ar rīkojumu Nr. 624 apstiprināja LPSR Kultūras ministrijas nolikumu. Saskaņā ar to Kultūras ministrija republikas teritorijā īstenoja visu mākslas veidu, radio raidīšanas un televīzijas, izdevējdarbības, grāmatu tirdzniecības, poligrāfiskās ražošanas, kultūras iestāžu, augstākās un vidējās speciālās

izglītības iestāžu, bērnu mūzikas un mākslas skolu vadību, kā arī virzīja republikas radošo savienību darbību.

Kultūras ministriju vadīja ministrs. Viņā vadībā darbojās kolēģija, kas izskatīja kultūras celtniecības pamatjautājumus, kultūras iestāžu praktiskās vadības jautājumus, kadru izvēles un rīkojumu izpildes jautājumus, izskatīja svarīgāko Kultūras ministrijas instrukciju un pavēļu projektus, ministrijas galveno pārvalžu, pārvalžu un nodaļu, kā arī rajonu un pilsētu izpildkomiteju kultūras nodaļu atskaites. Kolēģijas lēmumi dzīvē tika īstenoti ministra pavēļu un instrukciju veidā.

Par LPSR Kultūras ministrijas oficiālo dibināšanas datumu uzskatāms 1953. gada 12. maijs, kad LPSR Ministru padome apstiprināja Kultūras ministrijas centrālā aparāta struktūru un štatus:

1. Vadība;
2. Galvenā kinematogrāfijas pārvalde. Tā vadīja mākslas, populārzinātnisko, mācību, hronikāli dokumentālo un speciālo filmu ražošanu un filmu kopiju izgatavošanu. Tāpat pārvalde izstrādāja kino-scenāriju sagatavošanas un filmu ražošanas tematiskos plānus. 1954. gada 22. decembrī Galvenā kinematogrāfijas pārvalde tika likvidēta, vispārējo pārraudzību par filmu ražošanu nododot ministrijas Mākslas lietu pārvaldei, bet kinofikācijas pārraudzību – Galvenajai kinofikācijas pārvaldei;
3. Galvenā mākslas lietu pārvalde vadīja vizuālās mākslas uzņēmumus un iestādes, ieguva mākslas darbus valsts mākslas muzeju fondu papildināšanai, rīkoja republikāniskos konkursus par visu mākslas veidu labākajiem darbiem un apstiprināja prēmijas. 1958. gada 31. decembrī Galvenā mākslas lietu pārvalde tika pārveidota par Mākslas nodaļu, bet 1961. gada 27. jūnijā – par Mākslas lietu un mācību iestāžu pārvaldi, līdz ar to vadīja arī kultūras mācību iestāžu darbu LPSR;
4. Galvenā profesionālās izglītības pārvalde vadīja jauno strādnieku sagatavošanu amatniecības un profesionāli tehniskajās izglītības iestādēs un īstenoja kontroli pār valsts darba rezervju izmantošanu. 1953. gada nogalē Galvenā profesionālās izglītības pārvalde tika izdalīta kā atsevišķa iestāde, bet pusgadu vēlāk pārveidota par Galveno darba rezervju pārvaldi LPSR Ministru padomes pakļautībā;
5. Galvenā izdevniecību un poligrāfijas pārvalde. Tās uzdevums bija sastādīt literatūras izdošanas gada un perspektīvos tematiskos plānus,

- vadīt grāmatu izdošanu un tirdzniecību republikā, sastādīt grāmatu, žurnālu un avižu poligrāfijas attīstības gada un perspektīvos plānus;
6. Galvenā kultūras izglītības pārvalde. Tā vadīja kultūras izglītības iestādes, valsts, zinātniskās un publiskās bibliotēkas, vēstures un novadpētniecības muzejus, klubus, lekciju birojus un lektoru apvienības, zoodārzu un republikas kultūras un atpūtas parkus, kā arī īstenoja valsts kontroli pār kolhozu un profesionālo savienību kultūrizglītības iestādēm; tāpat vadīja mākslinieciskās pašdarbības attīstību un sniedza metodisko palīdzību arodbiedrībām un citām sabiedriskām organizācijām šajā jomā. 1958. gada 31. decembrī Galvenā kultūras izglītības pārvalde tika pārdēvēta par Bibliotēku un klubu nodaļu;
 7. Kapitālās celtniecības pārvalde vadīja un kontrolēja kultūras iestāžu kapitālo celtniecību un noteica kapitālieguldījumu apjomu atsevišķos kultūras objektos. 1954. gada 22. decembrī pārvalde tika pārdēvēta par Kapitālās celtniecības nodaļu;
 8. Kadru nodaļa īstenoja kadru atlasīšanu un uzskaiti, vadīja kultūras iestāžu un uzņēmumu vadošo kadru, kā arī ministrijas pakļautībā esošo augstākās izglītības iestāžu akadēmiskā un zinātniskā personāla sagatavošanu;
 9. I. nodaļa. Iespējams, VDK struktūrvienība ministrijas iekšienē. Tās aprakstā teikts tikai tas, ka 1954. gada 22. decembrī likvidēta, daļa funkciju novirzīta kadru daļai, štatā ieviests speciālā darba vecākais inspektors. 1958. gadā ar Ministru padomes lēmumu – vecākais speciālā darba un izpildes kontroles inspektors, iekļauts administratīvi saimnieciskās nodaļas un sekretariāta sastāvā;
 10. Augstskolu un vidējo speciālo izglītības iestāžu nodaļa vadīja augstākās un vidējās speciālās izglītības iestādes un īstenoja to zinātniski metodisko vadību. Apstiprināja akadēmiskā un zinātniskā personāla sastāvu, bērnu mūzikas un mākslas skolu mācību materiālus un palīgmateriālus, kā arī to izdošanas plānus un tirāžu. 1959. gada 1. augustā pie Ministru padomes tika izveidota Augstākās un vidējās speciālās izglītības komiteja, tā pārņēma arī KM Augstskolu un vidējo speciālo izglītības iestāžu nodaļas funkcijas. 1961. gada 27. jūnijā komiteja tika likvidēta un speciālo izglītības

iestāžu vadība atkal nodota Kultūras ministrijai, Galvenajai mākslas lietu pārvaldei;

11. Vēstures un mākslas pieminekļu aizsardzības nodaļa nodrošināja vēstures un mākslas pieminekļu valstisko aizsardzību LPSR teritorijā. 1954. gada 22. decembrī nodaļa tika likvidēta, bet tās funkcijas nodotas Kultūrizglītības iestāžu pārvaldes Bibliotēku un muzeju nodaļai, kuras štatā tika iekļauts pieminekļu aizsardzības vecākais inspektors. 1956. gada 22. augustā Kultūras ministrijai uzdeva arī kritušajiem Padomju armijas karavīriem, revolucionāriem un fašistiskā terora upuriem veltīto pieminekļu un brāļu kapu aizsardzību, kas līdz tam bija Komunālās saimniecības ministrijas funkcijās. 1958. gadā izveidoja Pieminekļu un muzeju nodaļu, kas atbildīga par pieminekļu aizsardzību un vēstures un novadpētniecības muzeju darba pārraudzību. 1962. gadā nodaļas sastāvā iekļāva arī Arhitektūras pieminekļu aizsardzības inspekciju, kas līdz tam bija pie MP esošās Arhitektūras un celtniecības lietu komitejas sastāvā;
12. Plāna un finansu pārvalde. Tā izstrādāja perspektīvos un gada ražošanas plānus, kultūras izglītības iestāžu attīstības plānus, valsts teātra un kino iestāžu ekspluatācijas plānus, plānoja grāmatu tirdzniecību un kapitālo celtniecību, materiāli tehnisko nodrošinājumu, republikāniskās pakļautības iestāžu ienākumu un izdevumu bilanci. Tāpat ministrijas noteiktā skaita un algu fonda ietvaros apstiprināja uzņēmumu un iestāžu struktūru un administratīvi vadošā personāla štatus. 1954. gada 22. decembrī pārvalde tika pārdēvēta par Plāna un finansu nodaļu;
13. Centrālā grāmatvedība organizēja un kontrolēja grāmatvedības uzskaiti ministrijas ietvaros, izskatīja, pārbaudīja un analizēja Kultūras ministrijas sistēmā esošo uzņēmumu, pārvalžu un organizāciju grāmatvedības uzskaiti. Tāpat sagatavoja periodiskās, gada un kārtējās atskaites par ministrijas visa veida radošo, ražošanas un saimniecisko darbību;
14. Kanceleja;
15. Saimniecības pārvalde. 1956. gada 1. decembrī abas šīs struktūrvienības tika apvienotas vienā, nosaucot par Administratīvi saimniecisko nodaļu.

Latviešu rakstnieks, literatūrzinātnieks Arvīds Grīgulis ar Latvijas Valsts universitātes studentiem. 1. rindā no kreisās: 4. Arvīds Grīgulis. 2. rindā no kreisās: 2. students, topošais dzejnieks Ojārs Vācietis. Rīga, 1955. gada 14. jūnijs, autors Leonīds Pantuss. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_3090

“Tika radīts ministrijas centrālais aparāts ar apmēram 150 štata vietām! (..) Jaunizveidotās ministrijas rīcībā tika nodota ēka Leona Paegles ielā 2”⁵⁶ (tagad Krievijas Federācijas vēstniecības ēka Ukrainas neatkarības ielā 2).

Tāpat ar 1953. gada 12. maija Ministru padomes lēmumu uz saimnieciskā aprēķina principiem tika organizētas sekojošas pārvaldes, kuru vadību, darba plānus un atskaitei apstiprināja ministrijas kolēģija:

1. Kinofikācijas pārvalde;
2. Galvenā radioinformācijas pārvalde. 1957. gada jūlijā pie Ministru padomes izveidoja Radio un televīzijas komiteju, tā atbrīvojot Kultūras ministriju no radio un televīzijas vadības;
3. Galvenā grāmatu tirdzniecības pārvalde;
4. Galvenā sakaru un sadzīves pārvalde.

Turpmākajos gados LPSR Kultūras ministrija centās vienkāršot struktūru un samazināt štatus. Galvenās pārvaldes reorganizēja par pārvaldēm, pārvaldes par nodaļām. Kopumā tikai pirmajos ministrijas darbības gados

⁵⁶ Falks O., Daži atmiņu pavedieni par Voldemāru Kalpiņu, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 114. lpp.

strukturālas reorganizācijas bija biežas. Vēlākos gados ministrijas veicamo funkciju un atbildības loks nostabilizējās, strukturālas izmaiņas tika veiktas daudz retāk, taču apgalvot, ka struktūru būtu izdevies būtiski vienkāršot, nevar.

Par pirmo LPSR kultūras ministru (1953–1958) iecēla bijušo strēlnieku, Krievijas latvieti, tobrīd Latvijas PSR ārlietu ministru Jāni Ostrovu (1896–1966), kurš līdztekus jaunajiem pienākumiem turpina pildīt arī ārlietu ministra (1950–1959) pienākumus. Par ministra pirmo vietnieku iecēla Volde-māru Kalpiņu, par vietniekiem – Jevgeņiju Meiju, Onufriju Strodu un Ivanu Bastinu. Toreizējais Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks Eduards Berklavs atceras:

“Pēkšņi es saņēmu personīgu uzaicinājumu no [LPSR Ministru Pa-domes priekšsēdētāja Viļa] Lāča, lai ierodos pie viņa, un viņš nāca ar priekšlikumu, lai es kļūstu viņam par vienu no vietniekiem. Pirms tam tajā krēslā sēdēja Ostrovs. Ostrovu nolaida par vienu pakāpienu zemāk. Toreiz no sākuma savienotajās republikās Kultūras ministri-jas nemaz nebija, bet tad tādu nodibināja – un Lācis centās no Ostro-va atbrīvoties, nolikt viņu vienu trepīti zemāk – par ministru.”⁵⁷

“Toreizējais LPSR kultūras ministrs ir no Krievijas atsūtītais pa-domju un drošības iestāžu darbinieks, bijušais Rietumvalstu komu-nistiskās universitātes pasniedzējs un prorektors Jānis Ostrovs, ko 1941. gadā padomju vara ieeļ par Jelgavas Lauksaimniecības akadē-mijas rektoru, 1947. gadā – par Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieku un 1952. gadā – par kultūras ministru. Varam tikai iedomā-ties, cik “kompetents” latviešu kultūrā, īpaši neatkarīgās Latvijas “buržuāziskās” kultūras mantojumā, varēja būt Rietumvalstu komu-nistiskās universitātes pasniedzējs, kurš sava mūža aktīvos gadus bija pavadījis ārpus etniskās dzimtenes.”⁵⁸

57 Berklavs E., Par Vili Lāci, V. Lāča simtgadei veltītās konferences materiālu krājums “100 gadu kopā ar Vili Lāci”, R., Zinātne, 2005., 126. lpp.

58 Peters J., Kalpiņa laiks. Ilūzijas. Slazdi. Vai latviešu pirmais eirokomunists?, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 53. lpp.

Politiskā atkušņa periods. Kultūras ministrs Voldemārs Kalpiņš

Tiek uzskatīts, ka faktiskais Kultūras ministrijas darba pirmajos gados Latvijas PSR kultūras dzīves vadītājs bija ministra pirmais vietnieks Voldemārs Kalpiņš (1916–1995), kurš vēlāk tika iecelts ministra amatā (1958–1961). Viņa laiks ministra vietnieka un kultūras ministra amatā daļēji sakrita ar politiskā atkušņa periodu, kad pēc personības kulta atmaskošanas PSKP CK 20. kongresā 1956. gadā atslāba terora tvēriens, pavērās iespēja daļēji atgriezties pie nacionālās kultūras vērtībām, un viņš bija viens no pie varas esošajiem nacionālkomunistiem, kuri šo procesu virzīja.

Vienlaikus vairākās kultūras nozarēs ienāca jauni, talantīgi pārstāvji, un sadursmēs ar ortodoksālajiem komunistiem radošo savienību vadībā aizsākās paaudžu nomaiņa. “”Atkusnis” ietekmēja arī mākslu, 50. gadu otrajā pusē sākās Rietumu modernisma “piejaucēšana” padomiskajam naturālajam reālismam.”⁵⁹ Aizsākās (vai atjaunojās) kontakti ar emigrācijas kultūras pārstāvjiem.

Būdam pārliecināts komunist, Kalpiņš daudz darīja, lai atdotu un nostiprinātu nacionālās kultūras vērtības. Viņa laikā Dziesmu svētku norisi pārcēla no Esplanādes uz Mežaparku un uzcēla Mežaparka Lielo estrādi, pārbūvēja Dzintaru koncertzāli, ar kritušo Sarkanajā armijā karojušo latviešu karavīru pārapbedīšanu rehabilitēja Rīgas Brāļu kapus, Ērgļu “Brakos” izveidoja Rūdolfa Blaumaņa memoriālo muzeju, tika uzsākta Rīgas kinostudijas kompleksa būvniecība. Teātru repertuāros “pienācīgu vietu no jauna atguva latviešu dramaturģijas klasika, vispirms – Rūdolfa Blaumaņa lugas. Paralēli tika izvēsta Tautas teātru un citu pašdarbības kolektīvu darbība, (..) Latgales keramiķi no mājražotājiem “spekulantiem” kļuva par Tautas daiļamata meistariem.”⁶⁰ Uzsāka Doma ērģeļu restaurāciju un baznīcas pārbūvi par muzeju un koncertzāli, tādējādi saglabājot dievnamu.

“Tāpat Rīga bija pirmā vieta Padomju Savienībā, kur uzveda Riharda Vāgnera operu. Tas bija lieliskais “Tanheizera” iestudējums 1956. gadā ar Žermēni Heini-Vāgneri un Artūru Frinbergu galvenajās lomās. (..) Tāpat var tikai apbrīnot to drosmi, kādu Kalpiņš parādīja, panākot

59 Ansonē E., Padomju mitoloģija, R., Neputns, 2008., 13. lpp.

60 Grāpis A., Ievadvārdi laikabiedru redzējumam, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 5. lpp.

Voldemārs Kalpiņš – kultūras ministrs no 1958. līdz 1961. gadam. Portrets. Latvija, 1965. gads, autors Filips Izraelsons. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_46528

arī Mārtiņa Zīverta “Āksta” iestudējumu Akadēmiskajā Drāmas teātrī 1957. gadā. Zīverts tika atdots Latvijas pēckara skatuvei, pēc gada sekoja spožais “Minhauzena precību” uzvedums ar Viju Artmani un Hariju Liepiņu.”⁶¹

“50. gadu vidū tomēr bija jūtamas izmaiņas. Tās faktiski aizsākās ar 1955. gada decembrī notikušo Latviešu Mākslas un literatūras dekādi Maskavā. 1956. gadā mūsu kultūras dzīvē nāca straujš lūzums – mākslas pasaulē bija tik daudz kā jauna un Kalpiņš, būdams kultūras ministra pirmais vietnieks un faktiskais kultūras dzīves vadītājs, visus šos procesus pieļāva un veicināja. Viņš iezīmējās kā ļoti kompetents un iniciatīvas bagāts vadītājs. Salīdzinot ar Mākslas lietu pārvaldes priekšnieku Frici Rokpelni, Voldemārs Kalpiņš bija daudz augstākas raudzes personība, jauna tipa cilvēks. Tas bija laiks, kad mums paspīdēja iespēja kaut ko mainīt.”⁶²

Lai arī bija iestājies politiskais atkusnis, šie panākumi nenāca viegli, jo visi priekšlikumi bija jāaskaņo Komunistiskās partijas Centrālkomitejā. Īpaši asi latviešu kultūras sekmēšanai pretojās LKP CK ideoloģiskais, vēlāk pirmais sekretārs Arvīds Pelše. “Pelšes un viņa sabiedroto stulbumu, lielkrievu šovinismu, patoloģisko naidu un nicinājumu pret visu latvisko

61 Blūms V., Dažāda Kalpiņš, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 130. lpp.

62 Skulme Dž., Vīrs īstajā vietā, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 71. lpp

pārspīlēt nemaz nav iespējams.”⁶³ “Atliek secināt: ja ļautu vaļu Arvīdam Pelšem, latviešu kultūra paliktu bez Raiņa, bez Sudrabkalna, bez Lāča, bez Čaka.”⁶⁴

“Arvīda Pelšes (..) u.c. “gudrinieku” viedoklis bija vienots – par kultūru Latvijā pirms 1940. gada vispār nav jēgas runāt. Tādas neesot bijis. No rakstniekiem viņi negribīgi kaut cik atzina tikai Raini, Andreju Upīti, Leonu Paegli un Eduardu Veidenbaumu. Līdzīga nostādne bija pret redzamākajiem Latvijas māksliniekiem, komponistiem un citiem kultūras darbiniekiem. Te nu Kārļa Ozoliņa, Valda Kalpiņa un manas domas sakrita un mums nācās ilgi un neatlaidīgi cīnīties pret minētā grupējuma viedokli. Domāju, ka tagadējai paaudzei grūti pat iedomāties, ka mums tikai ar lielām grūtībām izdevās kaut cik legalizēt Rūdolfu Blaumani, Aspaziju, Pāvilu Rozīti, Edvardu Virzu, vēl dažus latviešu rakstniekus un citus kultūras darbiniekus.”⁶⁵

Voldemāra Kalpiņa pilsonisko drosmi raksturo arī tas, ka viņa dzīvesbiedre Vera Kacena 1958. gadā laikrakstā “Literatūra un Māksla” publicēja apjomīgu rakstu pret Staburaga appludināšanu Pļaviņu spēkstacijas celtniecības gaitā, taču tas celtniecību neapturēja.

1959. gadā aizsāktajās nacionālkomunistu tīrīšanās Kalpiņam vēl izdevās saglabāt amatu. Jānis Peters pieļauj, tas, iespējams, noticis, ne tikai pateicoties radniecībai ar Vili Lāci (Kalpiņa māsa Velta bija precējusies ar Lāci), bet arī tāpēc, ka Kalpiņš “baudīja PSRS kultūras ministres Jekaterinas Furcevas simpātijas.”⁶⁶ Tomēr no rājiena izvairīties neizdevās. 1959. gada 13. oktobrī Kalpiņa lietu izskatīja Latvijas KP CK birojs. Speciāli izveidotās komisijas pārstāve Leontīna Lapiņa⁶⁷ nolasīja ziņojumu, kurā atzina, ka “Kultūras ministrija un b[iedrs]. Kalpiņš (..) pieļāvuši veselu virkni politisku kļūdu un trūkumu. Daudzām no tām ir nacionālistisks raksturs.”⁶⁸ Ministram pārmeta “nacionālistiskās ierobežotības tendenci” teātru repertuāros, proti, maz

63 Berklavs E., Par Vili Lāci, V. Lāča simtgadei veltītās konferences materiālu krājums “100 gadu kopā ar Vili Lāci”, R., Zinātne, 2005., 88. lpp.

64 Bērsons I., Voldemārs Kalpiņš. Protestēšana un kalpošana, citēts pēc Kacena V., Mūža grāmata, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 362. lpp.

65 Berklavs E., Par Vili Lāci, V. Lāča simtgadei veltītās konferences materiālu krājums “100 gadu kopā ar Vili Lāci”, R., Zinātne, 2005., 88. lpp.

66 Peters J., Kalpiņa laiks. Ilūzijas. Slazdi. Vai latviešu pirmais eirokomunists?, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 63. lpp.

67 Leontīna Lapiņa, LKP CK Zinātnes, skolu un kultūras daļas vadītāja

68 Par Latvijas PSR Kultūras ministrijas darbu, Latvijas KP CK biroja 1959. gada 13. oktobra sēdes stenogramma, atšifrējums, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 99. lpp.

Viesu, kas ieradušies uz Čehoslovākijas kultūras nedēļas pasākumiem Latvijā, sagaidīšana Rīgas lidostā. No labās: 1. Latvijas PSR kultūras un ārlietu ministrs Voldemārs Kalpiņš, 2. Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks PSRS Rihards Dvoržaks, 3. Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpilddomnieks priekšsēdētājs Ēriks Baumanis, 4. vēstnieka dzīvesbiedre. Rīgas rajons, 1961. gada 27. maijs, autors Sergejs Daņilovs. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_15942

tikušas iestudētas padomju un krievu klasikas lugas, latviešu autoru lugām prasības pazeminātas, tāpēc daudz vāju darbu par maznozīmīgām tēmām. Līdzīgi pārmēti arī par Valsts kora repertuāru, pašdarbības koru repertuārā “maz uzmanības pievērsts izpildāmo dziesmu idejiskajam saturam. 1960. gada Dziesmu svētku obligātajā repertuārā iekļauts maz brālīgo republiku dziesmu, bet deju kolektīvu obligātajā repertuārā iekļautas tikai un vienīgi latviešu nacionālās dejas”⁶⁹ (citu tautu tautastērpu trūkums netika atzīts par pamatotu iebildumu). Tāpat komisija bija konstatējusi nepietiekamu ministrijas kontroli un vadību Rīgas kinostudijas darbā. Pārmēti par ministra darba stilu un attieksmi pret padotajiem vedina domāt, ka komisijas pārbaude notikusi pēc neapmierināto ministrijas darbinieku sūdzībām. “Komisijas vienprātīgs lēmums bija tāds, ka par pieļautajām kļūdām un trūkumiem Kalpiņš jāšoda pa partijas līniju, ministra amatā jāatstāj un jāliek stāvokli labot.”⁷⁰

69 Par Latvijas PSR Kultūras ministrijas darbu, Latvijas KP CK biroja 1959. gada 13. oktobra sēdes stenogramma, atšifrējums, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, 100. lpp.

70 Turpat, 101. lpp.

Divus gadus vēlāk kampaņa pret Voldemāru Kalpiņu atsākās ar jaunu sparū. Latvijas KP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše pārskata referātā atzīmēja, ka kultūras ministrs nav izlabojis iepriekš norādītās kļūdas, un pievienoja jaunu pārkāpumu – pārkāp lielas radošās brīvības došanu radošajiem:

“Radošo savienību partijas organizācijas ne vienmēr parāda vajadzīgo principālītāti un asu skatienu, apspriežot darbus ar idejiskiem un mākslinieciskiem trūkumiem. Maz vērības veltī radošās inteligences idejiski politiskajai audzināšanai. Liela kļūda ir arī tā, ka daži literatūras un mākslas darbinieki vairās no aktuālajām mūsdienu problēmām, aizraujas ar pagātnes atspoguļošanu savos darbos un dažkārt pat idealizē to. «Galvenā līnija literatūras un mākslas attīstībā», teikts PSKP Programmas projektā, «ir stiprināt saites ar tautas dzīvi, patiesīgi un mākslinieciski augstvērtīgi attēlot sociālistiskās īstenības bagātību un daudzveidību, iejūtīgi un spilgti atainot visu jauno, patiesi komunistisko un atmaskot visu to, kas kavē sabiedrības virzīšanos uz priekšu». Tas jāievēro visiem radošajiem darbiniekiem.”⁷¹

1961. gada 2. decembra sēdē Latvijas KP CK birojs secina:

“B[iedrs]. Kalpiņš V. K. nav izdarījis nopietnus secinājumus par nopietniem trūkumiem un kļūdām savā darbā, uz ko norādīja Latvijas KP CK, un nenodrošina kultūras ministram uzlikto uzdevumu izpildi.

Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Atbrīvot b. Kalpiņu Voldemāru Kriša d. no Latvijas PSR kultūras ministra un Latvijas PSR ārlietu ministra pienākumiem par pieļautajām buržuāziski nacionālistiska rakstura kļūdām, nopietniem trūkumiem kultūras iestāžu praktiskajā vadībā un darbībā un šo trūkumu nenovēršanu.”⁷²

“Vai Kalpiņš bija labākais no vēlāmā – nedomāju, bet nešaubos, ka viņš bija labāks par visiem citiem padomju laika kultūras ministriem Latvijā,”⁷³ tā 50 gadus vēlāk Kalpiņa darbu kultūras ministra amatā vērtēja Eduards Berklavs.

71 Pelše A., Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pārskats Latvijas KP XVIII kongresam, “Padomju Jaunatne”, 29.09.1961.

72 Latvijas KP CK Biroja lēmums 1961. gada 2. decembrī, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 112. lpp.

73 Berklavs E., Par Vili Lāci, V. Lāča simtgadei veltītās konferences materiālu krājums “100 gadu kopā ar Vili Lāci”, R., Zinātne, 2005., 88. lpp.

Kultūra 20. gadsimta 60. gados, Kultūras ministrija

Par šo periodu Jānis Škapars raksta:

“Tā bija trauksmaina, pretrunām un pavērsieniem blīva desmitgade. Viena no spilgtākajām desmitgadēm latviešu radošās inteliģences attīstībā, varas, valdošās ideoloģijas un radošās inteliģences attiecībās. (..) Despotiskās pagātnes atmaskojums, poststaļiniskais atkusnis un pirmie brīvības aizmetņi viesa cerības un uzmundrināja sabiedrību. (..) Rakstniecībā un citās mākslas jomās strauji ienāca jaunie talanti ar brīvāku uzdrīkstēšanos un jauniem izaicinājumiem. Sabiedrības aktivizēšanās, literatūras un mākslas bums iedzīvotājos, radošās vides garīgās pretestības uzvīlnījumi – tas bija kaut kas līdzvērtīgs Tautas atmodai.(..) Piecdesmito gadu otrajā pusē un sešdesmito gadu sākumā literatūrā un mākslā ieplūdušie jaunie spēki radikāli mainīja radošās inteliģences attieksmi pret pasauli, bet it īpaši pret oficiālās ideoloģijas proponēto padomju īstenību un padomju cilvēku.”⁷⁴

Jaunā literātu paaudze – Vizma Belševica, Ojārs Vācietis, Imants Ziedonis, Māris Čaklais, Imants Auziņš, Alberts Bels, Gunārs Priede, Jānis Peters, Ēvalds Vilks, Zigmunds Skujiņš, Visvaldis Lāms – sadūrās ne tikai ar varas pretestību, bet arī vecākās paaudzes, ortodoksālo komunistu – Arvīda Griģuļa, Valda Luksa un citu – naidīgumu. “Toreiz viņi bija paklausīgi atbalstījuši partijas kampaņas, tagad kopā ar partijas ideologiem taranēja jaunos. Ar viņiem konsolidējās arī mazāk talantīgie jaunās paaudzes rakstnieki.”⁷⁵ Tomēr 1965. gadā jaunajiem izdevās nostiprināties Rakstnieku savienības valdē un pārņemt tās vadību.

“Jauno talantu pieplūdums lauza staļiniski-brežņeviskās barjeras, dinamizēja garīgos procesus, modināja un urdīja sabiedrību. Dzeja, romāni un kinomāksla iekaroja sabiedrības uzticību un cieņu. Ar to sešdesmito gadu radošā dumpošānās ir radnieciska Tautas atmodai. Tas bija latviešu literatūras drosmes, vīrišķības un izaicinājumu laiks.”⁷⁶

Tomēr kopumā pēc 1959. gadā veiktajām nacionālkomunistu tīrīšanām Latvijas Komunistiskās partijas vadībā politiskā situācija kļuva

74 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, R., Dienas Grāmata, 2008., 14.–15. lpp.

75 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, R., Dienas Grāmata, 2008., 36. lpp.

76 Turpat, 24. lpp.

nelabvēlīgāka nacionālās kultūras attīstībai nekā citās padomju republikās, norāda Inga Pērkone. “Rusifikācija, bailes no iespējamajiem apvainojumiem buržuāziskajā nacionālismā, tāpēc centieni izvairīties no visa, kas saistīts ar kultūras savdabību, īpaši iztapīga pakļaušanās *Maskavai*.”⁷⁷

“1960. gadā, sagraujot “nacionālos separātistus” ekonomikā, politikā un kultūrā, pie varas nāca Arvīds Pelše. Par viņa tuvāko sabiedroto – LKP CK ideoloģijas sekretāru – kļuva Augusts Voss. Šo divu vīru tandēms bija ļoti piemērots, lai pēc Hruščova atkušņa restaurētu staļiniskās birokrātijas kundzību, attīrītu sabiedrību no brīvdomāšanas un demokrātijas “sērgas”. Viņi enerģiski atbrīvoja sabiedrību no nacionālās pagātnes, ievadīja attīstību internacionālā garā, izveidoja provinces varu centralizētā valstī.”⁷⁸

“Voss bija izteikts “cietā kursa” politiķis. (..) Kādu laiku bija vadījis Latvijas KP CK Kultūras nodaļu. Ap viņu pulcējās paliels favorītu pulks, galvenokārt vecākās paaudzes zinātnieki un kultūras darbinieki. Tie tad arī konsolidēja ideoloģijas sekretāra uzskatus par literatūru, mākslu un kultūru. Jau sešdesmito gadu pirmajā pusē tandēmā ar Pelši Voss rīkoja plašas sanāksmes, kur šaustīja dumpiniekus un tiecās visus radošos dabūt uz maģistrālā ceļa.”⁷⁹

Pēc Voldemāra Kalpiņa atbrīvošanas kultūras ministra amatā tika iecelts toreizējais Operas un baleta teātra direktors, mūzikas zinātnieks Vladimirs Kaupužs (1925–2020), kurš šo amatu ieņēma visilgāko laiku – 24 gadus (1962–1986). Pats Kaupužs uzskatīja, ka viņa iecelšanu amatā noteica Arvīda Pelšes simpātijas: “Te tāds tīri subjektīvs moments nospēlēja. Viņa sieva ļoti mīlēja operu, arī viņam patika opera. Uz visām pirmizrādēm Pelše bija klāt, bet viņam blakus bija jāsēž manai sievai un jāstāsta, kāda māksliniece uzstājas.”⁸⁰ Kaupužs arī uzsvēris, ka izvēle par labu viņam izdarīta, lai novērstu iespējamus kultūras darbinieku protestus. “Mūs izsauca uz LKP CK biroju: Kalpiņu – lai atbrīvotu no darba, mani – lai ieliktu viņa vietā. Mēs bijām draugi, un partijas vadība saprata, ka tā no Kalpiņa būtu visvieglāk atbrīvoties, citādi būs tāda jezga, ka viss ies pa gaisu.”⁸¹ “Kad es aizgāju

77 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, R., Mansards, 174. lpp.

78 Škapars J., Barjerskrējiens II. Dienasgrāmata, vēstules, apceres 1980–1988, R., Zelta Grauds, 253.–264. lpp.

79 Turpat, 256. lpp.

80 Grīnuma I., “Lai diriģenti mierā un dalībniekiem neapniktu”, “Diena”, 7.06.2008.

81 Kaupužs V., Kultūras ministrs, krājums “Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks”, R., Pils, 2011., 95. lpp.

[darbā uz Kultūras ministriju], mans galvenais uzdevums bija noturēties vienu gadu, lai neatšifrē, ka es nevaru vadīt ministriju. Bet man paveicās – es nostrādāju 24 gadus.”⁸²

“Kultūras jomas vadītājam bija minimālas iespējas paust savu personīgo viedokli. Viņa misija bija interpretēt partijas ideoloģiju, partijas direktīvas un atbilstoši bīdīt mākslas procesu. (..) Bet partijas teorētiskā doma tolaik bija pagalam sastingusi, dogmatiska un tāla no reālā mākslas procesa.”⁸³ Tā par LKP CK Kultūras nodaļas vadītāja lomu raksta Jānis Škapars, taču teiktais būtībā attiecināms uz jebkuras kultūras iestādes vadītāja, vēl jo vairāk, kultūras ministra lomu un nozīmi padomju sistēmā.

“Kultūras ministrija bija tikai starporganizācija, kas centās uzturēt kārtību, visi rīkojumi nāca no augšas. Viss tika darīts un saskaņots ar CK, katrā pieņemšanas izrādē bija ne tikai Kultūras ministrijas, bet arī CK pārstāvji. Viņi pateica, vai izrādi var pieņemt vai ne.”⁸⁴

60. gados Kultūras ministrijā vairākkārt notika centieni optimizēt tās struktūru. Vienpadsmit gadus pēc Kultūras ministrijas dibināšanas, 1964. gada 1. janvārī tās centrālā aparāta struktūra bija:

1. Vadība;
2. Mākslas lietu un mācību iestāžu pārvalde;
3. Bibliotēku un klubu iestāžu nodaļa;
4. Pieminekļu un muzeju nodaļa;
5. Plānu un finansu nodaļa;
6. Kapitālās celtniecības nodaļa;
7. Centrālā grāmatvedība;
8. Kadru daļa;
9. Administratīvi saimnieciskā nodaļa.

Vēl pēc pieciem gadiem, 1969. gadā, apstiprināta sekojoša Kultūras ministrijas struktūra:

1. Vadība;
2. Teātru un muzikālo iestāžu pārvalde;

82 Vladimira Kaupuža atmiņas, Runcis, sastādītāja Zole (Struka) I., R., SIA S.L.V., 2003., 320. lpp.

83 Škapars J., Barjerskrējiens II. Dienasgrāmata, vēstules, apceres 1980–1988, R., Zelta Grauds, 257. lpp.

84 Zole (Struka) I., Pēteris Pētersons, citēts pēc Saruna ar Andu Burtnieci 15.12.1994., 257. lpp.

Latvijas PSR kultūras ministrs Vladimirs Kaupužs.
Portrets. Rīga, 1979. gada 13. jūlijs,
autors Ilmārs Jākobsons.
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu
arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_98379

3. Klubu iestāžu un bibliotēku pārvalde;
4. Muzeju, tēlotājmākslas un pieminekļu aizsardzības pārvalde;
5. Mācību iestāžu nodaļa;
6. Kapitālās celtniecības nodaļa;
7. Plāna un finansu nodaļa;
8. Centrālā grāmatvedība;
9. Vadošo kadru nodaļa;
10. Vispārējo lietu nodaļa.

1970. gadā Mācību iestāžu nodaļu likvidē un pievieno Vadošo kadru nodaļai, nosaucot par Vadošo kadru un mācību iestāžu nodaļu.

Vladimira Kaupuža laikā tika pabeigta Rīgas kinostudijas kompleksa un Dailes teātra jaunās ēkas būvniecība, sāкта Rundāles pils restaurācija. Šajā laikā Latvijas PSR aktīvi tika celti kultūras nami, kuros norisinājās mākslinieciskā pašdarbība. “Grāmatniecība bija dotēta, grāmatas iznāca lielā metienā un bija lētas. Daļa no kultūrpolitikas bija vispārējā rusifikācija, tas ir, reāla divvalodība. Kopumā apmeklēt kultūras pasākumus – koncertus, izstādes, teātrus – varēja atļauties ikviens iedzīvotājs, jo kultūra tika dotēta, līdz ar to biļešu cenas bija zemas.”⁸⁵

Vladimira Kaupuža darbībā bija divi gadījumi, kas latviešu teātra un kultūras vēsturē vērtējami kā kauna traips. Viens – nespēja smalkjūtīgi no

85 <https://enciklopedija.lv/skirklis/21400-kult%C5%ABrpolitika-Latvij%C4%81,>
skatīts 26.02.2023.

Dailes teātra galvenā režisora pienākumiem atbrīvot Eduardu Smiļģi (1964). Otrs, vēl apkaunojošāks, – pret talantīgo režisoru Pēteri Pētersonu izvērstā politiskā akcija, par iemeslu izmantojot radošo krīzi, un viņa padzīšana no Dailes teātra galvenā režisora amata (1970).⁸⁶ Kaupuža teiktais 30 gadus vēlāk liecina, ka viņš apzinājās savas rīcības neglītumu:

“Es uzaicinu Runci (Pēteri Pētersonu – aut.) pie sevis un saku: “(..) Es esmu spiests tevi atstādīnāt no Dailes teātra vai spiests ieteikt tev aiziet no Dailes teātra, bet es nekādā ziņā negribu parakstīt dokumentu, kurš konstatētu, ka tu esi vainīgs vai atbildīgs pie šī teātra nelaimēm. Tādu dokumentu es neparakstīšu, tāpēc uzraksti papīru, ka tu lūdz radošo atvaļinājumu. (..) Tāpēc tu lūdz, lai es tevi atbrīvoju.”⁸⁷

Kārīna Pētersone kā izsmiešanu atceras Vladimira Kaupuža reiz viņai teikto: “Nebūtu es Pētersonu atlaidis no Dailes [teātra], viņš nebūtu uzrakstījis tik daudz labu lugu.”⁸⁸

60. gadu sākumā atkal pastiprinājās cenzūra, un stingra ideoloģiskā kontrole un spiediens mākslā turpinājās līdz pat 80. gadu otrajai pusei, kad aizsākās nacionālā Atmoda. Nekavējoties sekoja arī aizliegums aktualizēt folkloras un etnogrāfisko mantojumu.

“Drīz vien cenzūra atkal sāka pievilkt grožus, līdz par PSRS sabrukumam (Latvijā līdz 1989. gadam) īstenojot ideoloģisku kontroli un spiedienu. Tomēr reālisma stilizēšanai modernisma virzienā jau bija precedenti un atpakaļceļš vairs nebija iespējams.”⁸⁹

“Tomēr galvenais cenzūras balsts varēja būt mākslinieks pats. Pašcenzūra Staļina varas gados dzima no bailēm zaudēt brīvību un pat dzīvību; vēlāk, sabiedrībai sasniedzot noteiktu labklājības līmeni, mākslai neapšaubāmi bija. (..) Lai iegūtu iespēju izteikties, bija jāsa-
darbojas.”⁹⁰

“Pieradinātā kultūra? Jautājums paliek īsti neatbildēts, jo padomju cenzūra nebija tikai ārējs spēks, bet mehānisms, kas sāka darboties jau katrā mākslinieka pašā, radot vairāk vai mazāk apzinātu pašcen-
zūru, un tā ietekmēja mākslas darba radīšanas procesu.”⁹¹

86 Vairāk Zole (Struka) I., Pēteris Pētersons, R., Jumava, 2000.

87 Vladimira Kaupuža atmiņas, Runcis, sastādītāja Zole (Struka) I., R., SIA J.L.V., 2003., 322. lpp.

88 Gaidamaviča G., Saruna ar Kārīnu Pētersoni 15.09.2022., sarunas ieraksts glabājas G. Gaidamavičas arhīvā

89 Ansonē E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008., 13. lpp.

90 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, R., Mansards, 91. lpp.

91 Rozenšteine A., Rolands Kalniņš un cenzūra, Rolanda Kalniņa telpa, R., Neputns, 89. lpp.

Režisora Rolanda Kalniņa Rīgas kinostudijā uzņemtais spēlfilmas "Akmens un šķembas" jeb "Es visu atceros, Ričard!" kadrs. Aktieris Uldis Pūcītis Alfonsa lomā.

Latvija, 1966. gads, autors Juris Dzenis.

LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F8_1_85RK40

Lai arī 60. gadu pirmajā pusē Latvijas kultūrā ienāca brīvākas vēsmas, tomēr radošā brīvība tika mērķtiecīgi uzraudzīta un slāpēta. Dzejnieci Vizmu Belševicu pēc krājuma "Gadu gredzeni" iznākšanas (krājumā bija iekļauts dzejolis "Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas hronikas malām", kurā starp rindām nolasāma nacionālās nodevības un kolaboracionisma tēma) vairākus gadus aizliedza publicēt un pat pieminēt.

"Sekoja visas tādos gadījumos neizbēgamās represijas. Pilnīgs dzejoļu publicēšanas aizliegums. Pat vārda neminēšana. Tā mums ir augstākā nežēlastība – nepublicēt cilvēka vārdu, pat nepieminēt, ka viņš tāds būtu, vispār eksistētu. To laikam esam piedzīvojuši tikai mēs ar (dramaturgu Gunāru) Priedi, kurš – pēc lugas "Smaržo sēnes" – arī bija pilnīga nepersona, kura vārds pilnīgi vispār nekur un nekādā sakarībā netika pieminēts."⁹²

Latvijas kino cenzūras kontekstā šajā periodā īpaši pieminama režisora Rolanda Kalniņa daiļrade – divas viņa filmas (pirmo reizi latviešu leģiona

92 Ekmanis R., Intervija ar Vizmu Belševicu, Vizma Belševica. Raksti. Sarunas, R., Jumava, 2002, 177.–178. lpp.

tēmu skarošā “Es visu atceros, Ričard!”/“Akmens un šķembas” (1966) un padomju cenzūru atmaskojošā “Elpojiet dziļi!”/“Četri balti krekli” (1967)) tika noliktas plauktā, proti, tās oficiāli netika aizliegtas, tās vienkārši neizrādīja⁹³. Savukārt ironiskās, nosacītības stilistiskā veidotās filmas “Piejūras klimats” ražošana tika pārtraukta un uzfilmētais materiāls iznīcināts. “Tas bija punkts ne vien radoši piesātinātākajam posmam Rolanda Kalniņa režisora dzīvē, bet arī unikālam ar viņa vārdu saistīto māksliniecisko meklējumu virzienam visā Latvijas aktierkino.”⁹⁴

Visos mākslas veidos izpaudās tieksme uz monumentalitāti, “bija jārada lieli audekli, episki mākslas darbi, jo arī tiem vajadzēja iedvest cieņu un bailes.”⁹⁵ Tēlotājam mākslai bija grūtāk nekā kino piešķirt darbiem dinamiku. “50. gadu beigū un 60. gadu sākuma mākslā uzplaukumu piedzīvo tā sauktais skarbaiss stils, kur padomju tematika saplūda ar zināmu formas kvalitāšu – kolorīta, ritma, faktūras efektu renesansi (Henrijs Klēbahs “Latviešu strēlnieki”, Edgars Iltneris “Zemes saimnieki”, Gunārs Mitrēvics “Latgales partizāni”)⁹⁶.

“T.s. skarbajam stilam izdevās pilnībā atrauties no naturālā reālisma un pacelt padomju tēlus jaunā vispārinātā simboliskā līmenī. Diemžēl jau 60. gadu vidū arī šis ievirzes mākslā iestājās sastingums, kam raksturīgi tukši formas atdarinājumi, manierīgi pozējošu figūru kompozīcijas. Vienlaikus bija vērojami centieni padomju idejām piešķirt citādu, laikmetīgu formu. (..) Laiks darīja savu – lai arī padomju mākslas oficiālais kanons, regulējot mākslu, tās attīstību kavēja, mēģināja pret laika plūsmu uzcelt barjeru, pat šī bremsētā kultūra mainījās un tajā neizbēgami ienāca jauni mākslas virzieni. 20. gadsimta 70. un 80. gados sociālistiskais reālisms izrādījās dzīvs mironis, sociālisma un komunisma ideāli bija degradēti un sakompromitēti. Tikai politiski angažēti vai radošajā attīstībā apstājušies mākslinieki joprojām uzturēja un producēja padomju mitoloģiju. Tomēr viņu skaits bija ievērojams, tāpēc “socreālisma zombijs” droši staigāja pa izstāžu zālēm līdz pat 1985. gadam.”⁹⁷

93 Rolands Kalniņš intervijā autorei 2018. gadā teica, ka radošajai grupai filmas plauktā nolikšanas iemeslus neviens pat nepaskaidroja, intervijas ieraksta fragments demonstrēts Reuters TV sīžetā 8.05.2018.

94 Zariņš T., Rolands Kalniņš un baltā siena, Rolanda Kalniņa telpa, R., Neputns, 215. lpp.

95 Ansonē E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008, 19. lpp.

96 Pelše S., Mākslas kritika padomju Latvijā: dvēseļu inženierijas metamorfozes, konferences materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., LNMM, 2009, 121. lpp.

97 Ansonē E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008, 43. lpp.

“Tomēr visu padomju laiku līdzās episkam vērienam saglabājās arī profanācija, burtiskums un didaktika. Visuzskatāmāk tas izpaudās tematiskajās izstādēs, kas nemitīgi tika veltītas Ļeņinam, kongresiem, Lielajam Tēvijas karam, padomju armijai, padomju milīcijai, padomju sportam utt. Pat 80. gadu jaunā paaudze šādus pasūtījumus vēl pildīja vismaz līdz 1985. gadam.”⁹⁸

60. gadu beigās “Poststaļiniskais atkusnis bija beidzies. Nācās strādāt totālas, centralizētas, koncentrētas varas apstākļos. Turklāt, vara bija notrūkusies no Čehijas notikumiem, saērcināta, nervoza un grūti prognozējama.”⁹⁹ “Turklāt izpratne par mākslas misiju toreiz bija stipri vulgāra, pieeja mākslas parādībām – lineāra.”¹⁰⁰

“Un tad jau klāt bija 1968. gads, kad pēc Čehoslovākijas notikumiem padomju vara atkal kļuva izteikti reakcionāra un virzījās pretī totalitārismam.”¹⁰¹

“Lielajā politikā atkusnis bija īss. Jau sešdesmito gadu beigās staļiniskais despotisms bija pārtapis brežņeviskajā totalitārisma. Jauno ideju pravieši līdzinājās agrīniem gājputniem, kuri ne vien sala, bet, spelgonim pieņemoties, arī nosala.”¹⁰²

Kultūra 70.–80. gados. Stagnācija

Kultūras ministriju līdz 1986. gadam turpināja vadīt Vladimirs Kaupužs. 80. gadu sākumā ministrijā vairākkārt tika veiktas nelielas strukturālas izmaiņas. Pēdējās – 1985. gada februārī, pēc tam ministrijas struktūra saglabājās nemainīga līdz tās likvidācijai 1988. gadā:

1. Vadība;
2. Teātru pārvalde;
3. Kultūrizglītības iestāžu pārvalde;
4. Muzeju, tēlotājas mākslas un pieminekļu aizsardzības pārvalde;
5. Kadru un mācību iestāžu pārvalde;
6. Mūzikas iestāžu daļa;

98 Ansone E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008, 35. lpp.

99 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, R., Dienas Grāmata, 29. lpp.

100 Turpat, 28. lpp.

101 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, R., Mansards, 214. lpp.

102 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, R., Dienas Grāmata, 24. lpp.

7. Bibliotēku daļa;
8. Kapitālās celtniecības un materiāli tehniskās apgādes pārvalde;
9. Materiāli tehniskās apgādes daļa;
10. Plānu – finansu daļa;
11. Grāmatvedības uzskaites un atskaites daļa;
12. Kontroles – revīzijas daļa;
13. Saimniecības daļa;
14. Kanceleja.

Arī šajā periodā republikas kultūras ikdienas dzīvi turpināja uzraudzīt un vadīt LKP CK ideologi. 1966. gadā par CK pirmo sekretāru bija iecelts Augusts Voss, kurš amatā pavadīja 18 gadus (līdz 1984. gadam) un konsekventi turpināja Pelšes uzsākto kursu visu pakļaut Maskavas interesēm.

“Ideoloģijas un kultūras jomā uzsvars tika likts uz kontroli, nodrošinot, lai visas kultūras izpausmes pēc iespējas tiktu pakļautas pastāvošo institūciju (komjaunatne, Kultūras ministrija, radošās savienības, arodbiedrības utt.) pārraudzībai, iesaistot šajās darbībās arī Valsts drošības komiteju. Mērķis bija ne tik daudz izskaust ideoloģiski nevēlamas parādības, cik radīt iespaidu Maskavā, ka viss tiek kontrolēts.”¹⁰³

“Šajā laikā tur bija izveidojusies samērā spēcīga Kultūras nodaļa. [LKP CK Kultūras nodaļas vadītājs] Aivars Goris bija beidzis Sabiedrisko zinātņu akadēmiju un ieguvis zinātņu kandidāta grādu. Kādus gadus vēlāk Maskavā bija mācījusies arī [LKP CK Kultūras nodaļas sektora darbiniece] Vija Bluka un Nellija Janause [LKP CK Kultūras nodaļas darbiniece] un ienāca ar elastīgāku un modernāku vadības stilu. Un tomēr arī viņas bija vien partijas ideoloģijas un kultūrnostādņu interpreti un spēja vienīgi civilizētāk veidot dialogu ar radošajiem.”¹⁰⁴

Jānis Škapars arī raksta, ka “CK vadībai bija iedibinājušies labi kontakti ar [Arvīdu] Griguli, [Žani] Grīvu, [Jāni] Niedri un vairākiem citiem vecās paaudzes rakstniekiem. Varas un ideoloģijas citadelē viņi bija autoritātes, ar viņu informāciju rēķinājās.”¹⁰⁵ Tas lielā mērā noteica Centrālās komitejas attieksmi pret radošajiem strāvājumiem. Savukārt cenzūra turpināja kropļot jaunradi, mākslas procesu. “Cenzūras gaisotnē bija ienākušas aizdomas, bažīgums, “katikkautkasnenotiek” kompleksi.”¹⁰⁶

103 <https://enciklopedija.lv/skirklis/40298-Augusts-Voss>, skatīts 26.02.2023.

104 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, R., Dienas Grāmata, 52. lpp.

105 Turpat, 266. lpp.

106 Turpat, 327. lpp.

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas (LKP CK) pirmais sekretārs Augusts Voss uzstājas LPSR Konstitucionālās komisijas sēdē. Pie sienas Leonīda Brežņeva portrets. Rīga, 1978. gada 14. marts, autori Boriss Koļesņikovs, Jevgeņijs Fadejevs. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_88846

“Problēmu laikmets bija iekodējis sabiedrības psiholoģijā. Tā bija piesardzības, nogaidīšanas un konformisma problēma, kas saļodzīja mākslas kritērijus. Savu jau paveica sešdesmito gadu smadzeņu skalošanas akcijas. Gadu desmitu mijā tika izveidota visaptveroša sistēma, lai mākslu pakļautu partijas ideoloģijai un politikai. Preses komiteja un galvenā literatūras pārvalde aizdrīvēja visas spraugas, pa kurām sabiedrībā varētu nonākt kas nevēlams. (..) Rezultātā romāni, dzeja, lugas, scenāriji, kas risināja sabiedrībā akūtas problēmas, iegūla izdevniecību plauktos, teātru un kinostudijas redaktoru atvilktēs. Zaļā iela pavērs viduvējībai un konjunktūras literatūrai. Taču problēma bija vēl dziļāka. Administratīvais spiediens un cenzūras sieti deformēja arī vistalantīgāko rakstnieku jaunradi un nacionālo mākslu kopumā. Pārāk liela rakstnieku pulka pārāk ilgstoša “ieiešana sevi”, pārlika nodošanās subjektīvai pašapcerei un dvēseles finesēm deva pamatu priest par literatūras apšikumu vai pat par krīzi.”¹⁰⁷

Visās kultūras iestādēs, arī Rīgas kinostudijā un republikas teātros radošais process bija pakārtots plānošanai, sociālistiskajai sacensībai un piegades izpildei četros gados.

“Pats galvenais – domāšanas neelastīgums, kas katram izpildītam un pārpildītam plānam nākamā gadā piepluso nākamo sasniedzamo un, vēlams, pārsniedzamo rezultātu, padara jebkuru darbošanos par absurdu. Latviešu teātra mīlestība teātra ikdienai pat “traucē”, jo pūļi, kas meklē lieku biļetīti un pēc tam kaut kā arī iekļūst izrādē, veido apmeklētāju pārpilnību – tiek prasīts maksimāls izrāžu

107 Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979, 328. lpp.

daudzums un maksimāla apmeklētība, līdz ar to teātris nedrīkst kļū-
dīties ne ar nosaukumu izvēli, ne ar aprēķināto mēģinājumu skaitu.
Darbs teātrī pārvēršas precīzā mākslas fabrikā.”¹⁰⁸

Savukārt tēlotājā mākslā pamazām, bet nenovēršami notiek attālinā-
šanās no sociālistiskā reālisma.

“Stagnācijas gados valsts pasūtījums darbojās kā ritmiski noregulēts
mehānisms, kas strauji pildīja muzeju krātuves ar vajadzīgo tēmu
īstenojumiem. Šie darbi, pašiem pasūtītājiem pieverot acis, kļuva ar-
vien tālāki no reālisma. Džemma Skulme “No armijas uz rūpnīcu”,
Edgars Iltners “Cietās rokas”, Mihails Korņeckis “Izglābtā madonna”,
Jānis Andris Osis “Ļeņins Rīgā” u. c. izmanto modernisma un post-
modernisma elementus (..), taču “sociālistiski” šie darbi bija joprojām.”¹⁰⁹

Elīta Ansone norāda, ka ar laiku sociālistiskais reālisms sevi izsmēla,
70. un 80. gados mākslā ienāca centieni to modernizēt, vērst laikmetīgu.

“Laiks darīja savu – lai arī padomju mākslas oficiālais kanons, regu-
lējot mākslu, tās attīstību kavēja, mēģināja pret laika plūsmu uzcelt
barjeru, pat šī bremsētā kultūra mainījās un tajā neizbēgami ienāca
jauni mākslas virzieni. 20. gadsimta 70. un 80. gados sociālistiskais
reālisms izrādījās dzīvs mironis, sociālisma un komunisma ideāli
bija degradēti un sakompromitēti. Tikai politiski angažēti vai rado-
šajā attīstībā apstājušies mākslinieki joprojām uzturēja un producēja
padomju mitoloģiju. Tomēr viņu skaits bija ievērojams, tāpēc “soc-
reālisma zombijs” droši staigāja pa izstāžu zālēm līdz pat 1985. ga-
dam. Vienīgi patiesi talantīgie spēja pārlicināt, ka mironis būs mū-
žam dzīvs.”¹¹⁰

“Septiņdesmito gadu nogalē sirga partija un valsts, sirga sabied-
rība un sirga arī māksla. Situācija valstī, varas vecišķās bailes no jaunā,
mazpazīstamā un problemātiskā, cenzūra un cietie administratīvie
mēri saļodzīja jaunradi un mākslas procesu kopumā.”¹¹¹

Vienlaikus kultūra baudīja ārkārtīgu popularitāti. Grāmatas (pat dzeju)
izdeva milzīgās tirāžās, cilvēki pēc tām stāvēja rindās, tās kļuva par deficīta
preci un prestiža apliecinātāju. Ārkārtīgi populāras bija Dzejas, Mākslas un
Teātra dienas. Mākslas un kultūras valoda kļuva par apspiestās tautas šifrē-
tu saziņas veidu, kurā pateica un sadzirdēja skaļi nepateikto.

108 Struka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekšvara, R., LNMM, 2009., 179. lpp.

109 Ansone E., Sociālistiskais reālisms – komunisma celtniecības instruments, konferences
materiālu krājums “Padomjzemes mitoloģija”, R., LNMM, 2009, 75. lpp

110 Ansone E., Padomjzemes mitoloģija, R., Neputns, 2008., 43. lpp.

111 Škapars J., Barjerskrējiens II. Dienasgrāmata, vēstules, apceres 1980–1988, R., Zelta
Grauds, 9. lpp.

“Tas, ko mēs pilienu pa pilienam gatavojām, nevar notikt vienā gadā. Mēs gatavojām tautas apziņu tā, lai tā nonāktu pie tādiem slēdzieniem un tādas rīcības, kāda ir šodien. Mēs pie tā strādājām visu savu mūžu. Un mēs esam par to cietuši. Arī valdīšana taču saprata, pie kā mēs strādājām, ja jau viņi mūs tik nežēlīgi vajāja. Viņi zināja, ko mēs darām, un mums par to bija dārgi jāmaksā.”¹¹²

Pārmaiņu laiks. Atmoda

1985. gada martā par PSKP CK ģenerālsekretāru kļuva Mihails Gorbačovs. Meklējot izeju no ekonomiskās stagnācijas, viņš pasludināja pārbūvi un atklātību. Kaut arī šie ģenerālsekretāra centieni bija domāti paša varas nostiprināšanai un lielās padomju valsts saglabāšanai, nacionālajās republikās tie pavēra iespēju apzināt aizliegto un noklusēto, runāt par režīma pāridarījumiem un atraisīja neatkarības alkas.

Pirmā vāri apjaušamā tiekšanās uz to jau pamanāma Krišjāņa Barona 150 gadē 1985. gada oktobrī, tā sekmēja folkloras kopu dibināšanos un aizveda līdz folkloras festivālam Baltica '88. Savukārt īstu sprādzienu izraisīja 1986. gada 17. oktobrī radošo savienību laikrakstā “Literatūra un Māksla” publicētais Daiņa Īvāna un Artūra Snipa raksts “Par Daugavas likteni domājot”. Tas apstrīdēja Daugavas HES projekta lietderību un uzrādīja zaudējumus, ko tas nesīs Latvijas ekoloģijai, kultūrvidei un ekonomikai, un projektu izdevās apturēt.

1986. gada sākumā notikušajā PSKP CK XXVII kongresā tika pausta jauna nostāja attiecībā uz radošajām savienībām un kultūras iestādēm, to darbībai bija jāklūst aktīvāka, vērstai uz iedzīvotāju interešu un vajadzību nodrošināšanu. Partija aicināja māksliniekus radīt darbus, kas patiesīgi un augstā mākslinieciskā līmenī atspoguļotu cilvēku dzīvi tās daudzveidībā un attīstībā.¹¹³ Kongresa liberālais tonis iedrošināja radošo inteliģenci runāt “par valdošajām problēmām kultūras administratīvajā un radošajā sfērā”¹¹⁴, pirmie bija PSRS Kinematogrāfistu savienības kongresa delegāti, un latviešu

112 Ekmanis R., Intervija ar Vizmu Belševicu, Vizma Belševica. Raksti. Sarunas, R., Jumava, 2002., 191. lpp.

113 XXVII kongresa materiāli, 120. lpp.

114 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, citēts pēc Kinematogrāfistu savienības 5. kongresa materiāli, R., Mansards, 334. lpp.

Latvijas PSR Kultūras ministrs Jāzebs Barkāns tikšanās reizē ar Madonas rajona kultūras darbiniekiem Centrālās bibliotēkas lasītavā. No kreisās: 3. Jāzebs Barkāns. Madona, 1986. gadā, autors Oļģerts Skuja. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_127720

kinorežisors Jānis Streičs citu samilzušu problēmu vidū uzrādīja arī kinostudiju Māksliniecisko padomju kropļojošo ietekmi uz filmu veidošanas procesu:

“Dārgie kolēģi! Vai jums nešķiet, ka mums ir pārāk daudz līdzautoru, taču beigās, kad filma gatava, titros raksta tikai mūsu vārdus? Bet līdzautori, kuri deva padomus “izņemt, mīkstināt, nogriezt, izgriezt, izmest”, paliek aiz kadra. (*Aplausi.*) Tas nav godīgi! Vajag viņus iekļaut titros, teiksim: “Nospodrināja tāds vai tāds.” (*Aplausi.*) Vajag, lai atbildību kopā ar mani nestu arī filmas līdzautori; atbildību skatītāju, kritiķu priekšā.”¹¹⁵

Divus gadus (1986–1988) šajā pārmaiņu periodā Kultūras ministriju vadīja Jāzebs Barkāns (dz. 1935.).

115 Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vītola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture, citēts pēc Jāņa Streiča runa Kinematogrāfistu 5. kongresā 1986. gada 13.–15. maijā, R., Mansards, 335. lpp.

Latvijas Kultūras fonda dibināšana. No kreisās: 3. māksliniece Džemma Skulme, 4. dzejnieks, Latvijas Kultūras fonda priekšsēdētājs Imants Ziedonis, 5. Latvijas PSR kultūras ministrs Jāzeps Barkāns, 6. Latvijas Komunistiskās partijas CK sekretārs Anatolijs Gorbunovs. Rīga, 1987. gads, autors J. Krieviņš. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_134516

LPSR Kultūras komiteja

1988. gads atnesa ne tikai nacionālo Atmodu. Kultūras ministrijas darbībā notika būtiskas izmaiņas, un tās atkal sakrita ar vēsturiski nozīmīgiem notikumiem. Jūnija pirmajās dienās Latviju satricināja Radošo savienību plēnums, kurā pirmo reizi atklāti tika apspriestas latviešu tautas 20. gadsimta vēstures problēmas, tautas dramatiskais stāvoklis ekonomikas, politikas, demogrāfijas un kultūras jomā. Vēsturnieks Mavriks Vulfsons nolasīja Molotova–Ribentropa pakta slepenos protokolus un paziņoja, ka Latvija ir okupēta. Plēnuma noslēgumā pieņemtā rezolūcija iezīmēja ceļu uz demokrātiskās izmaiņas procesa virzību Latvijā.

Kultūras nozares pārstāvji ar sajūsmu uztvēra atbrīvošanos no cenzūras, tas rosināja gan estētiskas, gan saturiskas pārmaiņas. Strauji aktivizējās kontakti ar trimdas latviešu organizācijām, kultūras apmaiņas process.

Nedēļu vēlāk, pamatojoties uz LPSR Augstākās padomes Prezidija dekretu, LPSR Kultūras ministrija tika likvidēta, un uz tās bāzes 1988. gada 31. augustā tika izveidota LPSR Kultūras komiteja.

Tautas manifestācija "Par tiesisku valsti Latvijā" Mežaparka Lielajā estrādē. 1. rindā no kreisās: 3. žurnālists Andrejs Cīrulis, 4. Egons Rusanovs. 2. rindā no kreisās: 2. māksliniece Džemma Skulme, 3. Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs, 3. dzejnieks Jānis Peters. 4. rindā no kreisās: 1. Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja vietnieks Edmunds Johansons. Rīga, 1988. gada 7. oktobris, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F44_3_2174

Kultūras komitejas struktūrā vērojama akcentu pārlīkšana uz vēsturisko mantojumu un tautas mākslu, arī uz kultūras sakaru veidošanas nepieciešamību:

1. Lietu pārvalde;
2. Mākslas un kultūras mantojuma galvenā pārvalde;
3. Tautas mākslas galvenā pārvalde;
4. Kadru, mācību iestāžu un ārējo sakaru pārvalde;
5. Būvniecības pārvalde;
6. Ekonomikas pārvalde;
7. Grāmatvedības uzskaites, atskaites un kontroles revīzijas pārvalde;
8. Arodkomiteja;
9. i. daļa.

Kultūras komitejas priekšsēdētāja amatā tika iecelts Ivars Ķezbers (1944–1997), toreizējais PSRS Valsts televīzijas un radioraidījumu komitejas priekšsēdētāja vietnieks. Viņa vadībā izstrādāja jaunu kultūras politikas

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Politiskās izglītības namā (tagad – Kongresu nams). Centrā žurnālists Dainis Īvāns (centrā), kuru ievēlēja par Latvijas Tautas frontes priekšsēdētāju. Rīga, 1988. gads, 8.–9. oktobris, autors Uldis Pāže.
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F4_2_35

dokumentu, kurā paredzēta nozares attīstība līdz gadsimta beigām. Tajā vairāki jauni akcenti – veicināt un saglabāt lībiešu kultūru un veidot jaunu pieeju Dziesmu svētku rīkošanā, atsakoties no to politizēšanas. No Dziesmu svētku scenārija atļāvās izņemt padomju armijas karavīru uzstāšanos un pārcelt svētku norises datumu, kas līdz tam bija piesaistīts 21. jūlijam – Latvijas pasludināšanas par padomju republiku gadadienai. Lai panāktu koncepcijas apstiprināšanu LKP CK birojā, jūlija sākumu kā Dziesmu svētkiem piemērotāko periodu pamatoja ar klimatiskiem apstākļiem – jūlija pirmajā dekādē vairāk saulainu un tālab masu pasākumiem piemērotu dienu. Tāpat rosināja LKP CK Politiskās izglītības namu (tagad Kongresu nams) pārbūvēt par koncertzāli, veidot pieminekli staļinisma upuriem, organizēt Ziemassvētku dziesmu festivālu un starptautisku grāmatu izstādi, atbalstīt trimdas latviešu kultūru un nacionālo minoritāšu (ebreju, poļu) kultūras Latvijā.

Taču šo ieceru īstenošanai nebija finansiāla seguma. Ivars Ķezbers tolaik intervijā laikrakstam “Cīņa” norādīja:

Latvijas PSR Valsts Kultūras komitejas priekšsēdētājs Raimonds Pauls sarunājas ar pareizticīgo mācītāju Alekseju Zotovu Radošo savienību plānuma pārtraukumā, kurš notika Politiskās izglītības namā (tagad Rīgas Kongresu nams). Rīga, 1989. gada aprīlis, autors Imants Prēdelis.
LNA Latvijas Valsts kinofoto- fonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_125139

“Nepieciešams, lai republikas vadītāji, Valsts plānā ierāda kultūrai ekonomiski nopamatotu vietu tautsaimniecības struktūrā. Es gribētu, lai tiktu nosaukts tas lielums nacionālajā kopproduktā, kas varētu būt veltīts kultūras attīstībai. Kamēr tas nav fiksēts, mēs esam apgrūtināti realizēt kultūras programmas materiālo nodrošinājumu. (..) Jābeidz radīt programmas, kas nesedzas.”¹¹⁶

Jau tolaik I. Ķezbers runāja par nepieciešamību samazināt teātros štata vietu skaitu, atstājot štatā tikai vairāk nodarbinātos aktierus un tādējādi palielinot viņu algas, no valsts līdzekļiem dotēt tikai akadēmisko mūziku, bet estrādes kolektīviem pāriet uz ekonomisko patstāvību un pašfinansēšanos. Viņš arī rosināja noteikt kultūras būvju prioritāro sarakstu:

“Ievērojot mūsu ekonomisko varēšanu, līdz 1995. gadam mums drīzākajā laikā vajadzētu paredzēt konkrētu skaitu prioritāro objektu, arī to, ko no tiem katru gadu uzcelš. Piemēram, Valmieras teātris vai V. Lāča bibliotēka. Tie jāpadara par nacionālajiem objektiem. (..) Man saka, mūsu tauta vairāk cienot kamerstilu, lielās formas pie mums neesot iemīļotas, tāpēc it kā nevajagot būt Rīgā koncertzāli. Kamēr mēs strīdēsimies par to, ko tad īsti būvēt, mēs neizdarīsim neko.”¹¹⁷

1988. gada oktobrī I. Ķezbers tika iecelts par LKP CK ideoloģisko sekretāru. Savukārt Kultūras komiteju gadu vēlāk saskaņā ar LPSR Ministru padomes 1989. gada 29. novembra lēmumu “Par valsts pārvaldes reorganizāciju

116 Ķezbers I., Durvis. Tā tas bija, R., Jumava, 193.–194. lpp. pēc “Cīņa” 22.09.1988.

117 Turpat, 203. lpp.

kultūras, grāmatu izdošanas un kinematogrāfijas jomā” likvidēja un uz tās bāzes atkal izveidoja LPSR Kultūras ministriju.

Kultūras ministrs LPSR pēdējos gados Viļņa Breša Ministru Padomē bija bezpartejiskais, bet ārkārtīgi populārais komponists Raimonds Pauls.

Kultūrpolitika Latvijas Republikā

1990. gada 4. maijā Augstākā Padome pieņēma Neatkarības deklarāciju. Tika izveidota neatkarību atjaunojušās valsts pirmā valdība ar Ivaru Godmani priekšgalā. Ministrijas tika veidotas uz LPSR ministriju bāzes, līdz ar to LPSR Kultūras ministrija kļuva par Latvijas Republikas Kultūras ministriju. Ivars Godmanis aicināja Raimondu Paulu turpināt darbu kultūras ministra amatā.

Šim periodam raksturīga neziņa un nenoteiktība, arī vilšanās. Kultūras dzīve bija jāreorganizē pastāvēšanai jaunos – tirgus ekonomikas – apstākļos. Centieni veikt reorganizāciju vairākās kultūras institūcijās beidzās bēdīgi – pastāvēt beidza Jaunatnes teātris un Operetes (Muzikālais) teātris. Rīgas Kinostudijā tika nodalīta mākslinieciskā un ražošanas bāze, taču bez Maskavas dotācijām tā nespēja pastāvēt un faktiski beidza pastāvēt. Algas kultūras nozarē bija katastrofāli zemas, kritās kultūras pieprasījums. Tomēr šis periods deva arī nozīmīgu pienesumu Latvijas kultūras ainavai – tika nodibināts Jaunais Rīgas teātris un Latvijas Kultūras akadēmija.

“Sākotnēji kultūras nozares pārstāvji ar lielu atsaucību un sajūsmu reaģēja uz atcelto cenzūru, brīvību veidot starptautiskās attiecības, kā arī uz iespējām attīstīt privātās un nevalstiskās iniciatīvas. Mazliet vēlāk, kā to atzīmē starptautiskie eksperti, līdz ar jaunajām iespējām attīstīt māksliniecisko brīvību un kultūras vērtības, tomēr pieauga arī ekonomiskās grūtības un spriedze.”¹¹⁸

“Piekāpjoties kultūras darbinieku pretestībai un protestiem, daudzas nepieciešamas pārmaiņas kultūras sistēmā tika atliktas un novilcinātas. Eiropas Padomes eksperti norāda, ka nacionālā līmenī nav bijuši pietiekami sistemātiski pūliņi noteikt svarīgākās prioritātes, lai izdarītu nepieciešamās stratēģiskās izvēles. (..) KM ir “pastāvīgi jutusi spiedienu iejaukties, glābt, atbrīvot un salabot šeit un tur, tā vietā, lai koncentrētos uz plānošanu un dažu stratēģisku jautājumu

118 Tjarve B., Institucionālās pārmaiņas Latvijas kultūrā postkomunistiskās pārejas periodā no 1991. gada līdz 2010. gadam. Promocijas darbs. Kopsavilkums. R.: LKA, 2013., 6. lpp.

Komponists, Latvijas Republikas kultūras ministrs (16.05.1990–20.09.1993), vēlāk Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa padomnieks kultūras jautājumos Raimonds Pauls (centrā) un Rīgas domes priekšsēdētājs Andris Teikmanis (2. no labās) sēdes laikā Latvijas Republikas Augstākajā Padomē. Otrajā plānā no kreisās: Latvijas Republikas Augstākās padomes priekšsēdētāja, no 1993. gada Saeimas priekšsēdētāja Anatolija Gorbunova palīdzē Karina Pētersone. Rīga, 1991.–1994. gads, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F44_1_353

risināšanu, kas nodrošinātu optimālu visas kultūras sistēmas darbību.” Šķietami viena no slēptajām prioritātēm ir bijusi saglabāt kultūras infrastruktūras tīklu un pēc iespējas nodrošināt darba vietas esošajiem kultūras organizāciju darbiniekiem. Tas noveda pie situācijas, kurā valsts dotācijas spēja nosegt tikai ēku uzturēšanas izdevumus un niecīgas kultūras darbinieku algas. Diemžēl šāda situācija turpinājās daudzus gadus, un sistēmiskas pārmaiņas netika īstenotas ne ekonomiskās izaugsmes gados, ne arī vēlāk – ekonomiskās lejupslīdes laikā. Gan nevalstisko organizāciju pārstāvji, gan starptautiski eksperti ir rosinājuši īstenot būtiskas pārmaiņas kultūras sistēmā, pārlietot “resursus un jaudu no saglabājoša uz attīstības modeli, pārtraucot pārmantotās dotāciju plūsmas, kas vairs nav atbilstošas un taisnīgas, un pieejamos resursus izmantot, lai atbalstītu izcilību un stimulētu stratēģiskās prioritātes.”¹¹⁹

“Pārejas periodā Latvijas kultūras politikā ir norisinājušās abu veidu pārmaiņas. Lielu daļu no tām ietekmēja ārēji faktori jeb sistēmas “ārējie satricinājumi”. Daudzas izmaiņas kultūras politikā notika pēkšņi, vecajām institūcijām sabrūkot un tā vietā nākot jaunām.

119 Tjarve B., *Institucionālās pārmaiņas Latvijā postkomunistiskās pārejas periodā no 1991. gada līdz 2010. gadam*, 8. lpp.

Tas īpaši raksturīgs pirmajiem pārejas perioda gadiem. Piemēram, kultūras industriju privatizācija notika ātri un neatgriezeniski. Līdztekus citas izmaiņas ietekmēja “mierīgāki” faktori un notika institūciju iekšējās pārmaiņas. Daudzas no šīm institucionālajām pārmaiņām notika pakāpeniski un turpinās vēl šodien. Piemēram, pārmaiņas valsts finansējuma kultūrai sadalījuma sistēmā ir izteikti pakāpeniskas un nav pilnībā pabeigtas.”¹²⁰

1993. gada augustā, veicot reformas valsts pārvaldē, Kultūras ministrija tika likvidēta un pievienota Izglītības un zinātnes ministrijai, izveidojot IZM Valsts Kultūras pārvaldi. Protestējot pret to, kultūras ministrs Raimonds Pauls atkāpās no piedāvātā kultūras valsts ministra amata. Par valsts ministru kļuva Jānis Dripe, kurš veicināja Kultūras ministrijas atjaunošanu, un jau pēc gada – 1994. gada 1. novembrī – pieņemtais Ministru kabineta lēmums Nr. 106 ļāva pieņemt K. Valdemāra ielā 11a atkal piestiprināt plāksni “Latvijas Republikas Kultūras ministrija”. Mēnesi vēlāk, 1994. gada 6. decembrī Ministru kabinets (lēmums Nr. 147) apstiprināja Kultūras ministrijas nolikumu. Ar to tika noteikti ministrijas galvenie darbības virzieni un funkcijas – uzkrāt un analizēt informāciju par kultūras un kultūrizglītības situāciju un procesiem valstī, kā arī kontrolēt likumu un citu normatīvo aktu ievērošanu un kultūras, kultūrizglītības iestāžu darbību.

Gan īsajā Kultūras pārvaldes periodā no 1993. gada augusta līdz 1994. gada novembrim, gan atjaunotajā Kultūras ministrijā struktūra sākotnēji saglabājās nemainīga:

1. Vispārējā daļa;
2. Kadru un mācību iestāžu nodaļa;
3. Finanšu un ekonomikas nodaļa;
4. Grāmatvedības un revīzijas nodaļa;
5. Padomnieki un speciālisti:
 - tēlotājas mākslas jautājumos;
 - mūzikas jautājumos;
 - teātra mākslas jautājumos;
 - muzeju jautājumos;
 - bibliotēku jautājumos;
 - ārējo sakaru jautājumos.

1995. gadā ministrijas struktūrā tika veiktas nelielas izmaiņas, kas atspoguļoja ministrijas darbības virzienu pārorientāciju mūsdienu apstākļos – klāt nāca investīciju pārraudzīšana kultūras nozarē, starptautiskā

120 Tjarve B., Institucionālās pārmaiņas Latvijas kultūrā postkomunistiskās pārejas periodā no 1991. gada līdz 2010. gadam, 221. lpp.

sadarbība, bet jomas pārraudzība tika veikta atbilstoši kultūrpolitikas vadlīnijām:

1. Vadība;
2. Kultūrpolitikas departaments;
3. Budžeta un investīciju nodaļa;
4. Ārvalstu sakaru nodaļa;
5. Kultūrnozaru koordinācijas departaments un tam pakļautie referenti:
 - tēlotājmākslas jautājumos,
 - teātra mākslas jautājumos,
 - mūzikas jautājumos,
 - muzeju jautājumos,
 - bibliotēku jautājumos;
6. Administrācijas un juridiskā nodaļa (lietvedība, personālsastāva arhīvs).

Arī turpmākajos gados (1996–1997) ministrijā notika reorganizācijas, vairākas reizes tika mainīta gan struktūra, gan štatu saraksts. 1997. gada izskaņā ministrijas struktūra bija šāda:

1. Vadība:
 - ministrs,
 - ministra palīgs,
 - valsts sekretārs,
 - valsts sekretāra palīgs,
 - preses sekretārs.
2. Kultūrpolitikas departaments:
 - direktore,
 - nozaru speciālisti:
 - a. tēlotājas mākslas jautājumos – vecākais referents,
 - b. mūzikas jautājumos – vecākais referents,
 - c. teātra mākslas un grāmatniecības darba jautājumos – vecākais referents,
 - d. muzeju darba jautājumos – vecākais referents,
 - e. bibliotēku darba jautājumos – vecākais referents.
 - Stratēģijas nodaļa:
 - a. nodaļas vadītājs,
 - b. vecākais referents,
 - c. speciālists.
 - Informācijas un analīzes nodaļa:
 - a. nodaļas vadītājs,
 - b. programmētājs,
 - c. referents.
3. Ārvalstu sakaru nodaļa:
 - nodaļas vadītājs,

Dzejnieks Imants Ziedonis
(no kreisās) un Latvijas
Republikas kultūras
ministrs Jānis Dripe
Dzejas dienu atklāšanas
pasākumā Esplanādē.
1994. gada 11. septem-
bris, autors Andris Dzenis.
LNA Latvijas Valsts
kinofotofonodokumentu
arhīvs, LNA_KFFDA_
F44_3_1515

- vecākais referents,
- referents.
- 4. Ekonomikas un plānošanas nodaļa:
 - nodaļas vadītājs,
 - vecākais referents,
 - referents,
 - ekonomists.
- 5. Norēķinu un revīzijas nodaļa:
 - nodaļas vadītājs,
 - vecākie referenti – 3,
 - referents,
 - algu aprēķinātājs.
- 6. Administratīvais departaments:
 - departamenta direktors,
 - jurists,
 - saimniecības darbs – vecākais referents,
 - autortiesības un blakustiesības – vecākais referents.
 - Lietvedības nodaļa:
 - a. nodaļas vadītāja,
 - b. lietvedības sekretāre,
 - c. arhivāre.
 - Investīciju un valsts īpašuma apsaimniekošanas nodaļa:
 - a. nodaļas vadītājs,
 - b. tehniskajos jautājumos – vecākais referents,
 - c. būvniecības jautājumos – vecākais inspektors.
- 7. Reģionālās attīstības departaments:
 - departamenta direktors,
 - rajonu galvenie valsts inspektori – 31.

Latvijas Republikas Kultūras ministrs Ojārs Spārītis pavada Čehijas prezidentu Václavu Havelu ekskursijā pa Vecrīgu.
No kreisās: 2. Václavs Havel, 3. Ojārs Spārītis.
Rīga, 1996. gada 15. aprīlis, autors Māris Dedziņš
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F1_10_17004

1998. gadā tika precizēts Kultūras ministrijas nolikums. Turpmāk ministrijas pamatuzdevums bija izstrādāt un pārraudzīt valsts kultūrpolitikas īstenošanu, nodrošināt kultūras procesa nepārtrauktību un dažādu kultūras jomu un nozaru pilnveidošanu un attīstību. Saskaņā ar nolikumu ministrijas galvenie uzdevumi bija:

- saglabāt, popularizēt un iesaistīt aktīvā apritē nacionālo kultūras mantojumu;
- nodrošināt kultūras procesu demokrātisku un decentralizētu attīstību valstī;
- sekmēt kultūras institūciju formu daudzveidību, jaunu kultūras biedrību un centru rašanos;
- sekmēt kultūras institūciju, interesentu grupu un atsevišķu indivīdu iesaisti valsts kultūras dzīves uzlabošanā un augsta līmeņa kultūras izveidē;
- nodrošināt katra indivīda kultūras interešu un vajadzību pilnvērtīgas realizācijas iespējas.

1998. gadā tika veiktas būtiskas pārmaiņas valsts pārvaldē, līdz ar to vairākas Kultūras ministrijas pārziņā esošas kultūras iestādes tika pārveidotas

Svinīgajā ceremonijā pie Rakstnieku savienības ēkas kultūras darbinieki noņem plāksni, sakarā ar ēkas denacionalizāciju. No kreisās: 1. publicists Viktors Avotiņš, 2. literāts Valdis Rūmnieks. Rīga, 1997. gada 22. decembris, autors Zenta Auziņa. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_168726

par uzņēmēj sabiedrībām, izveidojot bezpeļņas organizācijas valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Lai nodrošinātu māksliniecisko kolektīvu un valsts koncertorganizāciju radošo un finansiālo patstāvību, tika reorganizēta Latvijas Filharmonija, izveidotas, reģistrētas un darbu Kultūras ministrijas pārziņā sāka trīs jaunas institūcijas – Bezpeļņas organizācijas valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību: “Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris”, “Valsts akadēmiskais koris “Latvija”” un “Latvijas Koncertdirekcija”.

Muzeju darbības koordinācijas veikšanai 1998. gadā tika izveidota Muzeju valsts pārvalde. Šajā gadā arī tika mainīts Liepājas teātra statuss, pārveidojot to par Liepājas pašvaldības bezpeļņas organizāciju sabiedrību ar ierobežotu atbildību “Liepājas teātris”.

1998. gadā tika veikta viena no nozīmīgākajām sistēmiskajām izmaiņām Latvijas kultūrpolitikā – Kultūras ministrijas pārziņā darbību uzsāka arī jaunizveidotā Valsts bezpeļņas akciju sabiedrība “Kultūrkapitāla fonds” (KKF), vēlāk – Valsts Kultūrkapitāla fonds un attiecīgi – VKKF, kas tika dibināta ar mērķi atbalstīt un veicināt visu kultūras un mākslas nozaru jaunrades attīstību, kultūras mantojuma saglabāšanu un izglītības iegūšanu.

Rīgas kinostudijas direktors, horeogrāfs Uldis Šteins (no kreisās) un kinooperators, kinorežisors, Latvijas Republikas kultūras ministrs Rihards Pīks Latvijas Kultūras akadēmijas pagalmā Ludzas ielā 24 diplomdarbu skates starplaikā. Rīga, 1997. gada jūnijs, autors Zenta Auziņa.

LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F1_4_171898

Fonds tika dibināts, ievērojot, tā saukto “izstieptas rokas attāluma” principu (*arm's length principle*). Šo kultūras finansēšanas principu pirmā ieviesa Lielbritānija, kas 20. gs. 50. gados nodibināja Lielbritānijas Mākslas padomi (*Arts Council of Great Britain*), tai sekoja vēl virkne Eiropas valstu, apzinoties, ka šāds modelis ir efektīvākais veids, kā veicināt augsta līmeņa un daudzveidīgas kultūras attīstību. Izveidojot VKKF, arī Latvijas valdība apņēmas, no vienas puses, finansēt kultūru un nodrošināt augstus kultūras un mākslas standartus, bet, no otras puses, neietekmēt tās saturu, atstājot finansējuma tālāku sadalījumu pašu kultūras profesionāļu ziņā, balstoties uz VKKF darbības stratēģiju. VKKF projektu vērtēšanas kvalitatīvie kritēriji ir izstrādāti līdzīgi kā citiem šādiem fondiem pasaulē.

Ar Valsts kultūrkapitāla fonda starpniecību valsts atbalsta radošā procesa nepārtrauktību un kvalitatīvu attīstību Latvijas profesionālajā mākslā un kultūrā, tādējādi veicinot jaunradē, sadarbībā, tolerancē un līdzdalībā sakņotas modernas, saliedētas un atbildīgas sabiedrības veidošanos. VKKF ir vispiemērotākais instruments šī uzdevuma veikšanai tad, ja tas ir elastīgs,

neatkarīgs un ja tā rīcībā ir pietiekami cilvēkresursi kultūras un mākslas procesu analīzei sabiedrības attīstības kontekstā un pietiekami finanšu resursi tam noteikto darbības virzienu nodrošināšanai un mērķu sasniegšanai.

1998. gada beigās Kultūras ministrijas pakļautībā bija sekojošas institūcijas:

- Valsts kultūrizglītības centrs;
- E. Melngaiļa Tautas mākslas centrs;
- Latvijas Nacionālais kinematogrāfijas centrs.

Pārraudzībā:

- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija;
- Muzeju valsts pārvalde.

Pārziņā:

- Latvijas Nacionālā bibliotēka;
- Latvijas Neredzīgo bibliotēka;
- Latvijas Nacionālā opera;
- Latvijas Nacionālais teātris;
- Latvijas Dailes teātris;
- Rīgas Krievu drāmas teātris;
- Jaunais Rīgas teātris;
- Valsts leļļu teātris;
- Valmieras drāmas teātris;
- Daugavpils teātris;
- Latvijas Vēstures muzejs;
- Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs;
- Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs;
- Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs;
- Turaidas muzejrezervāts;
- Latvijas mākslas muzeju apvienība;
- A. Upīša memoriālais muzejs;
- O. Vācieša memoriālais muzejs;
- Latvijas Mākslas akadēmija;
- J. Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija;
- Latvijas Kultūras akadēmija;
- Latvijas Mūzikas akadēmijas E. Dārziņa mūzikas skola;
- Rīgas Doma kora skola;
- J. Mediņa Rīgas mūzikas koledža;
- A. Kalniņa Cēsu mūzikas koledža;
- Daugavpils mūzikas koledža;

- Jelgavas mūzikas koledža;
- E. Melngaiļa Liepājas mūzikas koledža;
- J. Ivanova Rēzeknes mūzikas koledža;
- Ventpils mūzikas koledža;
- J. Rozentāla Rīgas mākslas koledža;
- Rīgas lietišķās mākslas koledža;
- Liepājas lietišķās mākslas koledža;
- Rēzeknes mākslas koledža;
- Rīgas horeogrāfijas skola;
- Latvijas Kultūras skola;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Bibliotēku informācijas tīklu konsorcijs”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Valsts akadēmiskais koris “Latvija””;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Koncertdirekcija”;
- Valsts bezpeļņas akciju sabiedrība “Kultūrkapitāla fonds”.

Turpinājās optimālas Kultūras ministrijas struktūras meklējumi. 1999. gadā likvidēja Administratīvo departamentu, Lietvedības nodaļu, Investīciju un valsts īpašuma apsaimniekošanas nodaļu, bet izveidoja pastāvīgas struktūrvienības – Kanceleju un Personāla nodaļu. Izveidoja arī jaunas štata vienības – valsts sekretāra vietnieka un valsts sekretāra palīga amatu. Tobrīd ministrijā strādāja 73 darbinieki, teju puse no tiem ir 33 Republikas pilsētu un rajonu galvenie valsts kultūras inspektori.

Tāpat turpinājās pakļautībā esošo iestāžu juridiskā statusa izmaiņas – Rīgas Krievu drāmas teātris pārtapa par bezpeļņas organizāciju valsts sabiedrību ar ierobežotu atbildību “Rīgas krievu drāmas teātris”, šādu statusu ieguva arī gan Jaunais Rīgas teātris. Latvijas Nacionālās opera tika pārveidota par pakļautībā esošu iestādi, bet nekustamais īpašums – operas ēka – pārgāja Rīgas domes īpašumā. Kultūras ministrijas pārziņā tobrīd bija 44 institūcijas. Klāt nāca Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “NĪ” un Valsts uzņēmums “Rīgas Cirks”.

21. gadsimta pirmās desmitgades iezīmējās ar Kultūras ministrijas atbildības jomu paplašināšanos, kas prasīja atbilstošas izmaiņas ministrijas struktūrā. Iestāšanās Eiropas Savienībā lika saskaņot normatīvos aktus atbilstoši ES normām, sekoja ES fondu apgūšanai un pārraudzībai nepieciešamās strukturālās izmaiņas. Vēlākos gados Kultūras ministrijai uzticēja atbildību

Kultūras ministrijas prēmiju pasniegšanas ceremonija.

No kreisās: 1. Mākslas zinātnieks Eduards Kļaviņš saņēmis prēmiju par grāmatu "Latviešu portretu glezniecība", 2. Latvijas Republikas kultūras ministre Ramona Umblīja.

Rīga, 1998. gada 12. martā, autors Zenta Auziņa.

LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_175801

par sabiedrības integrāciju un mediju politiku. Līdz ar izmaiņām valsts pārvaldē, mainījās pakļautības, padotības un pārraudzības iestāžu juridiskais statuss. Arī Kultūras ministrija meklēja veiksmīgākos pārvaldības un pārraudzības modeļus.

2000. gadā likvidēja Revīzijas nodaļu un izveidoja Iekšējā audita nodaļu. Reorganizējot Latvijas Mākslas muzeju apvienību, tika izveidoti četri valsts muzeji – Valsts Mākslas muzejs, Ārzemju mākslas muzejs, Dekoratīvi lietišķās mākslas muzejs un Latvijas kultūras muzejs "Dauderi".

2001. gadā Kultūras ministrijai nāca klāt jauna atbildības joma – arhīvi. Ministrijas pārraudzībā tika izveidota Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, kas īstenoja valsts politiku arhīvu dokumentu uzkrāšanā, saglabāšanā, pieejamības nodrošināšanā un izmantošanā valsts un juridisko personu arhīvos, pārvaldīja un koordinēja valsts arhīvu sistēmas iestāžu darbu.

Savukārt Kultūras ministrijas pārziņā esošo iestāžu sarakstam 2001. gadā pievienojās Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "KREMERata Baltica".

Tāpat šajā periodā saistībā ar iestāšanos Eiropas Savienībā Kultūras ministrijas uzmanības centrā nonāca likumu un citu normatīvo aktu

Latvijas Republikas kultūras ministre Karina Pētersone kampaņas "Eiropa – kopīgs mantojums" laikā Kultūras ministrijas telpās. Rīga, 2002. gada 8. decembris, autors Georgijs Jemeljānovs LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F44_3_186660

saskaņošana atbilstoši Eiropas Savienības prasībām. Šo pienākumu veikšanai 2002. gadā izveidoja valsts sekretāra palīga Eiropas Savienības jautājumos amatu, Autortiesību nodaļu un Eiropas Savienības politikas nodaļu. Ministrijas struktūra papildinājās arī ar Bibliotēku nodaļu un Informācijas tehnoloģiju nodaļu.

Šajā gadā tika īstenota arī kultūras izglītības iestāžu reforma, Kultūras ministrijas pārziņā esošās mākslas koledžas pārveidoja par vidusskolām. Reorganizēja arī valsts civiļestādī "Tautas mākslas centrs" – uz tās pamatiem izveidoja valsts aģentūru "Tautas mākslas centrs". Savukārt, lai nodrošinātu tautas mākslas un amatieru mākslas kultūrpolitikas realizāciju, Kultūras ministrijā izveidoja Tautas mākslas nodaļu.

Šajā periodā būtisks jaunievedums bija izveidotā Latvijas Mūzikas padome – sabiedriski konsultatīva institūcija, kas vērtēja valsts stratēģiju mūzikas mākslā, kā arī sniedza priekšlikumus ministrijai jautājumos, kas attiecās uz mūzikas mākslu.

2003. gadā ministrijas pārraudzībā esošajām institūcijām pievienojās Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs".

Latvijas Republikas Kultūras ministrijas stipendiju un prēmiju pasniegšana tautas mākslā Latvijas Nacionālās operas beletāžas zālē. Prēmijas laureāts režisors Pēteris Krilovs, kurš organizēja festivālu *Homo Novus*. Rīga, 2000. gada 17. marts, autors Guntars Grigalis. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_174851

2004. gadā Kultūras ministrijas struktūru papildināja vairākas nozīmīgas struktūrvienības. Kā pastāvīgu struktūrvienību izveidoja ministra biroju un Eiropas Savienības fondu departamentu, tā pakļautībā nodotot ES struktūrfondu nodaļu. Izveidoja arī ES kultūras Kontaktpunkta nodaļu un konsultanta PHARE jautājumos štata vietu. Izmaiņas arī Kultūrpolitikas departamentā – Stratēģijas nodaļu pārveidoja par pastāvīgu struktūrvienību. Savukārt, uz Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekta īstenošanas laiku izveidoja pastāvīgu struktūrvienību – Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekta īstenošanas biroju. Šajā gadā izveidoja arī sabiedrisku padomdevēja institūciju – Latvijas Filmu padomi.

2004. gadā Kultūras ministrijas padotībā bija:

- Latvijas Nacionālais kinematogrāfijas centrs;
- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija;
- Muzeju valsts pārvalde;
- Valsts arhīvu ģenerāldirekcija;
- Valsts aģentūra “Tautas mākslas centrs”;
- Latvijas Nacionālā opera;
- Latvijas Nacionālā bibliotēka;
- Latvijas Neredzīgo bibliotēka;

Latvijas Republikas ministri Latvijas Republikas Saeimas sēžu zālē.

No kreisās: 1. Latvijas Republikas aizsardzības ministrs Ģirts Valdis Kristovskis, 2. Latvijas Republikas īpašu uzdevumu ministrs bērnu un ģimenes lietās Ainars Baštiks, 3. Latvijas Republikas kultūras ministre Ingūna Rībena, 4. Latvijas Republikas ekonomikas ministrs Juris Lujāns, 5. Latvijas Republikas zemkopības ministrs Mārtiņš Roze. Rīga, 2003. gads, autors Uldis Pāže. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F5_4_8226

- Latvijas Nacionālais teātris;
- Latvijas Dailes teātris;
- Latvijas Valsts leļļu teātris;
- Valmieras drāmas teātris;
- Daugavpils teātris;
- Latvijas Vēstures muzejs;
- Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs;
- Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs;
- Rīgas Kino muzejs;
- Valsts Mākslas muzejs;
- Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs;
- Rundāles pils muzejs;
- Turaidas muzejrezervāts;
- Latvijas Mākslas muzeju apvienība;
- A. Upīša memoriālais muzejs;
- O. Vācieša memoriālais muzejs;
- Ārzemju mākslas muzejs;
- Latvijas kultūras muzejs “Dauderi”;

- Latvijas Mākslas akadēmija;
- J. Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija;
- Latvijas Kultūras akadēmija;
- Latvijas Mūzikas akadēmijas E. Dārziņa mūzikas vidusskola;
- Rīgas Doma kora skola;
- J. Mediņa Rīgas mūzikas vidusskola;
- A. Kalniņa Cēsu mūzikas vidusskola;
- Daugavpils mūzikas vidusskola;
- Jelgavas mūzikas vidusskola;
- E. Melngaiļa Liepājas mūzikas vidusskola;
- J. Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskola;
- Ventspils mūzikas vidusskola;
- J. Rozentāla Rīgas mākslas vidusskola;
- Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola;
- Liepājas mākslas vidusskola;
- Rēzeknes mākslas vidusskola;
- Rīgas horeogrāfijas vidusskola;
- Latvijas Kultūras koledža;
- Rīgas Akadēmiskais Krievu drāmas teātris.

2004. gadā Kultūras ministrija bija valsts kapitāla daļu turētāja šādās kapitālsabiedrībās:

- Akciju sabiedrība “Rīgas kinostudija”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Valsts akadēmiskais koris “Latvija””;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Koncertdirekcija”;
- Valsts bezpeļņas akciju sabiedrība “Kultūrkapitāla fonds”;
- Valsts aģentūra “Kultūras informācijas sistēmas”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “NĪ”;
- Bezpeļņas organizācija valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “KREMERata Baltica”.

Kultūras ministrijas pārziņā bija:

- Valsts uzņēmums “Rīgas Cirks”;
- Bezpeļņas organizācija valsts uzņēmums “JRT”.

2004. gada rudenī bezpeļņas organizācijas valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību “Latvijas Koncertdirekcija”, “Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris”, “Rīgas Cirks”, “KREMERata Baltica”, “Valsts akadēmiskais

koris "Latvija"" , "Jaunais Rīgas teātris" , "NĪ" pārveidoja par valsts sabiedrībām ar ierobežotu atbildību.

2005. gads iezīmēja vienas no vērienīgākajām pārmaiņām Kultūras ministrijas struktūrā un kultūras institūciju statusā. Ministrijā izveidoja jaunas štata vienības – valsts sekretāra pakļautībā speciālists sabiedrisko attiecību jautājumos un Finanšu un budžeta plānošanas nodaļā speciālists investīciju jautājumos. Vienlaikus pārveidoja Kultūrpolitikas departamentu, Stratēģijas nodaļu un Tautas mākslas nodaļu, izveidojot Kultūrpolitikas plānošanas departamentu un Kultūrpolitikas ieviešanas departamentu. 2005. gadā ministrija pārņēma savā kompetencē "NĪ", kas kopš 2000. gada nodrošināja investīciju programmu sagatavošanu, finansēšanu un īstenošanu, deleģētās funkcijas.

2005. gadā likvidēja Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekta īstenošanas biroju. Ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 238 nodibināja "Valsts aģentūru "Jaunie Trīs brāļi"" , kas pārņēma Kultūras ministrijas struktūrvienības "LNB projekta birojs" funkcijas un darbu. Aģentūra bija kultūras ministra pārraudzībā esoša valsts pārvaldes iestāde, kuras darbības mērķis bija nodrošināt Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Akustiskās koncertzāles un Laikmetīgās mākslas muzeja ēku būvniecību.

2005. gadā reorganizēja arī Kultūras ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestādi "Latvijas Nacionālais kinematogrāfijas centrs" un izveidoja valsts aģentūru "Nacionālais kino centrs". Aģentūra bija Kinematogrāfijas centra funkciju, saistību, mantas un finanšu līdzekļu pārņēmēja. Aģentūra ir kultūras ministra pārraudzībā esoša valsts pārvaldes iestāde, kuras darbības mērķis ir īstenot valsts kultūrpolitiku kino nozarē.

Šajā gadā arī īstenoja Kultūras ministrijas padotības iestāžu juridiskā statusa maiņu. Teātrus un koncertorganizācijas pārveidoja par valsts kapitālsabiedrībām, savukārt, valsts muzejus – par valsts aģentūrām.

2005. gadā Kultūras ministrijas padotībā bija:

- Valsts aģentūra "Nacionālais kino centrs";
- Valsts kultūrizglītības centrs;
- Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija;
- Muzeju valsts pārvalde;
- Valsts arhīvu ģenerāldirekcija;
- Valsts aģentūra "Tautas mākslas centrs";
- Latvijas Nacionālā opera;
- Latvijas Nacionālā bibliotēka;

- Valsts aģentūra "Latvijas Neredzīgo bibliotēka";
- Valsts aģentūra "Latvijas Nacionālais vēstures muzejs";
- Valsts aģentūra "Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs";
- Valsts aģentūra "Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs";
- Rīgas Kino muzejs;
- Valsts aģentūra "Latvijas Nacionālais mākslas muzejs";
- Valsts aģentūra "Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs";
- Valsts aģentūra "Rundāles pils muzejs";
- Valsts aģentūra "Īpaši aizsargājama kultūras piemineklis – Turaidas muzejrezervāts";
- Valsts aģentūra "Andreja Upīša memoriālais muzejs";
- Valsts aģentūra "Ojāra Vācieša memoriālais muzejs";
- Valsts aģentūra "Ārzemju mākslas muzejs";
- Valsts aģentūra "Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs";
- Valsts aģentūra "Latvijas kultūras muzejs "Dauderi"";
- Latvijas Mākslas akadēmija;
- Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija;
- Latvijas Kultūras akadēmija;
- Emīla Dārziņa mūzikas vidusskola;
- Rīgas Doma kora skola;
- Jāzepa Mediņa Rīgas mūzikas vidusskola;
- Alfrēda Kalniņa Cēsu mūzikas vidusskola;
- Daugavpils mūzikas vidusskola;
- Jelgavas mūzikas vidusskola;
- Emīla Melngaiļa Liepājas mūzikas vidusskola;
- Jāņa Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskola;
- Ventspils mūzikas vidusskola;
- Jāņa Rozentāla mākslas vidusskola;
- Rīgas dizaina un mākslas vidusskola;
- Liepājas mākslas vidusskola;
- Rēzeknes mākslas vidusskola;
- Rīgas horeogrāfijas vidusskola;
- Latvijas Kultūras koledža;
- Rīgas Akadēmiskais krievu drāmas teātris;
- Valsts aģentūra "Kultūras informācijas sistēmas";
- Valsts aģentūra "Jaunie "Trīs brāļi"".

Kultūras ministrija tobrīd bija valsts kapitāla daļu turētāja šādās kapitālsabiedrībās:

- akciju sabiedrība "Rīgas kinostudija";
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Nacionālais simfoniskais orķestris";
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Valsts akadēmiskais koris "Latvija"";

Kultūras ministre Helēna Demakova kopā ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas darbiniekiem 2008. gada 13. novembrī apmeklēja LNB topošās ēkas būvlaukumu Rīgā, Mūkusalas ielā 3. No kreisās: Jānis Zirups, Kristīne Zīle, Anna Mauliņa, Dzintra Mukāne, Helēna Demakova, Elita Vīksna, Andris Vilks, Ina Bražūne, Emīls Klotiņš.

Foto: Dace Vizule / Kultūras ministrijas arhīvs

- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Koncertdirekcija”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “NĪ”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “KREMERata Baltica”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Rīgas cirks”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Jaunais Rīgas teātris”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Dailes teātris”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Nacionālais teātris”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Latvijas Leļļu teātris”;
- valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Valmieras drāmas teātris”;
- sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Starptautiskā Rakstnieku un tulkotāju māja”.

2008. gadā Eiropas Savienības fondu departamentā reorganizēja Struktūrfondu nodaļu, izveidojot divas – ES struktūrfondu plānošanas un ES struktūrfondu uzraudzības nodaļas. 2009. gadā vienā nodaļā apvienoja Personāla un Dokumentu pārvaldības nodaļas, bet Budžeta un investīciju

Kultūras ministrs Ints Dālderis un Kultūras ministrijas valsts sekretāre Solvīta Zvidriņa iepazīstas ar Rīgas Biržas nama atjaunošanas gaitu. 2009. gada 23. jūlijs. Foto: Dace Vizule / Kultūras ministrijas arhīvs

nodaļai pievienoja Kultūras infrastruktūras nodaļu, kas bija izveidota pēc “Jauno “Trīs brāļu” likvidācijas, ministrijai pārņemot LNB ēkas būvniecības projekta īstenošanu. Ministrijas padotībā esošo Valsts kultūrizglītības centru pārveidoja par Kultūras un radošās industrijas izglītības centru. Dažus gadus atsevišķi nodalītās kultūrpolitikas plānošanas un ieviešanas funkcijas (Kultūrpolitikas plānošanas departaments un Kultūrpolitikas ieviešanas departaments) 2010. gadā atkal apvienoja vienā Kultūrpolitikas departamentā.

2012. gadā papildināja Kultūras ministrijas atbildības jomu loku – tagad tā atbild arī par sabiedrības integrāciju. Tika izveidots Sabiedrības integrācijas departaments ar divām nodaļām. Pieauga valsts sekretāra vietnieku skaits – 2012. gadā bija jau trīs valsts sekretāra vietnieki – kultūrpolitikas un integrācijas jautājumos, attīstības un investīciju jautājumos, kā arī administratīvajos jautājumos. Muzeji, kas neilgu laiku bijuši valsts aģentūras, 2014. gadā atkal kļuva par Kultūras ministrijas padotības iestādēm.

Kultūras ministre Žaneta Jaunzeme-Grende pasniedz Ministru kabineta balvu Rundāles pils muzeja ilggadējam direktoram Imantam Lancmanim. 2011. gada 17. novembris. Publicitātes foto: Valsts kanceleja

2014. gadā klāt nāca jaunas atbildības jomas. Kultūrpolitikas departamentā izveidoja Autortiesību nodaļu. Sabiedrības integrācijas departamenta pienākumu lokā tagad nonāca arī atbalsts diasporai un pilsoniskas sabiedrības attīstība un sabiedrības saliedētība. Vēl jauna funkcija, kas prasīja atsevišķas nodaļas izveidi, bija mediju politika. Mediju politikas nodaļas uzdevums ir atbalstīt mediju vides daudzveidību, veicināt mediju vides kvalitāti un atbildīgumu, pilnveidot mediju nozares profesionāļu izglītību un veicināt indivīdam un sabiedrībai drošu mediju vidi.

Gatavojoties Latvijas simtgadei, 2015. gadā Kultūras ministrijā, kam uzticēta atbildība par svētku norisi, izveidoja Latvijas valsts simtgades biroju valsts sekretāra pakļautībā.

Laikā no 2015. līdz 2017. gadam veica reformu kultūrizglītības jomā, Ventspils mūzikas vidusskolai, Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolai un Liepājas Dizaina un mākslas vidusskolai piešķirot Profesionālās izglītības kompetences centra (PIKC) statusu. 2016. gadā, apvienojot Rīgas Doma kora

Kultūras ministre Dace Melbārde un Kultūras ministrijas Investīciju un projektu nodaļas speciālists, arhitekts Jānis Dripe ievieto ministrijas vēstījumu nākamajām paaudzēm Mežaparka Lielās estrādes pamatakmens kapsulā. 2019. gada 16. janvāris.
Foto: Oskars Artūrs Upenieks / Kultūras ministrijas arhīvs

skolu un Jāņa Rozentāla Mākslas vidusskolu, nodibināja PIKC “Nacionālā Mākslu vidusskola”, pēc gada tajā iekļaujot arī Emīla Dārziņa mūzikas vidusskolu un Rīgas Horeogrāfijas vidusskolu (tagadējo Rīgas Baleta skolu).

2016. gadā Kultūras ministrijā tika izveidota Sabiedrisko attiecību nodaļa.

2018. gadā Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekciju pārveidoja par Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi. Savukārt Kultūras ministrijā, apvienojot divas nodaļas, izveidoja Bibliotēku, arhīvu un muzeju nodaļu.

2013. gadā Baiba Tjarve Latvijas Kultūras akadēmijā aizstāvētajā promocijas darbā rakstīja:

“Tā kā reformas kultūras politikā notika nevienmērīgi un dažādā ātrumā, turklāt pilnībā kultūras politikas sistēma Latvijā nepieredzēja visaptverošas institucionālas pārmaiņas, es izvirzu tēzi, ka pār ejas periods kultūras politikā nav beidzies, lai gan no ekonomiskās un

Muzeju krātuves svinīgās atklāšanas pasākums Rīgā, Pulka ielā 8. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja direktors Arnis Radiņš (no kreisās), LKA Rīgas Kino muzeja vadītāja Ieva Andžāne, Latvijas Nacionālā mākslas muzeja direktore Māra Lāce, kultūras ministrs Nauris Puntulis, Valsts prezidents Egils Levits, VAS "Valsts nekustamie īpašumi" valdes priekšsēdētājs Andris Vārna, Rakstniecības un mūzikas muzeja direktore Iveta Ruskule. 2019.gada 11. decembris.
Foto: Oskars Artūrs Upenieks / Kultūras ministrijas arhīvs

politiskās perspektīvas tiek uzskatīts, ka pārejas periods Centrālajā un Austrumeiropā beidzās līdz ar pievienošanos Eiropas Savienībai.¹²¹

Var apgalvot, ka arī 2023. gadā pārejas periods Latvijas kultūras politikā nav beidzies.

121 Tjarve B., *Institucionālās pārmaiņas Latvijas kultūrā postkomunistiskās pārejas periodā no 1991. gada līdz 2010. gadam. Promocijas darbs. Kopsavilkums.* R.: LKA, 2013., 9. lpp.

Kultūrpolitikas dokumenti

“Starptautiskajā kultūras politikā visbiežāk pielietotā kultūras definīcija atzīst plašu jēdzienu “kultūra” interpretāciju: “Kultūra šī jēdziena visplašākajā nozīmē ir visu to īpašo garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopums, kas piemīt kādai sabiedrībai vai sociālai grupai, un līdzās mākslai un literatūrai ietver sevī arī dzīves un līdzāspastāvēšanas veidus, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskatus” (UNESCO 1982). Šo definīciju atzīst un izmanto gan Eiropas Padome, gan Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO). Arī Latvijas Republikas Kultūras ministrija ir akceptējusi šo definīciju (Kultūras ministrija 2006).”¹²²

“Latvijas nacionālās kultūras politikas dokuments uzsver, ka “ir svarīgi ieraudzīt kultūru visās tās izpausmēs: gan kā dzīves un līdzāspastāvēšanas veidu, kopienas identitātes stiprinātāju, gan kā attīstības instrumentu un resursu, gan arī kā vērtību pašai par sevi un attīstības mērķi” (Kultūras ministrija 2006), tomēr praksē fokusējas uz šauru kultūras izpratni, pamatā uzmanību veltot dažādu kultūras apakšnozaru politikai. Savukārt vietējās pašvaldības ir atbildīgas par tām nozarēm, kas sniedz ieguldījumu kultūras – plašākā – attīstības politikas izpratnē, iesaistot iedzīvotājus kultūras norisēs caur amatiermākslas aktivitātēm kultūras namos, veicinot lasīšanu ar publisko bibliotēku tīkla palīdzību un nodrošinot kultūrizglītības skolu tīklu. Kultūras ministrija pēdējos gados ir paplašinājusi atbildības loku, uzņemoties atbildību par integrācijas politiku un kopā ar citām ministrijām koordinējot kultūras un radošo industriju attīstību. Tomēr šīs jomas nav pilnībā integrētas kopējā kultūras politikā. Tādējādi ir zināma pretruna starp plašo kultūras definīciju, kas ir kultūrpolitikas plānošanas dokumentu centrā, un kultūrpolitikas īstenošanas praksi.”¹²³

Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādnes 1995

Jaunā valstī daudzi jautājumi bija nosaucami vārdā un definējami pirmo reizi. Pirmais atjaunotās Latvijas valsts kultūrpolitikas dokuments veidots, deklarējot, ka “šī dokumenta jēga ir tautas un valsts kultūrizpratnes

122 Tjarve B., Institucionālās pārmaiņas Latvijas kultūrā postkomunistiskās pārejas periodā no 1991. gada līdz 2010. gadam, Promocijas darbs, Kopsavilkums, R, LKA, 2013., 23. lpp.

123 Turpat, 24. lpp.

saskaņošana un vienošanās par principiem, mērķiem un uzdevumiem Latvijas kā kultūras valsts tālākai attīstībai. (..) **Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatprincips ir neiejaukties radošo procesu regulēšanā, vienlaikus nodrošinot labvēlīgus apstākļus un nepieciešamos resursus kultūras procesa norisei, indivīda un tautas pozitīvās radošās iniciatīvas atraisīšanai, kā arī kultūras infrastruktūras funkcionēšanai.**”

Dokumentā pirmo reizi tika definēti valsts kultūrpolitikas pamatprincipi, mērķi, instrumenti un detalizēti aprakstīta struktūra.

Pamatnostādnes noteica astoņus valsts kultūrpolitikas svarīgākos uzdevumus:

1. Garantēt tiesiskos, ekonomiskos un sociālos apstākļus radošai brīvībai; nodrošināt materiālo un finansiālo pamatu, kas dod iespēju katram indivīdam atbilstoši viņa spējām un nosliecēm piedalīties gan kultūras vērtību apguvē, gan to radīšanā.
2. Nodrošināt nacionālā kultūras mantojuma saglabāšanu, izpēti un laikmetīgu iekļaušanu aktīvā kultūras aprītē.
3. Aizsargāt Latviju kā mazu kultūras un valodas areālu no lielāku valodas un kultūras areālu ekspansijas; stiprināt latviešu un lībiešu nacionālās identitātes apziņu un pašcieņu, dzīvojot atvērtā pasaules kultūras telpā.
4. Veicināt decentralizāciju kultūras pārvaldē, kultūras institūciju darbībā un finansēšanā; noteikt kultūratbildību visos līmeņos – valstiskajā, pašvaldību, sabiedriskajā, individuālajā.
5. Sekmēt novadu kultūras tālāku attīstību, kultūras centru veidošanos ārpus Rīgas; nodrošināt visā Latvijā pilnvērtīgu kultūrvidi.
6. Mazināt brīvā tirgus ekonomikas un komercializācijas nelabvēlīgo ietekmi uz kultūru un sabiedrības vērtību orientāciju.
7. Stiprināt integrāciju starp kultūru un izglītību; īpaši veicināt bērnu un jauniešu vērtīborientācijas veidošanos, viņu radošu iesaistīšanos kultūras procesā.
8. Sekmēt latviešu un cittautu kultūras savstarpēju bagātināšanos, veicinot ideju un pieredzes auglīgu apriti daudzveidīgā kultūras sakarsmē.

Tika uzskaitīti galvenie instrumenti valsts kultūrpolitikas īstenošanai, proti likumdošana, finansējums, kultūras pārvaldes organizatoriskā uzbuve, kā arī informācija, izpēte, sabiedriskās domas veidošana un aprīte.

Atsevišķas dokumenta nodaļas izvērsti izklāstīja šādus kultūrpolitikas aspektus – izglītību kā kultūras pamatu un nākotni; kultūras procesu: tradīcijas un jaunradi; kultūras infrastruktūru, kultūras izplatību un pieejamību; kultūrvidi un kultūrsadarbību.

Nacionālā programma “Kultūra” 2000–2010

2000. gadā tika apstiprināta Nacionālā programma “Kultūra”. Tā izstrādāta atbilstoši nacionālo programmu saistošajiem noteikumiem un bija 1995. gadā Latvijas Republikas Saeimas apstiprināto “Latvijas valsts kultūrpolitikas pamatnostādņu” turpinājums un izpildes mehānisms.

Nacionālajā programmā “Kultūra” uzsvērts, ka šis ir tādu “valstij veicamo kultūras un kultūrindustrijas nozares pasākumu kopums, kuru īstenošana ir nozīmīga un būtiski nepieciešama Latvijas sabiedrības un tautsaimniecības attīstībai kopumā.”

Programma tika izveidota nolūkā noteikt kultūrpolitikas mērķus un prioritātes turpmākajam laikposmam, izveidot konkrētu pasākumu plānu šo mērķu sasniegšanai un prioritāšu nodrošināšanai un īstenot šo plānu. Nacionālā programma “Kultūra” bija kompleksa ilgtermiņa mērķprogramma laika posmam līdz 2010. gadam, ietverot programmas diviem laika posmiem: 2000.–2005. gadiem un 2006.–2010. gadiem. Tā sastāvēja no 10 apakšprogrammām (Teātris, Kultūras mantojums, Kultūrizglītība u. c.)

Programmā:

- definēti kultūras attīstības perspektīvie mērķi un apakšmērķi;
- noteikti šo mērķu sasniegšanas ceļi, konkrēti pasākumi un to finansēšana;
- katrā kultūras apakšnozarē:
 - apzinātas stiprās vietas un problēmas, kas jāatrisina programmas darbības laikā;
 - noteikti attīstības virzieni;
 - izstrādāts rīcības plāns laika posmam līdz 2005. gadam;
 - iezīmēti pasākumi laika posmam līdz 2010. gadam.

Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas
2006.–2015. gadam
NACIONĀLA VALSTS
ilgtermiņa politikas pamatnostādnes

Apzinoties, ka kopš pirmā nozīmīgā atjaunotās valsts kultūrpolitikas dokumenta veidošanas pagājuši jau desmit gadi, Kultūras ministrija iniciēja jauna, apjomīga ilgtermiņa politikas dokumenta tapšanu, uzsverot, ka “Attīstības dinamika aizvadītajos gados ir radījusi lielas pārmaiņas gan Latvijā, gan pasaulē kopumā. Eiropas Savienība ir piedzīvojusi savu vēsturiski lielāko paplašināšanos, kā rezultātā Latvija kļuvusi par tās pilntiesīgu dalībvalsti. Jaunie apstākļi un pārmaiņas prasa izvērtēt, kas sasniegts Latvijas kultūras dzīvē pēdējos desmit gados, un noteikt jaunas valsts kultūrpolitikas prioritātes un stratēģiskos mērķus.”

Jaunā pamatnostādņu dokumenta mērķis bija “veidot labvēlīgus nosacījumus kultūras daudzveidīgai un līdzsvarotai attīstībai, lai palielinātu tās ieguldījumu indivīda, sabiedrības un valsts ilgtspējīgā izaugsmē. Vadlīnijas piedāvāja risinājumus Latvijas kā nacionālas un vienlaikus kultūras daudzveidībai atvērtas valsts attīstībai Eiropas Savienībā un pasaulē. Vadlīnijas bija nākamais solis valsts kultūrpolitikas attīstībā pēc Nacionālās programmas “Kultūra” (2000–2010), kas noteica atsevišķu kultūras nozaru attīstības mērķus un uzdevumus.”

Vadlīnijas pievērsta uzmanību kultūrai 21. gadsimta sākumā, definējot gan kultūras misiju, gan nosaucot un analizējot ārējās vides faktoros un pārbaudījumus – globalizācijas procesu, Eiropas Savienības paplašināšanos, Latvijas sociālekonomisko un politisko vidi, kā arī kultūrpolitikas aktuālos jautājumus un tendences pasaulē. Tika izvērtēta iepriekšējā kultūrpolitika (t. sk. tiesiskā bāze, finansēšana, institucionālā struktūra un pārvaldība, kā arī informatīvā un pētnieciskā bāze), raksturota esošā kultūras nozares situācija, kā arī definētas problēmas, kuru risināšanai nepieciešami uzlabojumi politikas veidošanā un kultūras pārvaldībā.

Detalizēti tika izklāstīti jaunie akcenti kultūrpolitikā un kultūrpolitikas principi, iezīmējot arī kultūrpolitikas nozaru galvenās grupas (māksla un literatūra, kultūras mantojums, audiovizuālās nozares un mediji) un starpnozaru jeb horizontālie jautājumi (kultūrizglītība, bērnu un jauniešu kultūrpolitika, radošās un kultūras industrijas, t. sk. mazie un mikro kultūras

biznesi, kultūras tūrisms, reģionālā kultūrpolitika, ārējā kultūrpolitika, kultūrvide un kultūras infrastruktūra, kultūra sabiedrības līdzdalības un integrācijas veicināšanai, kultūras pētniecība un kritika, intelektuālā īpašuma aizsardzība kultūras un radošo industriju jomā).

Dokumentā tika formulēta kultūrpolitikas vīzija 2015. gadam: to veido humāni, radoši un kultūratbildīgi cilvēki, atvērta un saliedēta sabiedrība ar augstu dzīves kvalitāti, Latvija kā nacionāla un konkurētspējīga valsts Eiropas Savienības un pasaules kultūru daudzveidībā, kā arī dialogā balstīts, daudzveidīgs, izcils un pieejams kultūras process.

Septiņi dokumenta stratēģiskie mērķi, savukārt, bija šādi:

1. Stiprināt nacionālo identitāti un Latvijas pilsoniskās sabiedrības saliedētību, uzturot un no jauna radot kopējas nacionālās kultūras vērtības;
2. Pilnveidot sadarbību starp kultūras un tautsaimniecības nozarēm Latvijas kultūras daudzveidības veicināšanai un radošās ekonomikas ilgtspējīgai attīstībai;
3. Veidot labvēlīgu vidi radošās daudzveidības attīstībai un stimulēt tiekšanos pēc izcilības;
4. Sekmēt līdzsvarotu kultūras procesu attīstību un kultūras pieejamību visā Latvijas teritorijā, nodrošinot tiesības uz kvalitatīvu dzīves telpu visiem valsts iedzīvotājiem;
5. Attīstīt un pilnvērtīgi izmantot kultūras potenciālu indivīdu izglītošanai visa mūža garumā, sekmējot uz humānām vērtībām balstītas zināšanu sabiedrības veidošanos;
6. Sekmēt dialogu un saprašanos starp kultūrām un nācijām, bagātināt Latvijas kultūras dzīvi, aktīvi līdzdarbojoties starptautiskajos kultūras procesos un sadarbības tīklos;
7. Veidot uz zināšanām un informācijas un komunikāciju tehnoloģijām balstītu un uz rezultātiem virzītu kultūrpārvaldību, kā arī veicināt kultūras decentralizāciju.

Vadlīnijās tika nosauktas arī kultūrpolitikas prioritātes, rīcības virzieni, prioritārie uzdevumi un sasniedzamie rezultāti vidējam termiņam.

Atsaucoties uz “Valsts kultūrpolitikas vadlīnijās 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts” nosprausto stratēģisko mērķi – stiprināt nacionālo identitāti un Latvijas pilsoniskās sabiedrības saliedētību, tika izveidots **Latvijas**

kultūras kanons – izcilāko un ievērojamāko mākslas darbu un kultūras vērtību kopums, ar kuru palīdzību tiek veidots ikviena Latvijas iedzīvotāja kultūras pieredzes pamats un piederības izjūta Latvijai.

Kanonu izstrādāja nozaru eksperti, un par kanonā iekļaujamajām kultūras un mākslas vērtībām lēma starpinstitucionālas darba grupas. “Atlasīto vērtību kopums katrā no nozarēm nav uzskatāms par noslēgtu autoritatīvu vērtību kopu, bet Latvijas nacionālās identitātes kultūras esenci, kas vēsta par Latvijas kultūras specifiku un paver skatījumu uz Latvijas kultūras daudzveidību.”¹²⁴

Kultūras kanona mērķi ir:

- 1) stiprināt nacionālo identitāti, izglītojot un informējot sabiedrību par mākslinieciski augstvērtīgām un kultūrvēsturiski nozīmīgām Latvijas kultūras vērtībām;
- 2) sekmēt sabiedrības integrāciju un kopīgas sociālās atmiņas veidošanu;
- 3) definēt kultūras vērtības un artefaktus, kas visprecīzāk raksturo Latvijas nacionālās kulturālās identitātes būtiskākās pazīmes un veido latviešu kultūras nācības unikalitāti.

Kanonu veido 108 kultūras vērtības, kas strukturētas astoņās nozarēs:

- 1) Arhitektūra un dizains;
- 2) Kino;
- 3) Literatūra;
- 4) Mūzika;
- 5) Skatuves māksla;
- 6) Tautas tradīcijas;
- 7) Vizuālā māksla;
- 8) Ainava.

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”

2014. gada vasarā Ministru Kabinetā tika apstiprināts nākamā perioda plānošanas dokuments. Tas, kā minēts pamatnostādņu ievaddaļā, noteica valsts kultūrpolitikas mērķus un prioritātes laika periodam līdz 2020. gadam un

124 <https://enciklopedija.lv/skirklis/167479-Latvijas-kult%C5%ABras-kanons>

sekmēja valsts ilgtermiņa un vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu sasniegšanu.

Jauns dokuments bija nepieciešams, jo iepriekšējo gadu ekonomikas krīze bija ieviesusi izmaiņas līdzšinējā plānošanas procesā un devusi jaunu, pieredzē balstītu izpratni par valsts izaugsmes virzītājspēkiem un avotiem. Jauna kultūrpolitikas dokumenta izstrādes nepieciešamību noteica arī vienas integrētas pieejas ieviešana valsts un Eiropas Savienības politikas un budžeta plānošanā.

Kā dokumenta izstrādes mērķis minēts “apliecināt kultūras vērtību un definēt rīcības virzienus kultūras daudzveidīgai un ilgtspējīgai attīstībai, kas, veicinot valsts izaugsmi un konkurētspēju, veido augstāku dzīves kvalitāti ikvienam, saglabājot un attīstot Latvijas kultūras kapitālu un iedzīvotāju radošumu.”

Pamatnostādnēs definēta vīzija 2020. gadam:

- Latvija ir valsts ar spēcīgu nacionālo un eiropisko identitāti, kas saglabā un kopj savu kultūras mantojumu, veicina jaunrades procesus un attīsta daudzveidīgu kultūras vidi, kā arī pilnvērtīgi iekļaujas un darbojas Eiropas un pasaules kultūras telpā.
- Latvijā pieaug to cilvēku īpatsvars, kas attīstījuši un turpina attīstīt savu radošo potenciālu, to aktīvi pielietojot inovāciju radīšanai dažādās jomās – kultūrā, ekonomikā, izglītībā, sociālajā, vides izziņas un aizsardzības jomās u. c.
- Pieaug kultūras un radošo industriju devums Latvijas tautsaimniecībā un eksportā, Latvijas kultūras izcilā kvalitāte un radošo industriju zīmoli ir pieprasīti ne vien Latvijā, bet arī starptautiskajā tirgū.
- Latvijā attīstās un nostiprinās radošu pilsētu un teritoriju tīkls, tiek veidotas jaunas darba vietas, radīta iedzīvotājiem pievilcīga dzīves telpa. Rīgas kā Ziemeļeiropas metropoles uzplaukums notiek sinerģijā ar vietējā kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un prasmīgu izmantošanu, kā arī cilvēku radošā potenciāla attīstību visā Latvijā.

Dokumentā sniegts izvērstis kultūrpolitikas situācijas raksturojums, iekļaujot līdzšinējās kultūrpolitikas, ārējās vides faktoru izvērtējumu un kultūras nozares raksturojumu SVID izvērtējuma formā.

Noteikts Pamatnostādņu virsmērķis: Latvija – zeme ar bagātu un koptu kultūras mantojumu, vitālu un daudzveidīgu kultūras dzīvi, radošiem cilvēkiem, konkurētspējīgām radošajām industrijām un augšupejošu dzīves

kvalitāti ikvienam. Tā sasniegšanai noteiktas četras prioritātes (kultūras kapitāla saglabāšana un attīstība, sabiedrībai līdzdarbojoties kultūras procesos, radošums mūžizglītībā un uz darba tirgu orientēta kultūrizglītība, konkurētspējīgas kultūras un radošās industrijas, kā arī radošās teritorijas un kultūras pakalpojumu pieejamība.

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam “Kultūrvalsts”

Dokumentam, kura darbība sāka 2022. gadā, kā moto likts Latvijas Republikas prezidenta E. Levita teiktais: “Latvija ir kultūrvalsts, un tas nenozīmē tikai kultūras elementu, bet arī valstiskuma elementu. Latvija ir radusies kā latviešu valsts. Ja nebūtu latviešu ar savu valodu un tradīcijām, tad nebūtu arī nekādas vajadzības pēc Latvijas valsts. Kultūra un valoda ir Latvijas valsts pamatā, un tas pieder pie mūsu Satversmes.”

Par pamatnostādņu mērķi ir izvirzīta ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai. Izsmeltoši aprakstīts politikas veidošanas konteksts – gan līdzšinējās politikas izvērtējums, gan kultūras patēriņa un līdzdalības tendences, kā arī aprakstīti apkārtējās vides faktori (digitālā transformācija, epidemioloģiskā situācija, uzņēmējdarbības vide, reģionālā attīstība, demogrāfiskā situācija, kultūras procesu globalizācija un klimata pārmaiņas).

Visos piecos pamatnostādņu rīcības virzienos integrēti kultūrpolitikas reģionālie aspekti. Par kultūrpolitikas mērķi izvirzīta ilgtspējīga un sabiedrībai pieejama kultūra cilvēka izaugsmei un nacionālas valsts attīstībai, un ar to saistīti apakšmērķi – sabiedrībai pieejams kultūras piedāvājums, aktīva sabiedrības līdzdalība kultūrā, kultūras mantojuma saglabāšana un radoša izmantošana, kultūras un radošo nozaru ilgtspējīga attīstība, talantu ataudze un kultūras darbinieku profesionālā izaugsme.

Izvirzītais pamatnostādņu mērķis konceptuāli iekļauj gan iepriekšējo periodu kultūrpolitikas attīstības plānošanas dokumentu uzstādījumus, gan Latvijas valsts simtgades programmā izvirzītos mērķus – ar kultūrpolitikas starpniecību stiprināt sabiedrības valstsgribu, piederības sajūtu un mīlestību pret savu zemi, veidojot sabiedrības kultūras identitāti kā daļu no nacionālās, reģionālās un lokālās identitātes, kas balstīta unikālajās

Latvijas vēsturiskajās kultūrtelpās, un caur kultūras mantojuma apzināšanu un kopšanu veidojot mūsdienīgu latvisko dzīvesziņu kopējā Eiropas kultūras kontekstā.

Rīcības virzieni un uzdevumi iekļauj gan kultūras piedāvājuma pieejamību sabiedrībai, gan sabiedrības līdzdalību kultūras procesos, gan kultūras mantojuma ilgtspēju, gan kultūras un radošo nozaru attīstību, gan arī kultūras un izglītības mijiedarbes īstenošanu.

Latvijas Republikas kultūras ministri

Raimonds Pauls

kultūras ministrs 06.10.1988–07.05.1990 Viļņa Breša
un 16.05.1990–20.09.1993 Ivara Godmaņa
un Valda Birkava valdībās

Kad runā par to laiku, no vienas puses ir it kā patīkami to atcerēties, no otras puses tur bija arī daudz kā sarežģīta, tas bija periods, kad visa Latvija mainījās. Sākās kustība par neatkarību, visi bija emocionāli uzkurināti. Nekad nebiju domājis, ka es varētu nokļūt tādā amatā, man likās, ka neesmu tam radīts, bet mans draugs, dzejnieks Jānis Peters teica: “Ej, tevī vairāk ieklausīsies, tu vairāk cilvēku pazīsti, bet laiks būs sarežģīts.” Tā es piekritu, mani vēl apstiprināja padomju vara, bija jāiet uz Centrālo komiteju. To tagad var atcerēties kā joku – vienīgais cilvēks, kas man pienāca klāt un, viņš gan to darīja krievu valodā, teica: “Nu, kur tu lien, neej uz to amatu!” – tas bija Baltijas Kara apgabala priekšnieks, ģenerālis.

Es taču visus ministrijā pazinu, man bija normālas attiecības ar Vladimiru Kaupužu, iepriekšējo kultūras ministru. Tolaik Kultūras ministrija atradās tajā milzīgajā mājā, kas tagad ir Krievijas vēstniecība. Es gan tur nedabūju sevišķi ilgi padarboties, vispirms tur visu restaurēja, tad tā māja bija jāatdod Krievijai. Mēs, ministrija, pārcēlāmies uz Valdemāra ielu.

Viegli jau nebija. Es arī varbūt naivi domāju, ka man izdosies kaut ko izdarīt. Man likās, ka es esmu tajā kultūras dzīvē maisījies, man viss bija skaidrs, bet tajā pašā laikā es diezgan ātri sapratu, ka neko sevišķu neizdarīšu. Jo pati sistēma ir tāda smagnēja. Toreiz ministrijā, ne bez manas iniciatīvas, sākās štatu samazināšana, tas raisīja daudz konfliktu. Nevienš negribēja

Latvijas Tautas frontes organizētā mītiņa dalībnieki Daugavas krastmalā.
1. rindā no labās: 1. Latvijas PSR kultūras ministrs Raimonds Pauls, 2. Juris Bojārs.
Rīga, 1989. gada 12. marts, autors Andris Krieviņš.
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F1_4_130819

zaudēt darbu, bet mēs sapratām, ka štats ir pārāk uzblīdis, un ierēdņu bija daudz, to visu samazinājām. Arī tagad mēs esam apauguši ar milzīgi lielu ierēdņu skaitu, ko viņi dara, es nezinu. Nevajadzēja tādai mazai Latvijai, mēs varējām mierīgi ar dažiem cilvēkiem tikt galā, bet atkal viss tas ir aizgājis turpat, tas pats vien ir, kas bija.

Ko lai saka par to visu? Redziet, tas darbs... Nekad neviens tev paldies neteiks. Tieši pretēji. Es nekur, nevienā publiskā vietā nevarēju parādīties, kur man kāds kaut ko neprasītu. Tajā laikā ministrija bija atbildīga par jumtu remontiem, tualešu remontiem, par telpām, mūzikas instrumentu iegādi, pat dzīvokļus un vieglās automašīnas piešķīra, par to visu atbildēja tikai ministrija, un man visu laiku vajadzēja taisnoties par kaut ko. Kāpēc nav naudas un tā tālāk. Lai gan tajā laikā mēs mēģinājām, cik nu varējām, sadarboties ar Imantu Lancmani Rundāles pilī, tā nu likās toreiz tāda ideja, vai dieniņ... Bet mēs viņu atbalstījām, kā nu varējām.

Manā laikā jau bija gatavs Nacionālās bibliotēkas projekts, bija tikai atlicis dabūt no Maskavas naudu, tad bibliotēka būtu jau sen. Un tad pēkšņi nāca emocijas, ak, mums ir pasaulslavens arhitekts, latvietis, viņš mums varētu uzprojektēt. Sākās koķetēšana ar Gunāru Birkertu, kas vilkās ļoti ilgu laiku. Droši vien mums bija cerības, ja amerikāņi kaut ko dara, tad noteikti

tas mums tiks par velti. Nekā tamlīdzīga nebija. Un tad pēc tam sāka mocīt to ēku. Nu, tagad bibliotēka ir gatava. Nacionālā bibliotēka arī tika pacelta tādā līmenī, vai dienī, cik nepieciešama, bet neviens nerēķinājās, ka tagad taču tehnoloģijas attīstās, grāmatu lasītāju paliek arvien mazāk.

Toreiz blakus Kultūras ministrijai bija Emiļa Melngaiļa Tautas mākslas nams. Tā funkcija bija sadarboties ar visas Latvijas pašdarbības kolektīviem, vienalga, vai teātris vai pūtēju orķestris, tur strādāja cilvēki, kam tā bija sirdslieta. Viņiem toreiz, padomju laikā, lai arī ar grūtībām, bet izdevās saglabāt Dziesmu svētkus, tie notika. To arī maz kurš vairs atceras, ka es vienreiz saistībā ar PSKP kongresu pārcēlu Dziesmu svētkus par diviem gadiem agrāk. Kad atguvām neatkarību, viens no pirmajiem darbiem mums bija atgriezt Dziesmu svētkus atpakaļ klasiskajā intervālā, un tad uzreiz pēc dažiem gadiem atkal bija Dziesmu svētki.

Redziet, tas laiks pats par sevi bija tāds negaidīts. Neviens jau negaidīja, ka būs Atmoda vai kaut kas tamlīdzīgs. Mēs tikai tagad gudri runājam, toreiz viss notika ļoti ātrā tempā. Mums laimējās, ka mēs ar nelieliem upuriem tikām pie neatkarības.

1990. gada Dziesmu svētki bija Atmodas kulminācija, ministrija visu organizēja. Viens no skaistākajiem pasākumiem bija Tautas manifestācija Mežaparka estrādē 1988. gada oktobrī, es biju viens no tiem, kas parakstīja aicinājumu pulcēties. Tas bija emocionāls periods, tāda vairs nebūs. Tas bija kaut kas tāds, ko neviens negaidīja, ka tā viss var pagriezties. Baltijas ceļš – milzīgas, milzīgas emocijas. Arnis Krauze bija uztaisījis raidījumu, atradis radio arhīvā manu runu Daugavmalā, atskaņoja, es pats klausos – Jēzus Marija, ko es tur Daugavmalā esmu teicis par visādiem melniem pulkvežiem! Tāds tas laiks bija. Bēdīgākais, ka tās emocijas ļoti ātri izdega.

1990. gadā izveidoja Ivara Godmaņa valdību, un viņš pats mani aicināja turpināt strādāt viņa valdībā. Es jums teikšu atklāti, tobrīd par naudu, par to, kas būs, nedomāja neviens. Visi peldēja mākoņos, emocijās. Bet tad, pēc dažām dienām saprata, ka jāsāk kaut kas darīt. Ar dziedāšanu vien uz priekšu netiksi.

Vissvarīgākais – neviens nezināja, kas būs ar tiem teātriem, kas būs ar operu, kas maksās, vai vispār viņiem kāds maksās, kas tiks saglabāts, kas ne. Un tajā juku laikā tieši man tur vajadzēja būt. Faktiski no tā arī izveidojās turpmākais Kultūras ministrijas modelis un arī daudzas iestādes. Piemēram, pēc mūsu iniciatīvas tika nodibināta Kultūras akadēmija.

Manā laikā sākām ļoti riskantu lietu – Operas remontu. Par to neviens šodien vairs nerunā, bet toreiz nebija nekādu konkursu, uz savu galvu visu darījām. Es labi atceros, ka tika dota pavēle naktī no operas izvēkt ārā visus krēslus. Pēc tam visi kļiedza un bļāva, ko mēs četrus piecus gadus darīsim, Baltais nams un tā tālāk. Kļiedza un bļāva. Tāpēc šodien ar šausmām jāskatās, cik komisijas un pārbaudes vajadzīgas, lai kaut ko uzsāktu. Toreiz to lietu izdarīja ļoti vienkārši.

Man jau atgādina tikai vienu, ka es kādu teātri esmu likvidējis. To ļoti enerģiski mala gadiem ilgi, pat šodien vēl atceras. Šodien neviens neiedziļinās, nevienu neinteresē. Var jau būt, ka man tajos gados vajadzēja vēl daudz, daudz agresīvāk rīkoties. Neskatoties uz visu, daudz kas tomēr tika saglābts, starp citu, arī Rīgas Krievu drāmas teātris. Bija toreiz dažādas idejas to likvidēt, bet mēs uzskatījām, ka tam ir kultūrvēsturiska nozīme, to nevajag aiztikt, un tā teātris līdz šai dienai stāv.

Neviens nezināja, ko darīt. Varat iedomāties, kā bija teātri samazināt štatus – viens ir Tautas mākslinieks, otrs Nopelniem bagātais, tituli sadoti, un tad sākās! Tie lielie štatu saraksti! Uz skatuves strādā 20 cilvēku, bet štatā – 800!

Par Jaunatnes teātra likvidēšanu – tādas pavēles nav! Ir reorganizācija. Tagad nezin kāpēc nelieto nosaukumu “Ļeņina vārdā nosauktais” Jaunatnes teātris. Tajā teātrī, starp citu, mēs ar Edgaru Liepiņu uzrikojām vienu pasākumu, kas raisīja vislielāko publikas atsaucību, bet pēc dažiem koncertiem aiztaisīja to bodīti ciet. Un pēkšņi situācija mainās, ēka jāatdod baptistu draudzei, šodien tur ir Baptistu centrs. Mēs ēku atdevām. Man vispār negribas par to runāt, daudz riebīgu lietu par mani tika pateikts. Pat no Izraēlas mani visādos vārdos saukāja, dievs, pasarg’! Mēs teātrim piedāvājām pašiem piedalīties reorganizēšanā, un tad atskanēja – kā tad mēs, Latvijas Tautas mākslinieki, piedalīsimies konkursā? Tur bija daži talantīgi cilvēki, bet man liekas, ka lielākā daļa bija viduvēji. Jā, viņi savā laikā bija uztaisījuši dažas veiksmīgas izrādes un domāja, ka viņi ir nezin kas. Es negribu attaisnoties, man nav, par ko attaisnoties. Kur ir pavēle par teātra likvidāciju? Jā, teātris tika reorganizēts. Ko man darīt? Attaisnoties par kaut ko? Attaisnoties es nevaru, es zinu, ka vecās aktrises līdz šai dienai mani ciest nevar. Viņas ir pārliecinātas, ka es to likvidēju. Kāpēc neviens nerunā, ka tajā vietā tika radīts Jaunais Rīgas teātris?

Operetes teātris, jā, nomira. Tur viss bija kopumā – bēdīga trupa, nožēlojams orķestris. Operetes žanrs visā pasaulē tolaik beidza eksistēt. Tā vietā nāca mūzikli, pavisam cita stila izrādes. Tur vesela rinda dziedātāju, kas netika operā, gāja uz Opereti. Bet visa kopējā vadība, viss teātris tā arī nogrima. Un es neko nevarēju darīt. Visā pasaulē operēšu teātri aizgāja. Viņi tagad mēģina tur kaut ko atjaunot, bet tas taču ir naivi. Bet ko tur, grūti ar viņiem strīdēties, jo viņi tajā operetē atrada nezin ko. Nevienš nerunā par to, kā tā ēka tika pārdota, kam tika pārdota, kas tur tagad vispār notiek. Man metās virsū, bet es vairs sen tur nebiju. Tik un tā es esot vainīgs. Mana nostāja ir viennozīmīga, mans mērķis nebija nevienu teātri likvidēt. Bet tas, ka teātris pats lēnām mira, to viņiem pašiem vajadzēja godīgi atzīt, tur ir daži cilvēki, kas to atzīst, bet viena daļa ne.

Šodien neviens neraud, ka Rīgas kinostudija beidza pastāvēt. Nebija naudas ražošanai. Kamēr bija lielā PSRS, tai nebija problēmu piesviest naudu republikām. No tiem līdzekļiem arī uzņēma filmas. Varbūt tomēr vajadzēja daudz aktīvāk pārveidot Kinostudiju.

Es jau pats aizbēgu no ministra amata prom, līdzko sāka runāt, ka kultūras ministrs nav vajadzīgs, ka jāpievieno Izglītības ministrijai. Es teicu – paldies, mana darbošanās līdz ar to ir beigusies.

Es tomēr uzskatu, ka no ministra darba aizgāju prom ar tīru sirdsapziņu. Man nebija ko nožēlot. Man vienmēr pieminēs Opereti, par to man neviens vēl nav atvainojies. Arī Teātra savienība līdz šai dienai nav atvainojusies. Bet, nu, kā bija, tā bija. Kaut kur droši vien kļūdījies, kaut kas izdevās, bet kopumā latviešu kultūra, pašdarbība, amatiermāksla un profesionālā māksla tomēr tika saglabāta, neskatoties uz to, ka ar finansēm bija ļoti grūti. Teātros tomēr saglabājām kaut kādas algas. Nekur jau pasaulē tā nav, ka teātrus uz tur valsts. Mums tas tā ir. Šodien katrs skaidro, kā viņam izdevīgi. Es neviens netaisos kaut ko pārmest. Es arī nepārmetu tiem, kas taisījuši vadoņu portretus, oratorijas rakstījuši. Tam māksliniekam kaut kā jādzīvo ir. Viņš ir visos laikos karaļus zīmējis, prinčus, princeses. Tāpēc nevajag viņiem pārmest. Kā bija, tā bija.

Ministra amatā atlika maz laika radošajam darbam, komponēšanai, jo ministra darbs taču ir ierēdņa darbs, paņem un nožņaudz. Visas tās sēdes un, vai dieniņ, visas pirmizrādes, kur tev jābūt obligāti. Tas aizņēma daudz laika, milzu laiku.

Jānis Dripe

kultūras ministrs 20.09.1993–21.12.1995
Māra Gaiļa un Valda Birkava valdībās

Kultūras ministra darbs ir skaistākais no visiem darbiem valdībā. Ar visu radošo ļaužu tiešumu un nesaudzīgo kritiku. Es šo darbu pārņēmu no Raimonda Paula, kuram ir bezgalīga un pelnīta tautas mīlestība. Atceros, toreiz aizgāju pie Maestro un teicu: “Ja Jūs bargi kritizēsiet vai ironiski komentēsiet to, ko es daru, tad es labāk nemaz nenāku. Ja solāt dot padomu, tad es padomāšu.” Ministrija jau bija pārcēlusies no tagadējās un vēsturiskās Krievijas vēstniecības ēkas uz Valdemāra ielu 11a, un Pauls savā kritiskajā manierē teica: “Nu, tu jau kā arhitekts redzēsi, ka te nekas nav kārtībā, es tikko vienu māju saremontēju, tad jau bija jāiet ārā¹²⁵. Te viss ir tāds pussabrucis.” Pirmās brīvvalsts laika ārlietu ministra rezidence bija bēdīgā stāvoklī, bet arhitekta Heinriha Šēla 1873. gādā celtajam savrupnamam arī piemita vēstures šarms. Kā pirmo ārvalstu ministri aicināju ciemos Zviedrijas kultūras ministri un vēlāko EK viceprezidenti Margotu Valstrēmu – tad steidzami sakārtojām vairākas iekš-telpas. Vēlāk tikām arī līdz jumtam un fasādes atjaunošanai.

Jau pieminētais Maestro Raimonds Pauls atstāja mantojumā vairākas labas idejas un darāmus darbus – domāju, ka Pauls pats būtu tās īstenojis, ja nebūtu bijis lēmuma samazināt ministriju skaitu un Kultūras ministriju iekļaut Izglītības ministrijas struktūrā. Es patiesībā nemaz netiku aicināts uz ministra amatu, es piekritu valsts ministra amatam lielā nākotnes Izglītības, zinātnes un kultūras ministrijā pie Jāņa Vaivada. Viņš bija labs kolēģis un tolerants priekšministrs. Kā šodien atceros, gāju bezrūpīgā noskaņojumā no Arhitektu savienības Kara muzeja virzienā. Un Izglītības ministrija ir turpat blakus. Nāk Jānis Vaivads pretī un saka: “Vajadzētu parunāties, mēs ar Valdi (Birkavs, tolaik premjerministrs), runājām, ka tu varētu būt kandidāts uz valsts ministra amatu. Tu esi ar Jāni Peteru strādājis, vadi Radošo

125 No 1953. līdz 1993. gadam KM atradās Ukrainas neatkarības (toreiz Antonijas) ielā 2, pašreizējā Krievijas vēstniecības ēkā

Latvijas Republikas kultūras ministrs Jānis Dripe starptautiskā deju festivāla "Sudmalīņas" atklāšanas laikā. Limbaži, 1996. gada 22. jūnijs, autors Gunārs Pīlāgs
LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs,
LNA_KFFDA_F1_4_159715

savienību Kultūras padomi, un arhitekti ir pragmatiski cilvēki". Bija noteikts pārejas periods Kultūras ministrijas iekļaušanai Izglītības ministrijas sistēmā. Ātri sapratu, ka Latvijas situācijai ar augsto valsts kultūras potenciālu, divu ministriju apvienošana nav vienkārša institucionāla reforma, bet kļūda ar dziļākām sekām identitātes un nācijas pašapziņas aspektos. Labi atceros garas sarunas Kultūras ministrijā ar premjeru Valdi Birkavu un reformu ministru Māri Gaili. Tur daudzi kolēģi pielika plecu, bet īpaši atceros Džemmas Skulmes un Jura Karlsona viedās uzrunas un argumentāciju. Kultūras ministrija tika saglabāta kā suverēna ministrija un to es ieskatu par vienu no sava laika labākajiem darbiem. Tas bija stratēģiski svarīgs un uz nākotni vērsts lēmums. Pirmkārt jau kultūras un mākslas izglītības jomā. Tika nosargāta un attīstīta kvalitatīva valsts un pašvaldību finansēta izglītības piramīda, kurai stipro pamatu veido vairāk nekā simts bērnu mākslas un mūzikas skolas visā Latvijā, tad padsmiņi koledžas līmeņa kultūras, dizaina, mākslas un mūzikas skolas un trīs akadēmijas virsotnē – Kultūras, Mākslas un Mūzikas. Tā ir unikāla, sakārtota un starptautiski atzīta struktūra bez streiku vēstures. Par šo kultūras izglītības "piramīdu" man bija vislielākās bažas apvienotās ministrijas kontekstā. To skaudri apzinājos, kad pēc kārtējā skolotāju streika

un tam sekojošas ministra Jāņa Vaivada atkāpšanās dažus mēnešus pildīju arī izglītības ministra pienākumus.

Bet atgriežamies pie mantotajām idejām un darbiem. Tā bija Paula pasludinātā Nacionālās operas pārbūve. Neatliekams darbs, kuru man kā arhitektam bija vieglāk pārraudzīt. Prieks, ka man atvēlētajā laikā to varējam izdarīt. Ministru prezidentam Mārim Gailim piemita arī menedžera talants un laika vērtības sajūta – Operas tika pabeigta viņa valdības laikā un Guntim Ulmanis esot Valsts prezidenta amatā. Viņu stratēģisks atbalsts un dalība praktiskās plānošanas sanāksmēs bija izšķiroša. Naudas mūžīgi trūka. Tas jau vēl bija trauslais valsts sakārtošanas laiks – tikai vēlāk nostātos no darbu vadītāja Raimonda Raubiško dzirdēju, kā par lētu naudu ir pirktis no sociālisma laika “aizķēries” patiesi kvalitatīvs zelta klājums Operas dekoram, vai vara skārds jumtam. Cenas auga strauji un atceros, ka lūdzu SEB bankas vadītājam Andrim Bērziņam, vēlākajam Valsts prezidentam, lai viņi no valsts nopērk māju, jo Operas atjaunošanai trūka naudas. Tas patiesi nebija lēti, bet Opera tika atjaunota savā kādreizējā spožumā.

Kad spriedām par atklāšanas koncertu, bija svarīgi zināt, vai Mariss Jansons tiks, vai Gidons Krēmers tiks, vai Egils Siliņš un Inese Galante būs. Tagadējais Operas vadītājs Egils Siliņš teica: “Tikai pabeidziet Operu pie šīs valdības, citādi to izdarīs nākošā valdība. Bet pēc četriem gadiem un pirms nākamajām vēlēšanām.” Es tā mazliet pabrīnījos par mākslinieka prognozi, bet viņš jau toreiz bija ar pasaules pieredzi. Mēs pabeidzām savas valdības laikā.

Lielā mūzikas balva arī nāk no Paula 1993. gada ideju arsenāla. Jau 1994. gadā Lielajā Ģildē tika pasniegtas mākslinieka Armanda Jēkabsona sudraba statuetes mūzikas izcilniekiem. Šī tradīcija skaisti turpinās.

Vajag jau arī savas idejas kopt, ja reiz Kultūras ministriju izdevās atjaunot. Man bija pārliecība, ka jaunai valstij vajadzīgs jauns skats uz kultūras procesiem. Un vēl bija pārliecība, ka ministrijai sadarbojoties ar Imantu Ziedoni un citiem gudriem prātiem, varam šādu darbu veikt. Ziedonis piekrita un mēs radījām “Latvijas kultūrpolitikas pamatnostādnes”. Ziedoniskas. Šis dokuments nonāca Eiropas Padomē. Bija paties prieks, kad no EP ierēdņiem saņēmām pateicību par gudru, interesantu, filozofiskā manierē uzrakstītu un interesanti lasāmu dokumentu. Ziedonis, piemēram, rakstīja, ka mazas valsts kultūras procesi ir kā *bezrobežu vēju robežas*. Tajā pat laikā tas bija pragmatisks dokuments. Mēs pieteicām sevi kā domājoša nācija un

arī paši paskatījāmieš uz savu virzību citādi. Ar šo dokumentu toreiz gāju uz Saeimu, vajadzēja to apstiprināt. Īsi noziņoju par dokumentu un jutu, ka Jēkaba ielas namā ir kāda neizpratne. Anatolijs Gorbunovs ar savu iedzimto diplomāta talantu izsludināja pārtraukumu. Paaicināja mani uz īsu sarunu savā kabinetā un teica: “Saglabājam mieru. Deputāti šo dokumentu īsti nesaprot. Vai varat man īsi raksturot tā būtību?” Centos. Pēc pārtraukuma priekšsēdis eleganti pateica, ka tas ir konceptuāls dokuments, kas neuzliek klātesošajiem pienākumu jau rīt par to tieši atbildēt un pilnīgi noteikti neuzliek par pienākumu to jau rīt finansēt. Ka tāds dokuments Latvijai ir vajadzīgs, jo mēs esam kultūras nācija, valsts ar kultūras perspektīvu. Deputāti nobalsoja par šo dokumentu un apliecināja, ka Saeima var būt partneris kultūprocesos.

Ministra periods man bija interesants un izglītojošs – tāda praktiskā kultūras universitāte papildus manai arhitekta un ģimenes rakstniecības pieredzei. Tēva pozitīvā popularitāte, darbošanās publicistikā un kino jomā bija man neatsverams atbalsts – es pazinu daudzus viņa kolēģus, man bija “labs” uzvārds.

Teātra izrādes un operas, koncerti un izstādes, sarunas un strīdi – viss 27 mēnešu garumā, talantīgu ļaužu sabiedrībā un lielā blīvumā. Bet šis ir (bija) skaisti piepildīts blīvums. Ne bez pienākumiem un atbildības. Te arī Paulam kāda piebilde: “Tu nedomā, ka šis ir vieglais darbs – tu sēdēsi daudzās izrādēs un koncertos kā pilnīgs idiots. Visi normāli cilvēki skatās izrādi, bet tu domā, ka tev drīz jāiet uz skatuves un kaut kas gudrs jāsaka”.

Par vēl vienu pirmreizību prieks. Tā bija Imanta Kokara ilgi auklētā ideja par Baltijas un Ziemeļvalstu Dziesmu svētkiem. Skaisti, ka Latvija aizsāka šo svētku tradīciju un tie bagātina valstu kopību ap Baltijas jūru. Tiesa, Dziesmu svētku estrādē īsi pirms svētku sākuma notika sprādziens – kādam gribējās šos skaistos svētkus izjaukt. Visi trīs Baltijas valstu premjeri ceļā uz Lielo estrādi tika apturēti, Norvēģijas un Zviedrijas koristi bija pamatīgi sabijušies. Drusku iepauzējām, kamēr drošības dienesti visu pārbaudīja. Bet svētki notika un tie bija krāšņi.

Kopā ar toreizējo Rīgas mēru Māri Purgaili uzrakstījām arī pirmo pieteikumu “Rīga – Eiropas kultūras galvaspilsēta”. Gribējām, lai Rīga jau 2001. gadā ir Eiropas kultūras galvaspilsēta. Toreiz šo pieteikumu neatbalstīja. Līdz 2014. gadam nācās gaidīt.

Bet Arhitektūras muzeju ar Jura Dambja atbalstu *Trīs brāļos gan*

operatīvi atvērām un vēl vienu atpalcību starptautiskā kontekstā likvidējām. Tāpat kā vēstnieces Ainas Ābolas mudināti un ar Ministru prezidenta Māra Gaiļa stingru atbalstu ātri nopirkām Latvijai darbnīcu Parīzes starptautiskajā mākslas centrā. Tāda pēdējā brīža iespēja tā bija. Toties tagad jau desmitiem mākslinieku, kā vecos, labos Latvijas laikos, pabijuši Parīzē un baudījuši mākslas Mekas gaisotni.

Festivāls “Homo Novus” aizsākās, Eiropas kultūras mantojuma dienas, kultūras projektu finansēšanas konkurss, kā tiešs Kultūrkapitāla fonda priekštecis...

Kopš 1989. gada mūsu vizuālā iztēlē bija Birkerta skice Nacionālajai bibliotēkai. Ar atbalstu sabiedrībā un varas gaitēņos gāja kā pa amerikāņu kalniem. 1995. gadā izveidojām komisiju un izvēlējamies būvniecības uzraugu. Varbūt pat pārspīlēti caurspīdīgā procesā un ar žurnālistu klātbūtni. Tā Latvijā bija jauna prakse, ka klienta interesēs strādā starptautiski atzīta kompānija, kas uzrauga, lai viss būvniecības process ritētu korekti. Ja būtu strādājuši bez jau toreiz izvēlētās *Hill International*, mēs LNB nekad nesārīkotu savu pirmo un pagaidām vienīgo ES prezidentūru. Viņi bija labi. Un Birkerta padoms arī noderēja.

Vieglāk atcerēties veiksmes stāstus, bet ne viss mums izdevās. Un vēl es domāju, ka “mums” ir pats pareizākais vārds, jo ministrs bez savu tuvāko kolēģu gudra atbalsta nav nekāds karotājs. Neizdevās atrisināt situāciju ar iepriekš likvidēto Operetes (Muzikālo) teātri un Jaunatnes teātri. Visi esam cilvēki, bet Ādolfā Šapiro aizvainojums bija pārākš par manām diplomātijas kapacitātēm. *Literatūra un Māksla* beidza pastāvēt.

Liekas, ka biju samierniecisks, nekādas revolūcijas netaisīju, biju prognozējams un pragmatiski domājošs cilvēks, kurš mēģināja iespēju robežās sakārtot procesus. Bet es nebiju nevienā politiskajā partijā. Es savu laiku nekādi nevaru salīdzināt, piemēram, ar Helēnas Demakovas vērienu. Tad kultūras ministrs, premjers un finanšu ministrs bija no vienas partijas. Viņa spēja pārliecināt valdību, ka Eiropas nauda lielā apjomā ir jāinvestē kultūrā. Bez šāda atbalsta mums četru reģionālo koncertzāļu nebūtu!

Skaudra ir atziņa, ka tu sev atvēlētajā laikā vari izdomāt un iecerēt labas lietas, bet problēma ir finansējums. Tu nekad nebūsi labs ministrs, ja apstāsies ideju līmenī. Labā atziņa, ka Valda Birkava un Māra Gaiļa valdības bija pirmās pie atjaunotas ministru kabineta iekārtas. Ar kādu īpašu saliedētību, komandas garu un misijas apziņu. Es negāju politikā, es piekritu

konkrētam darbam uz konkrētu laiku. Tas man deva gandarījumu darba procesā un zināmu atvieglojumu šo darbu 1995. gada nogalē atstājot. Tā man šķiet ar 30 gadu distanci uz pagājušā gadsimta izskaņu atskatoties.

Ojārs Spāritis

kultūras ministrs 21.12.1995–22.07.1996

Andra Šķēles pirmajā valdībā

Pieredzi nekad nedrīkst novērtēt par zemu, jo šobrīd – pēc 25 gadiem, aprakstot iespaidus un vērtējumus par darbu Kultūras ministrijā, to nav iespējams veikt bez veselīgas ironijas un paškritikas.

Nokļūstot atbildīgajā amatā, loloju utopiskas ieceres par harmoniskas un augšupejošas atjaunotās valsts pārvaldē balstītas kultūrpolitikas īstenošanu, par ziedošanos muzeju, kultūras mantojuma, teātru mākslas veicināšanai. Taču šajā pārejas laikā, kurā kultūras iestāžu vadītāji mācījās izdzīvot ar minimā-

liem līdzekļiem, nozares ministra durvis pārsvarā tika virinātas tikai papildus finansējuma meklējumos. Ne velti publicists Egils Zirnis, kurš toreiz daudz labāk par mani pārzināja politiskās virtuves aizkulises, man veltīja interviju ar viedu nosaukumu “Skalbes Kaķītis kultūras dzirnavās”, kā paredzot, ka tās mals nežēlīgi un smagi.

Tā arī notika, jo pašā pirmajā darba dienā sekoja *aplauziens*: sākās iepriekšējo ministru darbības laikā bankrotējušā Operetes teātra likvidēšanas epopeja. Toreizējā varas partija “Latvijas ceļš” pirms vēlēšanām negribēja bojāt mundiera godu ar tik nepopulāru un skandalozu pasākumu kā tautā iemīļota medija slēgšana, tāpēc labprāt to novēlēja saviem konkurentiem “no laukiem”, respektīvi, Latvijas Zemnieku savienības politiķu izraudzītam pārstāvim. Tas taču ikvienam ir skaidrs, ka daudzu gadu desmitu laikā uzkrātā operetes žanra popularitāte, gan skatītāju simpātijas iemīļotiem aktieriem ir ārkārtīgi jaudīgs sociālais medijs ar lielu rezonansi sabiedrībā. Un ikviens, kurš ar savu rīcību nostāsies pret šī medija elkiem, tiks iekļauts

“kultūras ienaidnieku” kategorijā. Ļoti labi atceros, ka pirms Operetes teātra darbinieku atļaušanas Vera Singajevska zem Kultūras ministrijas logiem dziedāja Karlsona dziesmiņu, taču tas mums ar aktrisi netraucēja pēc šī notikuma labā draudzībā vadīt daudzus gadus, jo līdzīgs notikums jau pirms vairākiem gadiem bija pārvilcis svītru arī viņas aktrises mūžam. Taču, kad neviens politiskais spēks nepalīdzēja šo ugunsgrēku dzēst, tad vienīgā palīdzība nāca no uzņēmējas Ievas Plaudes organizatoriskās un juridiskās pieredzes puses. Tikai šī pieredze vēlāk maksāja Operetes teātra telpu zaudēšanu dažādu citu ar valsts nekustamā īpašuma privatizāciju saistītu darījumu veidā.

Lai kaut ko nozīmīgu paveiktu, ir vajadzīgs liels politiskā vairākuma atbalsts, taču 6. Saeimā Latvijas Zemnieku savienībai tāda nebija, jo Kultūras ministrijas parlamentārā sekretāre Anta Rugāte paklusām palīdzēja uz Andra Šķēles vadīto Tautas partiju *pārslidēt* gan Rihardam Pīkam, gan vēl vairākiem citiem zemsaviešiem, arī mani vilināja mainīt kažoku uz izdevīgāko pusi. Bet laikam jau biju par konservatīvu šādai pārliecības maiņai. Par Latvijas Zemnieku savienības politisko svaru šajā periodā liecina kāds daiļrunīgs piemērs. Pēc sarunas ar manu amata priekšgājēju arhitektu Jāni Dripi un sagatavojies ar argumentiem par visām valstiski izdevīgākajām mednežmenta un celtniecības iespējām Latvijas Nacionālās bibliotēkas ātrākai un izdevīgākai celtniecībai, 1996. gada februārī kopā ar Rugātes kundzi devos uz tikšanos ar Andri Šķēli un viņa padomdevējiem. Mūsu priekšā sēdēja premjers, Mārcis Bendiks, Edmunds Krastiņš, Jurgis Liepnieks, Helēna Demakova un varbūt vēl kāds, bet, kad biju izklāstījis sava nācienu iemeslu, visi kā viens mūs ar Rugātes kundzi vienā balsī izsmēja. “Ko, Spārītīm Nacionālo bibliotēku ievajadzējies! Mums tagad jāapgūst līdzekļi un jāievelk internets visās bibliotēkās.” Protams, katram ir skaidrs, ka internets ir svarīga lieta, bet ar šādu premjera un viņa padomnieku attieksmi jebkuri labie nodomi tika izsvītroti no dienas kārtības līdz tam laikam, kad zemes gabala un celtniecības cenas pirms 2008. gada ekonomiskās krīzes sasniedza maksimumu.

Savas darbības laikā centos ministrijas pakļautības iestāžu vadītāju darba līgumu maiņas reizes izmantot, lai vadošajos amatos nāktu darbinieki, kas pārvalda tirgus ekonomiku un uzņēmumu vadīšanu, lai iepriekš valsts dotētajās pakļautības iestādēs beigtu gaidīt dotācijas no budžeta, bet mācītos ar kultūru arī pelnīt. Pārstāvot sabiedrības priekšā kultūras redzamākās sastāvdaļas, finanšu piešķiruma krīzes situācijās nonākušām kultūras iestādēm nācās piedzīvot dažādas – gan patīkamas, gan arī kuriozas – situācijas.

Liepājas teātra uzvedumu daļas vadītājs, bijušais teātra direktors (1968–1991) Voldemārs Pūce (no kreisās) un Latvijas Republikas kultūras ministrs Ojārs Spārītis. Kultūras ministrs ieradās Liepājā, lai apspriestu samilzušās saimnieciskās un finansiālās problēmas Liepājas teātri. Liepāja, 1996. gada 1. – 12. februāris, autors nav zināms. LNA Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs, LNA_KFFDA_F239_1_195

Zināmā mērā tāda bija arī Valsts Mākslas muzejā 1996. gada pavasarī atklātā Van Goga un Utagavas skolas japāņu kolorēto gravīru kolekcijas izstāde. Gravīru īpašnieku Armēnijas Republikas konsulu Japānā Tadaši Goīno (*Tadashi Goīno*) uz Latviju atveda Armēnijas Zinātņu akadēmijas pārstāvis. Sākās aktīva komunikācija gan kultūras vidē, gan mediķu aprindās, taču toreiz Latvijā nevienam nebija pieredzes ar alternatīvām ārstniecības metodēm. Ar japāņu tradicionālās mākslas piesegu maskētās izstādes galvenais mērķis bija komerciāls, lai ar Latvijas starpniecību Eiropas tirgū popularizētu onkoloģisko saslimšanu ārstniecību ar šitaki sēņu palīdzību. Varbūt toreiz esam palaiduši garām unikālu iespēju?

Varu būt gandarīts par to, ka kopā ar Latvijas Mākslas muzeju apvienības ģenerāldirektori Ilzi Konstanti un toreizējā Ārzemju mākslas muzeja (tagad mākslas muzejs *RĪGAS BIRŽA*) direktori Daigu Upenieci noturējāmies pret baltvācieša Vernera fon Zengbuša mēģinājumu “triecienā” ieņemt mūsu kā Eiropas jurisdikcijas labirintos nepieredzējušas valsts kultūras mantojuma bastionu un pārņemt savā īpašumā Rīgas rātskunga un kolekcionāra Fridriha Vilhelma Brederlo gleznu krājumu, kurš Latvijas kultūras manto-

jumā veido nozīmīgu Rietumeiropas mākslas daļu. Uzskatot, ka vislabākā sociālā politika ir kultūras politika, pēc valstiskās neatkarības atgūšanas noorganizēju pirmo mazākumtautību kultūras festivālu “Latvijas vainags”. Festivālu veidoja virkne koncertu, mākslas izstāžu, teatrālu un kulināru pasākumu, kultūras tradīciju pēctecību apliecināšu tikšanos pilnīgi jaunā gaismā un pozitīvā attieksmē pret atjaunoto valstiskumu. Festivāls apliecināja mazākumtautību pārstāvju lojalitāti un vēlēšanos integrēties Latvijas kultūras dzīvē, demonstrējot savu identitāti gan sadzīviski, gan materiālā un nemateriālā mantojuma formā. Pēc šī pasākuma uz neilgu laiku valsts pārvaldē iezīmējās mēģinājumi ar kultūrpolitikas līdzekļiem panākt harmoniju pamatnācijas un mazākumtautību attiecībās un kopt šo Latvijas kultūras daudzveidību, taču šiem centieniem nebija pienācīga politiskā atbalsta un tie apsīka. Varu būt gandarīts par to, ka pēc vizītes Parīzē pie UNESCO ģenerāļsekretāra Federiko Majora (*Federico Mayor*) Pasaules mantojuma komitejai tika iesniegts Latvijas priekšlikums iekļaut Rīgu Pasaules kultūras mantojuma sarakstā, un toreizējās Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas priekšnieks Juris Dambis šajās aktivitātēs bija visaktīvākais ekspertu uzņēmējs un mūsu puses argumentu gatavotājs. Galu galā iesāktais darbs 1997. gadā vainagojās ar Rīgas iekļaušanu Pasaules kultūras mantojuma sarakstā.

Secinājuma atziņa: mēs ar tā laika premjera Šķēles komandu nebūtu varējuši un nevarējām sastrādāties, jo tai bija raksturīgas tikai ekonomiskās intereses kā arī vēlēšanās vājināt Latvijas Zemnieku savienību kā politisko spēku, kurš gan bija nominējis mani atbildīgajam amatam, bet kurš nespēja savu ministru aizstāvēt partiju konkurences cīņos. Taču es paliku gandarīts arī pēc savlaicīgas kultūras ministra amata atstāšanas, kas man deva iespēju saglabāt tīru sirdsapziņu un strādāt darbu, kas gan sagādā skarbus pārbaudījumus, gan sniedz gandarījumu, dodot visiem pamanāmu rezultātu. Ne katram kultūras ministram pēc augstā amata ir lemts ar savām zināšanām un prasmēm palīdzēt no jauna uzcelt Melngalvju namu un sekēt vairāk nekā piecdesmit Latvijas dievnamu atdzimšanu.

Rihards Pīks

kultūras ministrs 12.08.1996–20.06.1997

Andra Šķēles otrajā valdībā

Stājoties kultūras ministra amatā, bija tāds vispārīgs mērķis kopumā palielināt salīdzinoši mazo finansējumu kultūras nozarei, un faktiski tas man arī izdevās. Finansējums bija tik vājš, ka neiznāca pat vienai mākslas filmai, un tas, protams, bija milzīgs kritums pēc padomju laiku beigu posma, kad tapa gan mākslas filmas, gan arī Maskavas Centrālās televīzijas pasūtījumi. Man izdevās pierunāt valdību un gada laikā palielināt valsts dotāciju kino budžetam divkārt. Tad vismaz iznāca jau kaut kāds valsts atbalsts filmu ražošanai. Vēl viens no būtiskākajiem sasniegumiem, ka sākām veidot Valsts Kultūrkapitāla fondu, bet valdība nepaspēja pieņemt likumu. Mums jau tās valdības mainījās bieži.

Sākotnēji tas bija domāts kā Kino fonds, vēlāk tā mērķus paplašināja un izveidoja Kultūrkapitāla fondu. Es sākotnēji vēlējos to veidot pēc franču parauga, es sadarbojos ar Franciju, Francijas televīziju un producentiem, Francijas Nacionālo kino centru un ņēmu no viņiem paraugu – viņiem bija atskaitījumi no kino biļetēm, no ārzemju filmām. Tad atkal citu valstu pieredze, ka atskaitīja no alkohola un novirzīja šajā fondā. Es arī gribēju uztaisīt tādu fondu, kurā ienāktu pastāvīgs procents. Tam tomēr valdība nepiekrita, un beigās to fondu izveidoja tā, ka līdzekļus piešķir valdība.

Vēl palicis prātā, ka 1996. gada rudens vētra norāva vienu jumta stūri Rundāles pilij, iekšā gāzās lietus, un to vajadzēja steigšus remontēt. Pierunāju valdību, izdabāju naudu no līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem un varēju nofinansēt Rundāles pils jumta stūra atjaunošanu. Par to Imants Lancmanis mani pagodināja ar kartīti, ka es varu Rundāles pili apmeklēt par brīvu.

Es arī centos iespēju robežās palīdzēt vietējām kultūras organizācijām un kultūras iestādēm. Kā es toreiz teicu – es nevaru piešķirt naudu, es vismaz varu izrādīt uzmanību. Un kur bija kādas atzīmēšanas vai godināšanas

novados, es vienmēr aizbraucu, apsveicu un tā. Vismaz uzmanību parādīt. Kad pēc tam es 2000. gados biju Latgalē, tur kādā vietā mani uzrunāja – sveicināti, kultūras ministr! Es teicu, ka jau sen neesmu kultūras ministrs. Viņi saka – bet mēs jau citu neesam redzējuši, mēs tikai jūs redzējām. Neviens cits pie mums vairs nav bijis.

Demisionēju, jo biju kļūdaini aizpildījis ienākumu deklarāciju. Principā bija jau zināms, ka valdība kritis, un pēc dažām nedēļām tā arī notika. Man pārmeta to kļūdu deklarācijā, un tad, lai netaisītu valdībai nepatīkšanas, atkāpos.

Manā laikā sākās bēdīgi slavenais *Neoplan* autobusa skandāls. Mana kļūda bija tā, ka es neizkontrolēju, jo es šo jautājumu ierosināju valdībā. Nākamajā gadā vajadzēja būt Dziesmu svētkiem, un novadu kolektīvi, kori bieži prasīja transportu. Viņi nereti bija uzaicināti viesturnejās, bet naudas transportam nebija. Tad, neatceros, kuram ienāca prātā ideja, ka ministrija varētu iegādāties vienu tādu lielo autobusu, kurā var sakāpt vesels kolektīvs. Tādas naudas budžetā nebija, un es aprunājos, neatceros, vai ar finanšu ministru jeb ar premjeru Andri Šķēli par aizdevumu. Šo līzingu aizdevumu mēs dabūjām no Parex bankas; īpašnieks Valērijs Kargins, kurš savulaik kā puika filmējās Rīgas kinostudijā, labprāt nāca pretī, bija salīdzinoši mazi procenti, un, kā jau līzingā bija katru mēnesi neliela summa jāatmaksā, tā summa bija jāparedz budžetā. Kad taisīja nākamā gada budžetu, ministre, kura nāca pēc manis, šim mērķim naudu neparedzēja, maksājums netika veikts, un tad mūs vienā brīdī iesūdzēja tiesā. Sākās skandāls, ka, lūk, nebija oficiāla Ministra kabineta lēmuma, bija tikai mutiska noruna valdībā, ka varam ņemt līzingā to autobusu. Ja tā valdība būtu pastāvējusi ilgāk, tad viss būtu nokārtots. Valdības mums mainījās bieži, nākamā izlikās neko nezinām. Formāli ar to nodarbojās Valsts sekretārs Aivars Gailis, bet nebija pietiekami uzstājīgs ministrei izskaidrot. Beigās jau Andra Šķēles otrā valdība nomaksāja to parādu, kas tur bija palicis, to jautājumu slēdza, bet skandāls bija. Es autobusu nodevu Emila Melngaiļa Tautas mākslas centram, jo caur viņiem galvenokārt notika šie braucieni, viņiem arī vajadzēja par to rūpēties, bet, kad Dziesmu svētki beidzās un visi izbraukājās, autobusu nometa malā, un tā tas stāvēja un rūsēja.

Ramona Umblija

kultūras ministre 07.08.1997–26.11.1998
Guntara Krasta valdībā

Es ministres amatā nebiju īpaši ilgu laiku, jo 1998. gada Saeimas vēlēšanās Zemnieku savienība, kuru es pārstāvēju, Saeimā neiekļuva, tāpēc mans darbs pārtrūka. Guntara Krasta valdībā es biju vienīgā bezpartejiskā ministre: lai gan Zemnieku savienība mani deleģēja, bet es nekad neesmu bijusi šīs partijas locekle. Kad viņi man piedāvāja kļūt par ministri, mani arī aicināja stāties partijā, bet es uzrakstīju oficiālu vēstuli, ka uzaicinājumu kļūt par ministri pieņemu pārliecībā par nepieciešamību saglabāt kultūras vērtības un attīstīt kultūru.

Tie bija tie ļoti sarežģītie 90. gadi, kad notika privatizācijas procesi un ļoti straujas izmaiņas gan ekonomikā, gan politikā, būtībā arī ideoloģijā. Kultūra nav šķirta no šīm jomām, tāpēc uzskatu, ka viens no maniem veikumiem bija, ka tika apstādināts iepriekšējās valdības izveidotais projekts, uz kā pamata būtu bijis iespējams privatizēt daudzas kultūras iestādes. Bija jau noteikta kultūras iestāžu takse, cik kultūras iestāde varētu izmaksāt laika gaitā, tātad šīs izmaksas segtu kultūras iestāžu, kultūras vietu, objektu pārņēmēji. Piemēram, ēku kompleksa “Trīs brāļi” vērtība bija noteikta starp 11 un 15 tūkstošiem latu. Varat iedomāties, šo vērtību pamazām izmaksājot, “Trīs brāļi” varēja nonākt privātās rokās. Bija doma Kultūras ministrijā izveidot speciālu departamentu, kas nodarbotos ar šo kultūras iestāžu privatizāciju, jo problēma tika pasniegta tā, ka līdzekļu nav, finansējuma valstij nav, viss ir jāglābj, bet jautājums – kādām metodēm, kāpēc glābt, kā vārdā glābt un kā to darīt? Tā zem dažādiem terminiem slēpās ļoti atšķirīgi mērķi, un par to man nācās domāt. Man bija ārkārtīgi svarīgi šo procesu apstādināt, un turpmāk vairs pie šādas problēmas risinājuma formas Kultūras ministrija nav atgrieziesies.

Viens no ļoti būtiskiem mērķiem, ko sasniedzu, bija Valsts Kultūrkapitāla fonda nodibināšana. Par to es esmu tiešām lepna. Tika ieguldīts pamatīgs darbs, lai to varētu realizēt, bija nepieciešams īpašs VKKF likums, tā

pieņemšana buksēja. Es daudzus gadus biju strādājusi Latvijas Kultūras fondā, ko sākotnēji vadīja Imants Ziedonis, būtībā tā bija pirmā sabiedriskā organizācija Latvijā, kurai bija tiesības saņemt ziedojumus un īstenot sabiedriskās programmas, tas palīdzēja veidot saikni ar reģioniem, folkloras kopām un indivīdiem, kas piedalījās kultūras mantojuma saglabāšanā. Bet bija ārkārtīgi svarīgi, lai valsts līmenī veidotos arī profesionālās mākslas un kultūras finansēšanas sistēma.

Tika izveidota darba grupa, kas strādāja ar potenciālā Valsts Kultūrkapitāla fonda likuma darbības programmu. Igaunijā jau vairākus gadus šāds Kultūrkapitāla fonds bija nodibināts, mēs iepazināmies ar Igaunijas pieredzi. Mums bija ļoti daudz pretinieku, īpaši Finanšu ministrijā, kas teica, ka šis nav piemērots laiks fonda dibināšanai, ka nepiekrīt Kultūras ministrijas piedāvātajam modelim līdzekļus fonda darbībai ņemt no akcīzes nodokļa, ja nemaldos, bija paredzēti 3 %. Tas bija ļoti smags laiks, ļoti smagas diskusijas, vairākkārt cenšoties pārliecināt finanšu ministru Robertu Zili (TB/LNNK) un Finanšu ministriju par Valsts Kultūrkapitāla fonda dibināšanu, tomēr 1997. gada pašās beigās valdībā lēmums tika pieņemts, un 1998. gada sākumā Saeima apstiprināja VKKF kā no Kultūras ministrijas neatkarīgas institūcijas izveidi. Mums gan neizdevās panākt VKKF finansējuma piesaisti noteiktam akcīzes nodokļa procentam. Tomēr šis neatkarīgais budžets, tiesības neatkarīgiem ekspertiem, nevis politiķiem izlemt, kas svarīgs vai aktuāls, konkursa kārtība, tas man likās ārkārtīgi svarīgi un būtiski.

Es ļoti priecājos arī par to, ka par Valsts Kultūrkapitāla fonda priekšsēdētāju toreiz izdevās apstiprināt Māri Bērziņu, kuru tagad mēs pazīstam kā ļoti interesantu rakstnieku. Tagad vairs neatceros, cik pretendentu bija pie-teikušies. Sprotiet, tika dibināta organizācija, kas būs neatkarīga no valsts institūcijām, paredzama pieeja lieliem finanšu līdzekļiem, tas nozīmēja, ka vajadzīga ārkārtīgi godīga persona, kultūras cilvēks, bet kurš arī spēj šādu institūciju vadīt, organizēt, pārvaldīt. Tolaik situācija bija ļoti sarežģīta, tāpēc es pat izmantoju drošības dienesta palīdzību, lai man būtu pilnīgi skaidra pārliecība: kultūras nozare var uzticēties šim cilvēkam, lai varētu uzsākt šo pilnīgi jauno, līdz tam neieto ceļu. Māris Bērziņš bija brīnišķīga izvēle, un es ar lielu prieku skatos, kā VKKF turpina strādāt, tā pienesums ir būtisks. Tas ir viens no paveiktajiem darbiem, kuru es biju uzstādījusi kā mērķi un kas tika realizēts.

Pavisam citādāk 90. gados bija ar kultūrpolitikas jēdzienu. Kas tas tāds

ir? Par to bija jādomā, jo pilnīgi visa valsts struktūra bija mainījies, un te mums talkā nāca Eiropas Padome, kas izveidoja savu ekspertu komisiju. Tā vairākas reizes atbrauca uz Latviju un pētīja, kā institūcijas darbojas, kāds ir to statuss, finansējums, kā tiek risināti kultūrpolitikas jautājumi. Un tad, 1998. gada aprīlī, Kultūras ministrijas delegācijai bija jānododas uz Strasbūru, lai sniegtu ziņojumu par Latvijas kultūrpolitiku. Šī ziņojuma sakarā ļoti daudz kas tika pārskatīts, formulēti uzdevumi nākotnei. Līdz tam brīdim nebija veikts neviens pētījums par Latvijas kultūrpolitiku, bet, lai varētu kaut ko novērtēt, ir vajadzīga analīze, bet tās trūka. Tāpēc tika pasūtīti vairāki tādi pētījumi dažādās kultūras sfērās. Tas bija būtisks procesa aizsākums.

Ļoti svarīgi bija jautājumi par mākslas un kultūras finansēšanu. VKKF tika nodibināts, bet tas jau nav vienīgais finansējuma avots. Bija jāveido apziņa, ka valdībai ir jāuztur valsts kultūras vērtību nepārtrauktības princips, jo visās nozarēs bija sarežģīti, un kultūra nedrīkstēja palikt pēdējā vietā. Jautājums par finansējumu valdības dienaskārtībā bija nepārtraukti, tajā laikā ļoti apdraudēta bija teātru un muzeju darbība. Nemitīgi lūdzām valdībai papildu finansējumu, lai šīs institūcijas vienkārši nepārtrauktu darbu, lai budžeta grozījumos līdzās citām nozarēm arī kultūra tiktu sadzirdēta un papildu finansējums iegūts.

Ļoti būtisks darba virziens bija arī Eiropas Padomes ekspertu norādītais par kultūras demokratizāciju un decentralizāciju. Tolaik galvenie kultūras notikumi, pasākumi notika galvaspilsētā. Reģionos, lauku novados to bija ļoti, ļoti maz, tur darbojās lielākoties tikai amatieru māksla. Es diezgan bieži devos uz pašvaldībām, lai ar to vadītājiem spriestu, kā pašvaldības vairāk varētu atbalstīt kultūras procesus savās teritorijās, arī kultūras mantojuma saglabāšanas jautājums bija ļoti svarīgs. Otrs aspekts bija nepieciešamība valsts līmenī, Kultūras ministrijas līmenī uzsākt tādu programmu veidošanu, kas būtu paredzētas tieši profesionālās kultūras klātbūtnes veicināšanai reģionos. Tika izveidota pirmā programma profesionālās mākslas nodrošināšanai – Kameramūzikas programma, kas piedāvāja kamerorķestru koncertus reģionos. Šobrīd es ar milzīgu prieku un patīkšanu sekoju līdzi Skolas somas programmai, kas ļauj bērniem un jauniešiem atbraukt uz Rīgu, uz izstādēm un izrādēm, savukārt kultūras pasākumi “dodas” uz skolām.

Otrs veikums, ar ko es lepojos, par ko ļoti priecājos, ir tas, ka valdībā tika pieņemts lēmums par ārkārtas Dziesmu svētku rīkošanu 2001. gadā, Rīgas 800 gadu svinību ietvaros. Šie Dziesmu svētki bija ar daudzām no-

Guntara Krasta Ministru kabinets. 1997. gads.
Foto no Ramonas Umblijas privātā arhīva

vitātēm gan repertuāra, gan režijas ziņā. Tas notika jau pēc manas amatā būšanas, bet pamats tika ielikts tajā laikā, un par to es esmu gandarīta.

1998. gadā kopā ar Andri Vilku mēs turpinājām ļoti aktīvu cīņu par Nacionālās bibliotēkas celtniecību. Ar Alvja Hermaņa atbalstu sanācām kopā Jaunajā Rīgas teātrī un uzsākām plašu diskusiju, mēs šo ugunsgrūku iekūrām no jauna. Bija ļoti liela pretestība gan no valsts, gan no valdības puses, atkal tā pati Finanšu ministrija paziņoja, ka šis nav piemērots laiks, kad runāt par tādām milzīgi lielām būvēm, ka līdzekļi valstij jāiegulda pavisam citur. Tomēr šī diskusija tika uzsākta, un arī Guntars Krasts kā valdības galva akceptēja šo sabiedriskās domas aktivizēšanu. Diemžēl, pretrunas valdībā toreiz bija tik lielas, ka man neizdevās Nacionālās bibliotēkas celtniecības likumu pieņemt, bet nākamie ministri to izdarīja, un tagad būve ir.

Tolaik mēs ar Nacionālās bibliotēkas direktoru Andri Vilku neskaitāmas stundas pavadījām kopā, domājām par to, kādus ceļus iet un kur rast finansējumu un palīdzību, arī Eiropas Padome tika par to informēta. Bija arī ārkārtīgi svarīgi uzrunāt sabiedrību, lai tā kopumā atbalstītu un akceptētu šo

ideju, jo tai nebija viennozīmīga atbalsta. Pamazām un pakāpeniski iesaistījām reģionālās bibliotēkas, stāstījām, cik svarīga ir kopējā bibliotēku tīkla izveide. Tas gāja soli pa solim, kamēr nāca apziņa – jā, mums kā nācijai, kura kultūru uzskata par vienu no savas pastāvēšanas galvenajām vērtībām un principiem, Nacionālās bibliotēkas uzcelšana ir ārkārtīgi svarīga, tas ir gan simbols, gan arī pavisam konkrēta institūcija, kas pilda daudzas svarīgas funkcijas.

Mans galvenais princips ministres amatā nācis no Imanta Ziedoņa uzstādījuma – kultūra ir pašapziņas kvalitāte. To es centos uzturēt.

Kārīna Pētersone

kultūras ministre 26.II.1998–07.II.2002

Viļa Krištopana, Andra Šķēles trešajā un Andra Bērziņa valdībā

Es kultūras ministres amatā biju pēc Ramonas Umblijas. Bija vairākas iesāktas lietas, ko Ramona atstāja manā pārziņā, un tās es ar prieku turpināju, piemēram, viņas laikā tika izveidots likumiskais pamats Kultūrkapitāla fondam, bet tāda īsta Kultūrkapitāla fonda iedibināšana notika manā laikā.

Es nekandidēju būt par ministri, tā nebija mana iniciatīva. Partija (“Latvijas ceļš”) mani virzīja, un es piekritu, jo tajā laikā Rīgas domē vadīju Kultūras, izglītības un reliģijas komiteju. Mēs tikko bijām izstrādājuši kultūrpolitikas koncepciju Rīgai, pie kuras tā vēl joprojām pieturas. Jauns dokuments tā arī nav tapis.

Stājoties ministres amatā, man svarīgāki bija darbības principi, ne konkrēti mērķi un darbi. Viens no galvenajiem – atvērtība pret nozares vajadzībām, manas durvis vienmēr bija atvērtas. Skaļos vārdos to var saukt par labu pārvaldību, bet es tiešām ļoti paļāvos uz sabiedrības iesaisti tajā, ko darīju. Katru nedēļu pirms Ministru kabineta sēdes man bija preses konference, kurā es iepazīstināju cilvēkus ar saviem plāniem, ar ko eju uz valdību. Caur šo sabiedrības atbalstu mēģināju izdarīt zināmu spiedienu uz valdības partneriem.

Nozares iekšienē man likās svarīgi saprast finansējuma principus un veidot sistēmisku pieeju, visus dotēšanas principus apaudzēt ar parametriem un kritērijiem. Cik tas izdevās, man pašai grūti spriest, bet vismaz dialogu uzsāku katrā no apmēram 11 vai 12 pārraugāmajām jomām – kino, teātri, bibliotēkās, muzejos, mūzikā un tā tālāk.

Es domāju, ka vislabāk izdevās tas, ka es uzturēju tiešu saziņu ar visām institūcijām un ar radošo vidi, mēģināju nolasīt to problēmas un akūtākās vajadzības. Man bija zināma pieredze, pratu novadīt šo problemātiku līdz Ministru kabineta līmenim caur lēmumiem, likumprojektiem, budžeta pieprasījumiem.

Lielākais kopdarbs ar nozaru pārstāvjiem, ar institūciju vadītājiem bija, sagatavojot Nacionālo programmu “Kultūra”, paredzētu nākamajiem desmit gadiem. Pirms tam lielākais tāds Saeimas apstiprinātais dokuments bija 1995. gadā Imanta Ziedoņa vadītās darba grupas izstrādātās kultūras pamatnostādnes. Šīs vadlīnijas bija nākamais pieteikums, tā koordinēšanu vadīja ekonomiste Raita Karnīte, un toreiz mēs paskatījāmies uz kultūras jomu caur trīs prizmām – pirmkārt, skatījām institucionālo prizmu: kāda ir situācija institūciju ziņā, vai tas mūs apmierina, vai vajag kaut ko reformēt. Otrkārt, skatījām likumu vidi. Treškārt, finansiālo nodrošinājumu, infrastruktūru, institūcijas. Šīs programmas aizstāvēšanas gaitā Ministru kabinetā bija ļoti interesantas diskusijas, jo, protams, katram ministram bija savas intereses, arī daudzas partijas cīnījās, kā nu mācēja, pret maniem mēģinājumiem dabūt kultūrai lielāku finansējumu. Tad nu mēs centāmies, ar ļoti skaistiem argumentiem apliecinājām, ka kultūra ir nopietns attīstības resurss, būtībā arī tautsaimniecības potenciāls, ka tas rezultējās IKP rādītājos, ja tajā investē kaut mazliet, un, protams, ka tas ir potenciāls nacionālajai identitātei un piederības izjūtai. Tās ir it kā zināmas lietas, bet tieši tautsaimnieciskā potenciāla arguments toreiz bija kaut kas jauns. Teiksim, cilvēki, dodoties uz teātri, pucējas, pērk apģērbu, brauc transportā, kafējnicā kaut ko nopērk, tiek gatavotas dekorācijas, ir ekonomiskā aktivitāte. Viens pats teātra apmeklējums rada ekonomisko aktivitāti ļoti daudzās tautsaimniecības jomās. Šī programma kaut kādā apbrīnojumā veidā saņēma Ministru kabineta apstiprinājumu, es kādas *n-tās* reizes ziņoju par nozari griezumā. Protams, kolēģi, kuri citkārt, piemēram, satiksmes jomas jautājumos, atturējās, par kultūru visi jutās ziņoši, visiem bija komentāri, viedokļi un jautājumi. Es domāju, ka šīs debates bija svētīgas.

Par vairākiem likumprojektiem Saeimā bija lielas cīņas. Viens no tiem bija Nacionālās bibliotēkas likums, kuru pieņēma ārkārtīgi grūtās debatēs, pat mana frakcija (“Latvijas ceļš”) pieprasīja Saeimas sēdes pārtraukumu, – viņiem pēkšņi radās šaubas. Man neizdevās pilnvērtīgi uzsākt Nacionālās bibliotēkas būvniecību, tas iestiepās laikā. Likums bija pieņemts, bet man pietrūka laika un iespēju pārvērst to realitātē. Nacionālās bibliotēkas tapšanā tieši manas darbības laikā izdevās panākt diezgan lielu izrāvieni, jo pirms šī likuma man izdevās aizstāvēt vēl vienu lielu valdības līmeņa dokumentu par Gaismas tīkla veidošanu visām Latvijas bibliotēkām un Nacionālo bibliotēku kā metodisko centru jeb tā saukto Bibliotēku informācijas sistēmu. Jau pēc tam, pateicoties valdības investīcijām, varēju uzrunāt Bila Geitsa fondu, es toreiz pirms lidojuma aizskrēju pie [Ministru prezidenta Aigara] Kalvīša, un mēs iedevām Geitsam rokās gatavu vēstuli, kurā aprakstījām mūsu bibliotēkas unikalitāti, tā dabūjām klāt 15 miljonus, un tā sistēma kalpo vēl šodien. Protams, tajā ir jāiegulda un jāatjauno, bet pamats ir izveidots.

Valdības neieinteresētību tolaik es izjutu pilnīgi visos jautājumos. Andris Šķēle kā premjers bija ļoti korekts, ar ļoti lielu cieņu ar mani runāja par nozāres jautājumiem, bet par Nacionālo bibliotēku mums bija absolūta pretstāve, un nekustējās šis jautājums uz priekšu, jo viņš tiešām šo projektu tau-pīja savai partijai, jā. Daudzos jautājumos es izjutu tīri partejisku greizsirdību, piemēram, man trīs reizes vajadzēja iet Ministru kabinetā pieprasīt pat ļoti mazu finansējumu, tādas niecīgas summas, 17 tūkstošus latu, lai valsts kā dibinātājs piedalītos “Kremerata Baltica” izveidošanā, tas bija sociālais nodoklis, ko valsts nomaksātu par viņu algām. Tautas partijas finanšu ministrs Gundars Bērziņš mani tā *šimbēja* ārā, ka vienā reizē es vienkārši izgāju no Ministru kabineta sēžu zāles, aizcirtu durvis un pieteicu streiku. Tad viņi pusstundu apspriedās, zvanīja un sauca mani atpakaļ. Tā bija trešā reize, es atvainojos, par 17 tūkstošiem tā ņemties! Pēc tam, ministriem tur bija tāda aizkulišu ēstuvīte, piegāju un teicu: “Gundariņ, precēsimies, tad varbūt būs labi.” Viņš bija drausmīgs kā finanšu ministrs, kaut vispār bija sirsnīgs cilvēks, Finanšu ministrijā viņu mīlēja, bet kultūrai es neko nevarēju dabūt. Caur medijiem spiežot, es panācu ļoti daudzas lietas, bet neko pa tiešo Ministru kabinetā. Par Nacionālo bibliotēku man bija ļoti grūti nodrošināt sabiedrības spiedienu, jo sabiedrībai vienmēr tuvākas ir sociālās vajadzības, nauda šodien, nevis kaut kādi brīnumi nākotnē, kas turklāt vēl maksā miljonus.

Varēju paļauties tikai uz inteligences, uz kādu atsevišķu autoritāšu atbalstu, bet man neizdevās panākt plašu spiedienu.

Saeimā kā ministre gāju runāt divas reizes, man pat izdevās sašķelt Tautas partiju gan jautājumā par Nacionālo bibliotēku, gan arī pret koncepciju, ka kultūras institūcijām jābūt nevis iestādēm, bet aģentūrām. Es redzēju tajās aģentūrās lielu slazdu, un tās visas pēc tam tajā slazdā arī iekrita. Man bija tuvs bezpeļņas princips, to varēja saukt par bezpeļņas, vienalga, ko – nodibinājumu, institūciju, iestādi, – bet jābūt bezpeļņas principam. Aģentūrās tomēr ir iestrādāts peļņas princips, bet kultūrā nekur pasaulē tā nav. Par operu man Šķēles laikā tomēr izdevās pārliecināt valdību, tur arī LNO direktora Andreja Žagara nopelni bija. Kopā ar Andreju mēs runājām medijos ar argumentiem, ar finanšu tabulām, bija diezgan nikna cīņa. Mūs sadzirdēja gan sabiedrība, gan arī Ministru kabinets, un opera pēc tam tiešām uzmirdzēja un kļuva starptautiski atzīta, par to ir prieks.

Vēl bija finanšu cīņas, kas vienlaikus bija arī principu un līdzdalības jautājums, piemēram, Liepājas Simfoniskā orķestra mākslinieciskais vadītājs Imants Resnis ļoti norūpējies nāca pie manis par Liepājas Simfoniskā orķestra likteni, toreiz kopīgi strādājām, lai panāktu valsts līdzfinansējumu orķestrim. Mēs gājām uz līdzdalības principu, uz tādu pašu labas līdzdalības principu es balstījos arī sadarbībā ar Rīgas domi, mums bija labs dialogs ar Oļegu Burovu, viņš vadīja Latvijas Nacionālā teātra rekonstrukcijas projektu, to izdevās sekmīgi pabeigt. Kaut gan arī toreiz bija dažas kaislības, es nezinu, kāda muša bija iekodusi, bet Nacionālā teātra trupa izteica man neuzticību. Aizgāju uz tikšanos ar trupu, sēdēja man pretī, skatījās man acīs un teica, ka mans mērķis esot likvidēt Nacionālo teātri. Es teicu: “To nu gan, tas mans dzīves lielākais mērķis.” Te uzvestas 22 mana vectēva lugas, vai ne... Acīmredzot, viņiem bija kaut kādas baumas, bažas, ka teātri kāds grib dabūt ārā no ēkas, kamēr notiek remonts. Toreizējais direktors Jaunuzols atnesa man neuzticības pieteikumu un arī atlūgumu. Viņam par lielu brīnumu es to atlūgumu pieņēmu, jo man likās, ka ar tādām intrigām nevar strādāt.

Man bija pārliecība, ka Rīgas pilsētai ir jāpiepalīdz arī Dailes teātra līdzfinansēšanā, dotēšanā. Pilsētas dome toreiz akceptēja arī koncertzāles nepieciešamību, tas vēl joprojām ir aktuāli. Man likās, ka tas ir pilsētas uzdevums. Tas varbūt bija ambiciozs pieteikums, bet jau 1997. gadā mēs to Rīgas domē Andra Bērziņa vadībā apstiprinājām, bet pēc tam viņu aizsauca uz Ministru kabinetu, “Latvijas ceļš” Rīgas domē vairs netika ievēlēts, un tā tas nogrima.

Vēl atmiņā palikušas cīņas par finansējumu Dziesmu svētkiem. Norises nodrošināšanai finansējumu tolaik saņēmām tikai uz pašiem svētkiem. Man tas likās aplam, uzskatīju, ka Dziesmu svētki ir process, un tā nepārtrauktības nodrošināšanai, repertuāra sagatavošanai, kolektīviem un to vadītājiem ir nepieciešams finansējums. To joprojām nodrošina tikai pašvaldības. Šim mērķim pieprasīju budžetā 2 miljonus latu. Tad man metās virsū “Diena”: tas esot populisms un priekšvēlēšanu gājiens. Mani tas mulsināja, jo faktiski bija vienīgais materiāls par Kultūras ministrijas darbu, kas tolaik parādījās “Dienā” – tā bija tik slihta lieta, ka pret to vajadzēja tik ļoti cīnīties? Man neizdevās pārlautz šo pretestību, tas palika nākamajai valdībai kā Kultūras ministrijas priekšlikums.

Manā laikā darbu uzsāka Kultūrkapitāla fonds. Tas bija ļoti grūts brīdis, jo 1998. gadā sākās Krievijas krīze, 1999. gadā – finanšu krīze. Finanšu ministram Ivaram Godmanim bija grūti izveidot budžetu, viņš bija pieķēries pie Kultūrkapitāla fondam garantētā miljona. Atkal bija publiska akcija, kurā radošie cilvēki ar prieku iesaistījās. Protams, tas bija ļoti negodīgi pret manu kolēģi Godmani, bet mums izdevās nosargāt Kultūrkapitāla finansējumu, šīs krīzes dēļ tas netika samazināts. Nākamajos gados to izdevās pieaudzēt, jo VKKF finansējums bija piesaistīts akcīzes un azartspēļu nodokļa likmei, līdz Šķēles laikā tika mainīti VKKF finansēšanas principi.

Otra lieta, ko izdevās sakārtot VKKF darbībā, bija vienošanās, ka mēs daļu naudas sadalām konkursos un daļu naudas iezīmējam kā mērķprogrammas tādām sen neapmierinātām vajadzībām kā, piemēram, grāmatu iepirkums bibliotēkām, profesionālās mākslas pieejamība reģionos, kas līdz tam bija ļoti dārgi, lieliem kolektīviem doties viesizrādēs toreiz bija kaut kas pilnīgi neiespējams. To neviena pašvaldība nevarēja finansēt viena pati. Šīs mērķprogrammas pēc tam beidzās, bet pati naudas plūsma kā ideja iedibinājās un palika kultūras realitātē.

Interesants darba virziens bija starptautiskā sadarbība, es diezgan aktīvi piedalījos visos ministru saietos, starptautiski mums veidojās laba atpazīstamība. Izdevās starptautiskā mērogā izvest kultūras mantojuma nozari. Kopā ar Ainu Nagobads-Ābolos kundzi toreiz Neapolē cīnījāmies par Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības statusu, par UNESCO patronāžu Rīgas vēsturiskajam centram, un mums izdevās pārliecināt gan UNESCO komiteju Neapolē, gan UNESCO ģenerālo asambleju. Es arī aicināju UNESCO ģenerālo asambleju starptautiski atbalstīt Nacionālās bibliotēkas projektu, tika

pieņemta rezolūcija par patronāžu un starptautisko padomi. Padomē ietilpa vadošie Eiropas bibliotēku un arhīvu direktori, tas bija ļoti interesants darbs. Izveidojām valsts struktūrvienību, lai strādātu ar Nacionālās bibliotēkas projektu, plānošanu, projekta tehnisko sagatavošanu, finansējumu. Pēc tam ieplānojām to budžetā, tur grūti gāja, Ingunas Rībenas laikā kaut kas apstājās, tad Helēnas Demakovas laikā izveidoja valsts aģentūru “Jaunie “Trīs brāļi””, viņa gan par to dārgi samaksāja, bet būtībā visas tās lietas bija ļoti vajadzīgas un vietā. Mēs katrs, kas cīnījāmies par bibliotēku, ar savu veselību dabūjām par to maksāt. Es kādus divus mēnešus pavadīju slimnīcā bez kustībām, nezināju, ko iesākt, pēc tam pārgāja.

Arī Latvijas Dziesmu svētku tradīcijas pieteikums UNESCO Nemateriālās kultūras mantojuma šedevra statusam sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālās komitejas ģenerālsekretāri Daci Melbārdi tapa manā laikā. Vispirms bija neveiksmīgs mēģinājums iekļaut UNESCO šedevru sarakstā daīnas, bet šo pieteikumu *notorpedēja* Lietuvas vēstniece UNESCO Ugne Karvele. Dziesmu svētku tradīcijas pieteikuma sagatavošanā sadarbojāmies visas trīs Baltijas valstis kopā, un rezultāts bija sekmīgs.

Ļoti nepatīkams gadījums bija saistīts ar Operetes teātra telpu iznomāšanu naktsklubam “La Rocca”, tas ir atstājis milzīgas sāpes manā sirdī. Esmu cilājusi to lietu no visiem aspektiem, es joprojām neredzu, kā tiesiskā veidā procesus varēja pagriezt atpakaļ. Pats galvenais, ka Operete kā institūcija tika slēgta pirms manis. Ministru kabineta lēmums tika pieņemts 1996. gadā. Ēka stāvēja tukša un gāja bojā. Valsts sekretārs un īpašuma apsaimniekošanas nodaļas puisis, neatceros, kā viņu sauca, atnāca pie manis ar domu, ka jāriko konkurss, jāļauj Operetes ēkā saimniekot radošajiem kolektīviem. Mēs sarīkojām konkursu mājas apsaimniekošanai, jo tā bija jākurina, bija nodokļi jāmaksā. Uzvarēja radošā grupa ar [mūziķi] Aivaru Hermani priekšgalā. Tur nekas nebija netīrs. Aivaram Hermanim bija koncepcija, tur viss bija kārtībā. Bet mēs jau nezinājām, ka Aivara Hermaņa grupa pēc mēneša pārdos savas nomas tiesības naktskluba “La Rocca” īpašniekam Nikolajam Sirotkinam. Neviens jau Kultūras ministrijā neatdeva telpas Sirotkinam. Es vēl atsaucu Sirotkinu uz ministriju, viņš latviski nerunāja, kaut ko šļupstēja. Es pašrocīgi ierakstīju tajā līgumā, ko ar viņu parakstīju, ka viņam pēc 25 gadiem ir jāatjauno skatuves bedre, jo līgums ar Hermani bija noslēgts uz 25 gadiem, tādu viņš to pārdeva tālāk. Es tiešām neko vairāk nevarēju darīt. Valsts sekretārs, ierēdņi, kas to visu kārtoja, toreiz apgalvoja, ka nekas nav

darāms. Tas bija ļoti šokējoši. Kāda mums tā juridiskā kapacitāte tolaik bija, tāda bija. Ministrijā ar saimnieciskajiem līgumiem strādāja juriste Ilze Milersone, viņa arī sagatavoja šo līgumu. Vēlāk viņa kļuva par Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja direktori, bet ar negodu bija spiesta aiziet. Es neko nevaru apgalvot, es katrā ziņā neredzēju juridisku nekorektumu. Ierēdniecība man nepiedāvāja nekādu tiesisku risinājumu šai situācijai. Es atzīstu, ka tā bija neveiksme, liela neveiksme. Emocionāli bija ļoti aizvainojoši, ka tāds Sirotkins ieiet “La Rocca” un uzspļauj visiem virsū. Tāda bija sajūta.

Pēdējais gads ministres amatā bija ļoti interesants un ļoti saspringts, jo ar Eiropas Komisiju vedām sarunas par iestāšanos Eiropas Savienībā, tur bija apmēram 26 jomas likumdošanas saskaņošanā, tāpēc visa uzmanība tika pievērsta šiem jautājumiem. Mēs patiesībā ārprātīgos tempos spējām mobilizēties konkrētam mērķim, mēs ielecām šī vilciena pēdējā vagonā. Nākošajai valdībai vairs atlika tikai dokumentus parakstīt. Jāapliecina cieņa premjeram Andrim Bērziņam par to, kā viņš šo procesu koordinēja, viņš spēja mūs mobilizēt kā komandu, nebija tādu lielu starppartiju cīņu, mēs gājām uz vienu mērķi. Tāds gandarījuma brīdis Latvijas politikā. Vides ministrs toreiz bija Vladimirs Makarovs, viņš atnāca un pateica, ka Eiropas vides prasību ieviešanai nepieciešami 80 miljoni, un tas aizgāja valdībā bez neviena vārda, bez diskusijām. Tikmēr man bija jācīnās ar zobiem un nagiem, jo kultūra Eiropas Savienības līmenī netiek regulēta.

Tomēr, man liekas, tas bija unikāli, ka atnākot es saņēmu Kultūras ministriju ar 14 miljonu latu budžetu, bet aizejot bija 28 miljonu latu budžets, izdevās to dubultot. Tagad, kad skatos uz tiem faktiski miljoniem, kas ir kultūras jomas rīcībā, protams, ir liels prieks, bet tolaik katri 100 tūkstoši prasīja milzīgu, asiņainu cīņu.

Ingūna Rībena

kultūras ministre 07.11.2002–09.03.2004
Eināra Repšes valdībā

Mani vienmēr motivējuši augsti, cēli mērķi, kuru dēļ ir vērts dzīvot un strādāt ārkārtas režīmā. Jau 2002. gadā es sapratu, ka to cinismu, visatļautību un morāli ētisko pagrimumu, kāds pārņēmis ne tikai Latviju, bet visu pasauli, nevar apturēt ne ar kādām augstajām tehnoloģijām, ne ar kādiem likumu kalniem. Ir tikai viena iespēja – tā, kas var nākt no cilvēka paša, no viņa sirds. Un sirdi uzrunā kultūra, izglītība un ticība. Kultūrai ir jāklūst par dienišķo maizi cilvēku dvēselēm. Kultūrai jābūt pieejamai.

Kultūras ministres amatā mans uzdevums – kā to pati sev biju formulējusi – bija panākt, lai kultūrā mēs skaidri un konkrēti “pagrieztos ar seju pret Latviju”, sekmēt, lai mēs pirmām kārtām paši apzinātos savas nacionālās kultūras vērtības un augstvērtīgi tās spētu turpināt. Lai sabiedrība neizprastu kultūru tikai kā dekoratīvu brošu pie svētku tērpa, bet gan izjustu kā ikdienas nepieciešamību.

Tas bija sevišķi svarīgi laikā, kad, tuvinoties Eiropas Savienībai un iekļaujoties globalizācijas procesos, Latvijā ienāca jauna parādība – patērētāju sabiedrības kults, kas līdzī nesa atšķirīgu vērtību sistēmu. Tāpēc bija tik svarīgi saglabāt tautas mākslas tradīciju nepārtrauktību. Jo neviens neapdraud mūs vairāk kā mēs paši. Ja pārstāsim būt radoši – mēs, cilvēki, kuri prot dziedāt, dejot, aust, kalt; ja kļūsim par pasīvu patērētājsabiedrību, kur galvenais ir pieēsties un izklaidēties, neviens, arī no malas ne, mūs nepasargās. Uzskatīju, ka tāpēc ir jārada labvēlības klimats, lai īpaši jaunās paaudzes šīs mūsu tautā vēl dzīvās prasmes, šo radošo garu spētu turpināt un pilnveidot. Līdzekļi ir jāiegulda dzīvajā kultūras procesā, ne tik daudz pārmēra krāšņos svētkos un būvēs.

Man šķita svarīgi, lai ar valsts kultūras finansējumu tiktu radītas jaunas garīgas kultūras vērtības, lai nauda netiktu *nobumbulēta* vai uzsaukta dažādiem grupējumiem un vietējām nomenklatūrām, kas paraduši pārtikt

no valsts pasūtījumiem. Uzskatīju, ka kultūra ir jāpadara pieejama gan izpratnes līmenī, gan finansiāli – lai cilvēki varētu to atļauties visā Latvijā – arī laukos, tālu prom no Rīgas.

Kultūra nav broša, ar ko rotāties ārzemju vizīšu laikā. Kultūra dzīvo valstī, kur vecāki nav pārstrādājušies divās trīs darbavietās un vakarā aiz noguruma nekrīt nost no kājām, viņiem ir laiks bērniem dziesmu nodziedāt un pasaku izlasīt. Tā tiek uzrunāta sirds, un sabiedrība labā nozīmē kļūst atkarīga no kultūras. Tālāk nāk skola, kur ir līdzsvarota eksakto un humanitāro priekšmetu mācīšana. Varbūt parasto skolu programmās jābūt mākslas vēsturei, ētikai, ticības mācībai.

Mediji var garīgās un kultūras vērtības skaidrot un popularizēt, lai tās ir zināmas jau no bērnības un vēlāk dabiski iekļaujas cilvēka dzīvē.

Uzskatīju, ka Latvijas kultūras videi nepieciešams piedāvāt skaidrus pastāvēšanas noteikumus. Celt kultūras prestižu līdzās par sabiedrības dzinējspēkiem uzskatītajai ekonomikai un politikai. Protams, te minētais pārņiedza vienas Kultūras ministrijas darbības un ietekmes robežas.

Manās acīs kultūra un izglītība vienmēr bijušas, ir un paliek kā absolūti nepieciešamas prioritātes mūsu valstī. Un katram nākamajam kultūras ministram tās ir jāizvirza no jauna.

2000. gadu sākumā es daudzkārt izjutu diskomfortu, ka mūsu kultūras un mākslas cilvēki, pat agrākie garīgie korifeji, bija pagājuši malā no sabiedriskajiem procesiem. Tāpēc viens no maniem pirmajiem darbiem bija saukt kopā Nacionālo kultūras padomi, lai apātiju nomainītu iesaistīšanās un darbība.

Zināmā letarģijā ieslīguši bija arī Kultūras ministrijas darbinieki, tomēr izdevās tos izkustināt no stagnācijas, uzsākt ministrijā sen vajadzīgās reformas.

Par Latvijas Nacionālās bibliotēkas jaunās ēkas celtniecību agrāk daudz tika publiski runāts, bet padarītā izrādījās gaužām maz. Manas ministrēšanas laikā beidzot tika radīta juridiskā un administratīvā bāze LNB projekta īstenošanai – izstrādāts jauns, darboties spējīgs LNB projekta īstenošanas likums, izveidota projekta uzraudzības padome un ministrijas darba grupa. Apstiprināts veicamo uzdevumu un finansējuma plāns turpmākajiem diviem gadiem, atgūti 9 miljoni no Latvijas Kuģniecības privatizācijas rezultātā iegūtajiem 36 miljoniem latu, kas pēc likuma pienācās LNB būvniecībai.

Vienojoties ar Izglītības ministriju, Kultūras ministrijas pārziņā tika

Kultūras ministre Ingūna Rībena Latvijas Nacionālā teātra spēru svētkos kopā ar aktieri Kārlī Sebri. 2002. gada 13. decembris.
Foto no I.Rībenas privātā arhīva

saglabāta vienota kultūrizglītības piramīda: mākslas un mūzikas skolas, vidusskolas un augstskolas.

Īsā laikā izdevās arī panākt algu palielinājumu gan trīs Latvijas simfonisko orķestru mūziķiem, gan teātru darbiniekiem. Nevar bezgalīgi ekspluatēt cilvēku entuziasmu, tam ir robežas. Jaunais Rīgas teātris vairs netaisījās *slēgties ciēt* vai emigrēt no Latvijas. Valsts dotāciju sadalē teātriem tika ieviesti vienoti kritēriji, kādi agrāk nepastāvēja. Ēkas kubatūru kā kritēriju nomainīja citi principi – teātra mākslinieciskā un saimnieciskā darbība un repertuāra politika. Tāpat tika radīts likumisks pamats teātru darbības plānošanai trim gadiem, nevis vienam gadam.

Kultūras ministrijas sistēmā tika iekļauta arhitektūras nozare, kas iepriekš bija Ekonomikas ministrijas pārziņā. Saeimā pieņēma KM virzīto Rīgas vēsturiskā centra aizsardzības likumu, pie kura pirmsākumiem biju strādājusi vēl kā Rīgas domes deputāte. Ministrija arī izteica protestu pret degradācijas procesiem Rīgas publiskajā telpā saistībā ar “Saules akmens” celtniecību Pārdaugavā un panāca, ka Komēfortam piešķir kultūras pieminekļa statusu.

Tika izstrādāts jauns nolikums par valsts mērķdotāciju sadali arī tautas mākslas kolektīvu vadītāju atalgojumam, lai nauda nepaliktu tikai lielajās pilsētās, kur objektīvi iespējams panākt augstāku kolektīvu darbības kvalitāti. Arī Valsts Kultūrkapitāla fonds aizvien vairāk uzmanības sāka pievērst kultūras procesu attīstībai reģionos.

2003. gads bija mūsu valsts 85. jubilejas gads, pēc manas iniciatīvas Kultūrkapitāla fondā tika izveidota mērķprogramma “Latvija. XX gadsimts”.

Tika izstrādāta koncepcija “Par tautas mākslas tradīciju saglabāšanu”, kuras mērķis bija valsts budžetā juridiski nostiprināt obligātu atbalsta mehānismu Dziesmu svētkiem un tautas mākslas procesu uzturēšanai. Dziesmu svētki ir mūsu nacionālo identitāti simbolizējošs lielums. Likumā būtu jānosaka valsts un pašvaldību atbildība procesa nodrošināšanā – lai būtu silti kultūras nami, kur sanākt kopā, lai būtu transports, lai būtu diriģenti, kas saņem normālu samaksu, lai būtu nošu materiāls, tautastērpi un tā tālāk. Tie jāpadara par vienmēr spēkā esošu procesu ar uzdzirkstījumiem lielajos svētkos.

Izdevās panākt, ka kultūras nozare pirmo reizi Latvijas valsts pastāvēšanas laikā kā iespējamā valsts prioritāte tika iekļauta 2004. gada prioritāšu sarakstā līdzās lielajiem mērķiem – Eiropas Savienībai un NATO, apspriesta Ministru kabinetā un sabiedrībā.

Liels gandarījums man bija, kad 2003. gadā tika pabeigts Latvijā otro lielāko brāļu kapu piemiņas ansamblis Lestenē. Biju vienīgā no toreizējās valdības un Saeimas, kas oficiāli piedalījās to atklāšanā. Lestenes Brāļu kapi sākumā veidojās uz privātas iniciatīvas pamata, ko klusi atbalstīja Aizsardzības ministrija. Izdevās šo notikumu iekļaut valstiski nozīmīgu pasākumu sarakstā, kas nodrošināja memoriāla atklāšanai cieņpilnu mērogu. Atjaunotajā Latvijā latviešu leģionāru tēma sabiedrībā joprojām bija un ir neērta.

Uzskatīju, ka mēs neesam sakārtojuši attiecības ar 20. gadsimtu – ne ar Latvijas valsts brīvības cīnītājiem un aizstāvjiem, ne ar represētajiem, ne ar leģionāriem, ne nacionālajiem partizāniem. Manuprāt, šis laiks ar neaptvēramām ciešanām un traģiskajiem notikumiem Latvijas vēsturē būtu bijis pienācīgi jāizvērtē konferencēs, grāmatās, filmās, un tam arī jābūt atbilstīgi iemūžinātam. Gan aizejošās paaudzes dēļ, bet vēl vairāk – mūsu pašu un mūsu bērnu dēļ. Man toreiz šķita, ka daudziem – un īpaši jauniem cilvēkiem – šīs vēsturiskās peripetijas ir svešas. Katrā ziņā tolaik mūsu sabiedrībā pilnīgi

brīvi nevarējām vai nespējām runāt par vēsturi no latviešu skatpunkta, un tā diemžēl ir joprojām.

Neizdevās sabiedrībā iedzīvināt dziļākas diskusijas par Latvijas 20. gadsimta vēstures notikumu atspoguļojumu mākslas darbos. 2003. gadā kādā kino nozares apaļā galda sarunā atļāvos pajautāt, kāpēc divpadsmit brīvvalsts gadu laikā par nodokļu maksātāju naudu Latvijā nav uzņemta neviena filma par mums būtiskiem vēstures notikumiem. Kāda brēka toreiz sacēlās! Sak, politiķi diktēšot māksliniekiem, kas tiem jādara! No šī skandāla, kuru izpūta daži kino nozares darboņi un prese, izauga atbalsts tagad tik atzītajai filmai “Dvēseļu putenis”, kuras uzņemšanai līdzekļus izņēmuma kārtā piešķīra Saeima, jo nebija nekādu cerību, ka mūsu kino cilvēkus un finansējuma dalītājus Latvijas vēstures traģiskie mezgļojumi varētu ieinteresēt. Tā tas gāja gandrīz līdz valsts simtgades programmai.

Mans uzskats bija un ir, ka valstij caur pasūtījumu ir jāveicina tādu mākslas darbu tapšana, kas svarīgi tieši mums Latvijā un kādus neviens cits par mums neradīs.

Eināra Repšes valdības lēmumu par speciālo budžetu likvidāciju man kā ministrei nācās respektēt, tādējādi mainījās Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējuma modelis. Kompromiss šajā jautājumā bija – paredzēt esošo līdzekļu apjoma saglabāšanu un palielināšanu par 10 % gadā katru gadu, to nostiprinot VKKF likumā.

Par kultūras ministri es sabiju tikai sešpadsmit mēnešus, un gluži bez sekmēm šis laiks nepagāja. Manai pēctecei jau bija gluži citas prioritātes. Tika atcelti mani rīkojumi, tālāk netika virzīti manas darbības laikā sagatavotie likumprojekti.

Kultūra ir lēns process, tai svarīga ir pēctecība. Bet vidējais valdības mūžs Latvijā ilgušus gadus bija diezgan īss – apmēram pusotrs gads. Noteiktas kultūrpolitikas veidošanai šādi termiņi ir bijuši ārkārtīgi nelabvēlīgi. Labi, ka vēl ir izdevies saglabāt labāko no tā, kas mums ir bijis.

Helēna Demakova

kultūras ministre 09.03.2004–12.01.2009
Induļa Emša un Aigara Kalviša pirmajā un otrajā valdībā
un Ivara Godmaņa otrajā valdībā

Es biju kultūras ministre no 2004. gada 9. marta līdz 2009. gada 12. janvārim. Kad es atnācu strādāt uz Kultūras ministriju, tās plānošanas dokumentos nebija atrodamī divi jēdzieni – **izcilība** un **latvisks**. To nekavējoties mainīju. Līdzšinējo ministrijas darbu bija ietekmējusi Eiropā tik izceltā nevalstisko organizāciju tīklošanās, un par konsultantu agrāk tika pieaicināts kreisais ievirzes Eiropas eksperts.

Es atnācu kā izteikti politiska, nacionāl-konservatīva ministre ar vērā ņemamu profesionālu pieredzi gan politikā, gan vairākās kultūras nozarēs. Piedevām jau kopš neatkarības atjaunošanas biju vadījusi daudzus vērienīgus nekomerciālus mākslas projektus Rietumos, kas nebija tikai Latvijas māksla.

No 1996. līdz 1997. gadam biju LR Ministru prezidenta padomniece kultūras jautājumos, no 1998. līdz 2002. – LR Saeimas deputāte. Saeimā biju Eiropas lietu komisijas vadītāja vietniece Latvijai tik svarīgajā pievienošanās Eiropas Savienībai procesā. Tāpat sākotnēji divus gadus strādāju Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijā. Vēlāk pēc pašas vēlēšanās pārgāju uz Aizsardzības un iekšlietu komisiju. Saeimā vadīju mūsu parlamenta delegāciju EDSO, kā arī vairākas sadraudzības grupas ar citiem parlamentiem, jo, cita starpā, brīvi pārvaldīju vairākas svešvalodas. Aktīvi piedalījos mūsu valsts pievienošanās procesos NATO – biju Transatlantiskās partnerības programmas (*Transatlantic Partnership Program*) biedre, un jau kā ministre, neatkarīgi no ieņemamā amata, tiku aicināta uz 2004. gada NATO samitu Stambulā. Biju Latvijas Transatlantiskās organizācijas dibinātāja un 2008. gadā biju vienīgais valdības loceklis, kas piedalījās Baltijas–Melnās jūras alianses dibināšanā.

Saeimas laikā biju daļa no nelielas starptautiskās EDSO grupas, kura strādāja ar Baltkrievijas antidemokrātiskā režīma monitoringu. Pirmajā

Kultūras ministre
Helēna Demakova, arhitekts,
Latvijas Nacionālās bibliotēkas
ēkas arhitektūras un interjera
projekta autors Gunārs Birkerts
(no kreisās) un LNB direktors
Andris Vilks Gaismas pils
būvlaukuma apmeklējuma laikā
2008. gada 13. novembrī.
Foto: Dace Vizule / Kultūras
ministrijas arhīvs

valdības sēdē, kurā jau piedalījos kā ministre, publiski paziņoju, ka ar Baltkrievijas vēstnieku netikšos. Solījums tika izpildīts. Divus gadus netikos arī ar Krievijas Federācijas vēstnieku, neraugoties uz to, ka 2002. gadā Kultūras ministre Kārīna Pētersone bija parakstījusi starpvalstu draudzības līgumu un to pavadošo programmu. Nomainoties vēstniekam, dialogs atsākās un tika īstenots Latvijas festivāls Krievijā un Krievijas festivāls Latvijā. Tomēr uz pēdējo Krievijas kultūras festivāla pasākumu, kas bija lielas izstādes atklāšana 2008. gada septembrī, nedevis. 2008. gada augustā no Saeimas tribīnes teicu runu, nosodot Krievijas iebrukumu Gruzijā.

To ir svarīgi pieminēt, lai saprastu, ka mana darbība Kultūras ministrijā bija ideoloģiski skaidra un viengabalaina. Mans uzdevums bija ne tikai nacionālās kultūras stiprināšana un attīstīšana, bet arī pašcieņas atdošana vai nodrošināšana gan kultūras darbiniekiem, gan mūsu tautai. Esmu pārlicināta, ka piecu gadu garumā izdevās noturēt līdzsvaru starp novatorismu un vēsturiskā mantojuma saglabāšanu, kura viena no šodienas galvenajām liecībām bija tolaik iedibinātā valsts programma “Raduraksti”, kurā ļaudis var elektroniskā vidē meklēt savus senčus.

Tautas pašcieņai atbilstīga nacionālā bibliotēka bija tikpat saprotams pie-teikums kā nacionālas nozīmes koncertzāle un laikmetīgās mākslas muzejs. Tā visa mums nebija un līdz tam brīdim nebija arī politiskajā dienaskārtībā. Protams, pastāvēja Gunāra Birkerta Latvijas valstij dāvētā Nacionālās bib-liotēkas jaunā projekta skice, taču, lai arī pirmā nauda projekta uzsākšanai no privatizācijas līdzekļiem Kultūras ministrijai tika ieskaitīta jau 2002. gada pavasarī, nebija uzsākta pat zemes atsavināšana valsts vajadzībām, nemaz nerunājot par spējīgas būvniecības menedžmenta vienības izveidi. Es cieši sekoju šim procesam, jo, būdama Saeimas deputāte, pati rosināju un strādāju pie likuma par Nacionālo bibliotēku.

2005. gadā ministrijā nodibinājām aģentūru “Jaunie Trīs brāļi” trīs nacionālas nozīmes kultūras būvju izveidei. No tām līdz 2022. gada nogalei ir īstenota tikai bibliotēka, un pie tā vainīga ir gan globālā finanšu krīze, kas aizsākās 2008. gada otrajā pusē, gan arī tas, ka smagi saslimu un tādēļ biju spiesta demisionēt 2009. gada janvārī. Mēs paguvām ielikt bibliotēkas pamat-akmeni 2008. gada jūnijā, līdz tam izejot garu un sarežģītu saskaņošanas un plānošanas procesu. Un tad celtniecība bija kļuvusi neatgriezeniska. Viss iepriekšējais bija tikai skaisti vai neglīti vārdi.

Gaismas pils būvniecību no visiem medijiem konsekventi atbalstīja tikai “Latvijas Avīze”, īpaši tās vadītājs Voldemārs Krustiņš. Bibliotēkas pamat-akmens kapsulā ieliku šī laikraksta tās dienas eksemplāru.

Koncertzāles projekts tika virzīts ļoti pareizi, to mums apliecināja visi ārvalstu eksperti. Koncertzāles un muzeja atrašanās vietas – attiecīgi AB dambi un Andrejsalu – izvēlējās tikai un vienīgi ārvalstu arhitektu biroji. Es izsūtīju 50 aicinājumus ievērojamiem arhitektu birojiem pasaulē, šķiet, atsaucās vienpadsmit, viņi atbrauca uz Rīgu, un divu dienu seminārā no Rīgas pilsētas ieteiktajām piecām vietām ieteica šīs. Visu divu dienu procesu vadīja toreizējais Kultūras ministrijas valsts sekretārs Daniels Pavļuts. Muzeja izveidē tikām līdz izstrādātai skicei, taču viss muzeja tapšanas process apliecina: kultūrā neder publiskā un privātā partnerība, kā tas bija sākotnēji iecerēts. Aizsākot muzeja projektu, vienlaicīgi sākām veidot topošā muzeja krājumu. Nelaimīgā kārtā daļa no krājuma – taču konservatīvākā krājuma daļa – atrodas toreiz piesaistītā sponsora, 2018. gadā likvidēt sāktās ABLV bankas, īpašumā. To var atsavināt ar Saeimas pieņemtu nacionalizācijas likumu. Savukārt ieguvums ir plašs, apjomīgs, profesionāli pamatots valsts laikmetīgās mākslas darbu krājums, kas atrodas 21. gadsimta otrajā

desmitgadē atklātajās muzeju krātuvēs Pulka ielā. Šīs krātuves bija prioritāra programmas “Mantojums 2018” daļa, kuru ar savu komandu un Valsts Pieminekļu aizsardzības inspekciju, tagad Nacionālo Kultūras mantojuma pārvaldi, izveidojām 2006. gadā.

Jau aģentūras “Jaunie Trīs brāļi” nosaukums liecina par to, ka runa nebija tikai par funkcionālām būvēm, tikpat svarīgs bija un ir stāsts par nacionālu valsti. Simboliskie nosaukumi bija tikai aisberga redzamā daļa, taču ārkārtīgi svarīga daļa, kurai sakars ar ideoloģiju. Mēs nebūvējām tikai bibliotēku, bet arī Gaismas pili. Kultūpolitikas vadlīnijām es devu nosaukumu “Nacionāla valsts”, aģentūra tāpat bija “Jaunie Trīs brāļi”, cita, arī manis jaunizveidota aģentūra, kas ieviesa kultūras informācijas sistēmas, savam lielākajam projektam ieguva nosaukumu “Trešais tēva dēls”. Septiņu konferenču ciklu 2007. gadā, kurā visām konferencēm runas rakstīju pati, nosaucu “Septiņas māšas”. Bet kultūras mantojumam, tas ir – vēsturiskajām ēkām veltītajai programmai, kuru Ministru kabinets apstiprināja 2006. gadā, devu nosaukumu “Mantojums 2018”. Pēc šīs programmas ministrija strādā vēl tagad, bez tās nebūtu iedomājama nedz Mākslas muzeja *RĪGAS BIRŽA* izveide, nedz Rīgas pils rekonstrukcija, nedz daudzu citu kultūras ēku sakopšana rindas kārtībā. Ministru kabinets strādā pēc inerces, šo programmu neviens neiedrošinājās atcelt.

2005. gadā, klātesot Ministru prezidentam Aigaram Kalvītim, notika Pirmais Kultūras darbinieku forums Dailes teātra pārpildītajā zālē. Tajā tika pieņemts kultūras darbinieku algu pieauguma grafiks, Valsts Kultūkapitāla fonda finanšu pieauguma grafiks, aģentūras “Jaunie Trīs brāļi” stratēģiskie mērķi un programma “Mantojums 2018”.

Manā atbildības lokā bija Vispārējo Dziesmu un deju svētku rīkošana 2008. gadā, un pirmo reizi, līdzīgi kā tas līdz tam notika ar izciliem sasniegumiem sportā, izdevās nopietni prēmēt to mākslinieciškos vadītājus. Man izdevās stiprināt nacionālās kultūras iestādes, piešķirot tām šo augsto nosaukumu. Izcilība tika nostiprināta tad, kad, pamatojot to ar kultūrpolitisku lēmumu, salīdzinot ar citiem teātriem, piešķīru divas reizes lielāku valsts garantēto atalgojumu Jaunā Rīgas Teātra aktieriem. Izcilības tika izceltas, kad 2005. gadā iecerējām un 2006. gadā atklājām Ventspils Rakstnieku un tulkotāju māju. Arī 2006. gadā dibinātais orķestris “Sinfonietta Rīga” ir izcilības apliecinājums, viena no retajām starptautisku atzinību ieguvušām Latvijas kultūras vienībām. Un par izcilību ir stāsts, kad izdevās valsts pārziņā pār-

ņemt Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas atstāto mākslas krājumu un nodibināt tam veltītu muzeju. Izcilības godina arī Latvijas kultūras kanons. Tā pirmās aprises veidojām kopā ar vairākiem ministrijas ierēdņiem un manu biroju manā lauku mājā 2007. gada vasarā. Tagad var atzīties, ka pilnīgi visus ekspertus visās padomēs (vizuālā māksla, teātris, mūzika, literatūra utt.) es nosaucu vienpersoniski. Neviens neatteicās. Pirmajā tikšanās reizē ministrijas zālē, kur bija sanākuši desmitiem ekspertu, pirmo runu teica Valentīna Freimane. To atceroties, man vienmēr acīs sariešas asaras.

Opera bija manu īpašo rūpju un mīlestības lokā. Draudzība ar tās vadītāju Andreju Žagaru, kuru pierunāju uzņemties šo amatu jau 1996. gadā, palīdzēja virzīt mūsu Balto namu uz vēl lielāku izcilību. Mūsu Baltajā namā es iepazinās ar Gudrunu Vāgneri, Baireitas festivāla galveno vadītāju, un mūs vienoja piecus gadus ilga draudzība, līdz viņa aizgāja mūžībā. Vāgnera atgriešanās mūsu operā bija mani personīgie, ne tikai valstiski svētki, ko pamanīja vien retais.

Es stundām runāju ar nacionālo kultūras iestāžu direktoru amata pretendentiem, pārliecinot viņus ieņemt šos amatus. Viņu visu darbošanās jau daudzus gadus pēc manas demisijas bija īsts veiksmes stāsts.

Mani nereti dēvēja par celtniecības ministri, un tas ir labi. Jo nograut ir vieglāk. Nebija viegli izdomāt, kā īstenot reģionālās koncertzāles, un tas tiešām bija domu darbs, kas vainagojās ar panākumiem. Naktīs, pētot internetā, es atklāju, ka viena koncertzāle Austrijā, Burgenlandē ir uzbūvēta par Eiropas Savienības fondu līdzekļiem. Tas bija mums izdevīgs precedents, tālāk jau deleģēju Briselē aktīvi darboties valsts sekretāri Solvitu Zvidriņu.

Par reģionālajām koncertzālēm es dārgi samaksāju. Bija sajūta, ka nelielās pašvaldības Ventspils vadītājs ar milzu jaudu centās panākt, ka reģionālā koncertzāle tiek būvēta tur.

Taču, ņemot vērā muzikālās tradīcijas, mana izvēle bija Liepāja, Rēzekne un Cēsis. Tālāk, kad kategoriski atteicos koncertzāli celt Ventspilī, šķita, ka manā dzīvē sākās dīvainas sakritības, kuras par sakritībām grūti nosaukt. Es ieguvu daudz nelabvēļu, jo jau ministrēšanas pirmajās dienās teicu, ka vienmēr uzticēšos visām Kultūras ministrijas profesionālajām padomēm, nejaucoties to darbā. Solījums tika izpildīts. Nav grūti iedomāties, kāda ietekme bija, piemēram, Rīgas vēsturiskā centra padomei.

Es zinu pati, ka izdarīts bija ļoti daudz. Daudz vairāk nekā te uzskaitīts. To varēja izdarīt ne tikai smagi strādājot, bet arī iegūstot ietekmi partijā un

politiskajos sabiedrotajos. Bez politiskā svara kultūras ministrs ir dekoratīvs amats.

Mans lielākais nopelns bija tas, ka es Briselē ES kultūras ministru sesijās panācu to, ka komunistiskos noziegumus pielīdzināja nacistiskajiem. Vēlāk par to nobalsoja Eiropas Parlaments un tas bija jārespektē Eiropas Komisijai. Tā bija divus gadus gara cīņa, kurā sākumā visi bija pret. Arī Igaunija un Lietuva. Es panācu to, ka budžeta ailītē bija beidzot kopēja summa atbalstam komunistiskā un nacistiskā režīma upuru piemiņas vietām un arhīviem. Tā bija milzu uzvara, kuru toreiz arī laikraksta "Diena" pirmajā lappusē minēja Sandra Kalniete.

Es vēlos pateikt, ka ministriem līdzās politiskajai stājai tomēr ir vēlama kompetence. ASV, Sietlā, Bila un Melindas Geitsu fondā mani, manu padomnieku Edmundu Krastiņu un Nacionālās bibliotēkas direktoru Andri Vilku par mūsu bibliotēku sistēmas, pašvaldību un valsts darba visiem sākumiem eksaminēja veselu dienu. Tikai tad, izturējuši eksāmenu, kā pirmie Austrumeiropā saņēmām 21 miljonu dolāru interneta ierīkošanai visās Latvijas bibliotēkās.

Ja man tas viss iepriekš minētais būtu jādara vēlreiz, es to neuzņemtos. Upuris bija pārāk liels, taču es neko nenožēloju, vien to, ka pārāk uzticējos dažiem cilvēkiem, kas šo uzticību izmantoja, kad biju jau pārāk slima.

Latvijas ārsti man neuzstādīja diagnozi, mani izglāba brīnums.

Mani galvenie palīgi bija ministrijas cilvēki. Vislielākais paldies maniem biroja darbiniekiem Ritai Dementjevai, Vitai Cīrulei, tagad Biķerniecei, un Edmundam Krastiņam, Kultūras ministrijas speciālistiem Solvitai Zvidriņai, Jolantai Treilei, Dacei Vilsonai, Janīnai Tišķinai, Baibai Zakevicai, Diānai Vīksnai, Unai Sedlenieci, Sandim Voldiņam, Kristīnei Zvirbulei un Mārai Ādiņai. Mēs bijām komanda un spēlējām premjerlīgā.

Ints Dālderis

kultūras ministrs 12.03.2009–03.11.2010
Valda Dombrovska pirmajā valdībā

Man nonākot ministra amatā, bija ļoti specifisks brīdis. Globālā finanšu krīze Latvijā pieņāca divreiz smagāka. Tas sakrita ar iepriekšējās ministres slimību. Faktiski mums kādu laiku nebija ministra. Tā kā es biju liela uzņēmuma – Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra – valdes loceklis, nāca piedāvājums ieņemt kultūras ministra amatu. Visiem bija skaidrs, ka būs budžeta griešanas process, būs ārkārtīgi smags laiks, un ministra amatu es uztvēru kā krīzes menedžera pienākumus, jo par kaut kādu atīstību vai kultūrpolitikas jaunu virziena ie-

viešanu tajā laikā vispār nebija runas. Svarīgākais bija arī motivācija, kāpēc mani uzrunāja no Demakovas kundzes ministra biroja puses, proti, es savā laikā diezgan asi pretojos ministres politikai. Bija skaidrs, ka šādā situācijā jāmeklē cilvēks, kurš stingri stāvēs pretī politiskajam spiedienam, kāds, neapšaubāmi, valdībā būs – smaga cīņa par finansējumu kultūrai kopumā. Viņiem likās, ka es nebaidīšos. Turklāt es jau pietiekoši ilgi strādāju nozarē, citi kandidāti, kas tika minēti, tajā laikā nebija kultūras jomas vadībā strādājuši. Bija risks, ka krīzes laikā tāds cilvēks, nonākot vadībā, varētu īsti nespēt noorientēties.

Pirmais galvenais uzdevums, nonākot amatā, – pēc dažiem mēnešiem bija jāveic 50 procentu grieziens visā kultūras budžetā. Tagad es vispār nespārotu, kā to varēja izdarīt. Mēs gājām cauri visu iestāžu, kapitālsabiedrību budžetiem un skatījāmies, kur ir kritiskais līmenis, zem kura nevar iet, tad vienkārši jātaisa iestāde ciet. Bija tādas dienas, kad jātiekas ar 12 iestāžu vadītājiem, jāpasaka viņiem ļoti skarbas vēstis. Piemēram, operai ļoti daudz darbinieku, un budžets faktiski sastāv no algām, skaidrs, ka griezienu 50 procentu apmērā tā vienkārši neizturēs, mēs pazaudēsīm šo iestādi. Savukārt, Kultūrkapitāla fonds un visi šīs jomas cilvēki lai man piedod, visu mūžu jūtos vainīgs par to, ka nebija citas iespējas kā samazināt finansējumu par 70 procentiem. Samazinot finansējumu iestādēm un atlaižot darbiniekus, jāmaksā kompensācijas, tur nekādi finansiāli ietaupījumi nav iespējami.

Izšķiršanās bija ļoti smagas, tās valdības sēdes es vienmēr atcerēšos. Kad stājos amatā, Valsts kasē bija palikusi nauda divām nedēļām – pensiju izmaksām, skolotāju algām. Starptautiskais Valūtas fonds bija palicis vienīgais, kas bija gatavs aizdot šādā finanšu stāvoklī esošai valdībai. Kaut kādos finanšu tirgos bija iespējams aizņemties par vājprātīgām procentu likmēm, kas nākotnē novestu valsti pilnīgā parādu verdzībā.

Manā laikā tika pieņemts lēmums par Latvijas Nacionālās bibliotēkas celtniecības turpināšanu. Es to uzskatu par vienu no lielākajiem panākumiem, jo Starptautiskā Valūtas fonda eksperti teica – jūs kā valsts nevarat to atļauties, jums šis būvniecības projekts ir jāaptur. Tomēr izdevās viņus pārliecināt, ka šis objekts mums ir būtisks. Faktiski es nonācu ministra amatā brīdī, kad Nacionālajai bibliotēkai bija izrakta būvbedre, noslēgti būvniecības līgumi, bet nauda beigusies. Ar to vajadzēja tikt galā, un man nācās iesaistīties, ļoti cieši kopā ar ministrijas juristiem strādājot pie līguma izmaiņām, kur pretī sēdēja būvnieku nolīgtie advokāti. Bet jāsaka, ka vienīgā lielā valsts mēroga pasūtījuma – bibliotēkas – būvniecības turpināšana ļāva būvniecības nozares galvenajiem uzņēmumiem izdzīvot šajā krīzes laikā. Protams, tobrīd no tā nebija tieša ieguvuma kultūrai.

Aģentūras “Jaunie Trīs brāļi” likvidešana gan ir uz manas sirdsapziņas, jo, zinot projekta reputāciju, nācās to likvidēt, pārveidojot par pārvaldi un daļēji iekļaujot ministrijā. Mums bija trīs lieli kultūras būvju projekti. Lai viens, bibliotēka, izdzīvotu, pārējos divus – Nacionālo koncertzāli un Laikmetīgās mākslas muzeju – nācās apturēt. Jāsaka arī, ka tajā brīdī situāciju izglāba 10 miljonu latu no Latvijas Bankas peļņas novirzīšana bibliotēkas projektam. No sākotnēji 2010. gadā paredzētajiem 40 miljoniem eiro no pamatbudžeta varējām atļauties vairs tikai 12 miljonus. Papildu 10 miljoni ļāva neiesaldēt būvlaukumu. Kopā ar premjerministru Valdi Dombrovski tikāmies ar būvniekiem un panācām, ka visus pārējos sadārdzinājumus, kas saistījās ar līguma pagarināšanu, būvnieki ņem uz sevi, *take it or leave it* (vai nu ņem, vai pamet – tulk.), kā saka. Būvnieki ilgi savā starpā apspriedās un saprata, ka nav jau citu variantu.

Mums palīdzēja *Hill International*, kas bija piesaistīts kā būvuzraugs, lūdzām viņu analīzi par rīcības scenārijiem. Viņi teica – tagad turpināt celtniecību būs lētāk, nekā apturēt un atsākt vēlāk. *Hill International* bija ārkārtīgi knīpstangas, viņi gāja cauri visiem darbiem, un neko tur nevarēja piezīmēt klāt. Viņi uzskatīja, ka līgums ir noslēgts pietiekami “trekns”, lai

Kultūras ministrs Ints Dālderis (no labās) Latvijas Nacionālās bibliotēkas būvlaukuma apmeklējuma laikā 2009. gada 19. novembrī.
Foto: Dace Vizule / Kultūras ministrijas arhīvs

par šo naudu varētu pabeigt bibliotēku. Neviena kapeika beigās netika pārmaksāta, pat 10 miljonus ietaupījām, kas ir diezgan unikāls veikums. Būvnieki, protams, nebija mierā, ka viss tika rēķināts pēc indeksiem, visi darbi un dokumenti tika pārbaudīti, ar centimetra mēru gāja līdzī. Es biju klāt dažās sapulcēs būvlaukumā, tās notika paaugstinātos toņos, visa veida lamuvārdos starp būvnieku un mūsu ministrijas pārstāvjiem, *Hill International* cilvēkiem. Mēs panācām 20 procentu samazinājumu. Negribu teikt, ka kāds no būvniekiem mēģināja krāpties, bet procesā vienmēr pastāv diskusijas. Kvalitāte beigās ir ļoti laba, to atzīst visi, zināmā mērā to nodrošināja būvuzraugs.

Vienkāršāk būtu bijis ministrēšanas laikā pateikt – piedodiet, man nepatīk šie būvnieki, beidzam, aizberam būvbedri un domājam par projektu labākos laikos. Man bija visas iespējas tā darīt, uz to mani virzīja absolūti lielākā daļa politiskās un arī kultūras vides, daudzi būtu aplaudējuši ļoti saprātīgam un pareizam krīzes lēmumam. Redziet, jūs tagad būvējat bibliotēku, bet mums nav naudas, lai darbiniekiem algas izmaksātu. Bet man bija pārliecība, ka bibliotēka ir jāuzceļ, tomēr izvēles bija ļoti skarbas. Tas ir mans nopelns, ka Nacionālā bibliotēka tika uzbūvēta.

Ne par kādiem lieliem attīstības plāniem tajā brīdī, lai kā gribētos, nebija iespējams domāt. Man vismaz ir gandarījums, ka neslēdzām nevienu kultūras iestādi. Mums vajadzēja panākt, lai visi muzeji, visas kultūras palapojumu vietas, bibliotēkas tomēr turpinātu strādāt. Gandarījums arī par to, ka turpinājām bibliotēku tīkla attīstību, ka krīzes laikā nepārtrūka bibliotēkāju apmācības.

Vēl būtiski, ka izdevās apstiprināt reģionālo koncertzāļu projektu programmu, tika piešķirta nauda un uzsākta projektēšana un būvniecība. Arī tur bija ļoti liela politiskā opozīcija, kas teica, ka to nevajag darīt krīzes laikā. Īpaši interesanta situācija raisījās saistībā ar Ventspili. Kā zināms, tās mērs Aivars Lembergs tolaik atradās apcietinājumā, un pilsēta šai programmai nepieteicās. Tad viņi izdarīja milzīgu spiedienu, lai reģionālo koncertzāļu programmu atliktu uz vairākiem gadiem. Taču mans uzstādījums bija turpināt, zem valdības lēmuma, ka mēs, lai arī samazinātā apjomā, tomēr gan Cēsu, gan Rēzeknes, gan Liepājas koncertzālei naudu piešķiram, ir arī mans paraksts. Vēlāk, kad konkursa rezultāti koncertzālēm bija apstiprināti, Zaļo un zemnieku savienība atkal bija koalīcijā. Lai panāktu, ka viņi nenobloķē lēmumu par trim koncertzālēm, nācās ar viņiem vienoties, ka mēs nekavēsim iespēju Ventspilij koncertzāles finansējumu atrast citā veidā. To izdarījām, iekļaujot koncertzāles projektā Ventspils mūzikas skolu un piešķirot līdzekļus no kultūras izglītībai paredzētā finansējuma, pēc tam arī energoefektivitātes pilotprojekta naudu. Tāda tā politikas virtuve ir. Solījums tā vai citādi tika izpildīts, tāpēc visas četras koncertzāles funkcionē.

Gribēju panākt izmaiņas kultūrizglītībā. Mums valstī ir 100 mūzikas skolas, milzīgi līdzekļi tiek ieguldīti kultūras izglītībā bet, kad orķestrī notiek konkurss uz mūziķu vietām, mums nav ko ņemt, nav pietiekami profesionāli sagatavotu mūziķu. Mans mērķis bija mainīt programmu saturu – izdalīt bērnus, kas varētu tapt par nākamajiem profesionāļiem, un dot viņu izglītošanai papildu stundas, bet pārējiem piedāvāt interešu izglītības programmas. Diemžēl nepietika laika visu novest līdz galam. Tagad mēs redzam, ka šī problēma ir samilzusi vēl vairāk. Desmit gadi ir pagājuši, bet joprojām neviens bērns nevienā skolā nemācās spēlēt vairākus simfoniskajā orķestrī nepieciešamus instrumentus, piemēram, arfu. Simfoniskais orķestris nevar pastāvēt, ja ir 16 instrumenti, bet viena nav.

Pēc tam es nonācu premjera birojā ar daļēji apzinātu mērķi virzīt Nacionālās koncertzāles projektu, ko nepaguvu ministra amatā. Es tiešām

premjera birojā veltīju ļoti daudz sava laika, lai sagādātu vismaz sākotnējo naudu. Reizes desmit es braucu uz Briseli, lai runātu, par to, kā koncertzāles projektam piesaistīt degradēto teritoriju attīstībai paredzētos līdzekļus, jo bija skaidrs, ka valsts budžetā tādas naudas nebūs. Tas izdevās, dabūjām 90 miljonus eiro, bet ir palicis rūgtums, ka tā nauda nekādā veidā netika izmantota Nacionālajai koncertzālei. Mainījās koncepcijas, bija privātās–publiskās partnerības ideja, bija doma par AB dambja rekonstrukciju. Daļa šīs naudas tika novirzīta Daugavas stadiona rekonstrukcijai, un tagad mēs redzam, ka Daugavas stadionā viss notiek. Savukārt otra daļa 42 miljonu apmērā bija domāta uz pusēm koncertzālei un Laikmetīgās mākslas muzejam. Beigās tā nauda tika izdalīta dažādām citām vajadzībām, un mums nav ne Nacionālās koncertzāles, ne Laikmetīgās mākslas muzeja. Tur dažādi iemesli, bet rūgtums palicis. Bija šī nauda, bija iespēja. Ja būtu bijusi vēlme un politiskā griba, to varēja izdarīt.

Sarmīte Ēlerte

kultūras ministre 03.II.2010–26.IO.2011
Valda Dombrovska otrajā valdībā

Lai raksturotu manu laiku kultūras ministres amatā, ir svarīgi atcerēties kontekstu. Ekonomiskās krīzes ietekme, skarbi mazināts valsts budžets. Iepriekšējās valdības laikā bija veikti dramatiski griezieni Valsts Kultūrkapitāla fonda, kultūrizglītības finansējumam. Mans smagākais uzdevums bija, pirmkārt, noturēt budžetu vismaz iepriekšējā līmenī un pamazām sākt kaut ko atjaunot. Budžeta konteksts bija ļoti smags.

Radās jautājums, vai vispār tiek turpināta Nacionālās bibliotēkas celtniecība, bija arī ieteikumi to apturēt. Tomēr Valda Dombrovska valdība to neizdarīja, uzskatot, ka tas ir veids, kā nedaudz atbalstīt ekonomiku. Priecājos, ka man bija iespēja piedalīties Nacionālās bibliotēkas ēkas spāru svētkos.

2011. gads, šķiet, pārāk neatšķīrās no iepriekšējiem gadiem, un, iespējams, vēl daži turpmākajiem tādā ziņā, ka Latvijas valstī nebija skaidras

izpratnes, kas ir kultūras vērtība un nozīme. Ja uz kultūru skatās kā uz kaut ko, kas palīdz greznot dzīvi, tad, loģiski, krīzes brīžos no tās var atteikties. Ja uz kultūru skatās kā uz nacionālas valsts pamatu, tās identitātes veidotāju, tad no tās atteikties nedrīkst. Es atceros, ka tajā laikā ik pa mirklim bija izmisīgi mēģinājumi pamatot kultūras nepieciešamību, piemēram, argumentējot, ka septiņu eiro atdevi nes katrs kultūrā ieguldītais eiro. Tomēr tas nav būtiskākais arguments. Būtiskākais ir Latvijas valsts pastāvēšanas mērķis un jēga. Satversmē ir teikts – valsts uzdevums ir nodrošināt latviešu nācijas, valodas un kultūras pastāvēšanu cauri gadsimtiem. Tas kultūru ieliek citā kontekstā, kas laikā, kad es kļuvu par kultūras ministri nebija īsti apzināts. Tāpēc cilvēku prāti šūpojās, jautājot, kamdēļ šos liekēžus barot.

Tā bija viena no manām prioritātēm – kultūras nozīmības nostiprināšana. Gan publiskajās diskusijās, gan rakstos. Tai skaitā, atbalstot nozīmīgas kultūras būves. Te gribu pieminēt, ka pēc mana ierosinājuma valdībā tika sperts pirmais solis, nofiksējot apņemšanos sākt atjaunot Okupācijas muzeju un Jauno Rīgas teātri. Protams, pagāja ilgs laiks, lai darbus vispār uzsāktu (un, kā mēs zinām, Jaunais Rīgas teātris vēl nav gatavs). Bet ir ļoti svarīgi, lai lielā birokrātijas mašīna, kas lēni, bet pamatīgi maļ, vismaz sāk to maļšanu. Tāpat Nacionālā bibliotēka, kas bija visu iepriekšējo un nākammo ministru atbildība, un, protams, Dziesmu svētku process. Arī tur bija jācīnās par katru eiro.

Laikā, kad es biju kultūras ministre, atklājām Mākslas muzeju *RĪGAS BIRŽA*. Lai tas notiktu, vairāki ministri pirms manis jau bija daudz strādājuši. Savukārt, lietas, kuras es sāku, tika turpinātas nākammo ministru laikā. Tam labs un spilgts piemērs ir Tabakas fabrika. Pirmkārt, tā bija jāierauga, līdz tam šo pamesto teritoriju neviens neredzēja. Tad gāju pie Valsts nekustamajiem īpašumiem, kas, izrādās, bija laimīgi, ka šo objektu kāds ir gatavs ņemt. Sākām strādāt, iecerējām to kā radošo industriju mājvietu, sarīkojām vairākus arhitektūras konkursus un plenērus. Tās bija šķietami mazas aktivitātes, bet šī vieta tika iezīmēta un bija skaidrs, ka tā ir laba. Pricējās, ka Žanetas Jaunzemes-Grendes un Daces Melbārdes laikā process turpinājās un jācer, ka vēl Naura Puntuļa darbības laikā Tabakas fabrika kļūs par mājvietu Kultūras akadēmijai un dažādām radošām iniciatīvām.

Vēl viena iniciatīva, par ko man ir liels gandarījums, attiecas uz Latvijas vietu Venēcijas mākslas biennālē. 2011. gadā Venēcijas biennāles atklāšanā es redzēju, kādā kaktā atrodama mūsu ekspozīcija, uzzināju, kāda nesamērīga

Kultūras ministre Sarmīte Ēlerte preses konferencē mākslas muzejā "Rīgas Birža", kad tur tiek novietots pirmais eksponāts. No kreisās: Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) ārzemju mākslas departamenta vadītāja Daiga Upeniece, "RBSSKALS" padomes priekšsēdētājs Māris Saukāns, LNMM direktore Māra Lāce, kultūras ministre Sarmīte Ēlerte, VAS "Valsts nekustamie īpašumi" valdes priekšsēdētājs Jānis Komisars, arhitekte Liesma Markova un "Re&Re" ģenerāldirektors Didzis Putniņš. 2011. gada 7. jūnijs.
Foto: Dace Vizule / Kultūras ministrijas arhīvs

nauda tikusi par to maksāta. Tā tas bija noticis gadu gadiem. Es uzskatīju, ka tā nedrīkst turpināties, ka mums ir jātieks Arsenālā, jo tā ir vienīgā vieta, kur mazu valsti bez lieliem ieguldījumiem reklāmā tiešām kāds ierauga. Toreiz tikos ar Igaunijas un Lietuvas kultūras ministriem, bija doma veidot kopīgu ekspozīciju. Lietuvieši bija ļoti ieinteresēti, igauņi ne pārāk, beigās kopīgu ekspozīciju neizdevās izveidot. Tomēr ministrijas cilvēki ķērās pie darba un Latvijas ekspozīcija nu ir Arsenālā, šķiet, kopš 2013. gada.

Mani ļoti ieinteresēja radošās industrijas. Mēs sarīkojām vairākas tikšanās un konferences. Gāju runāt ar citiem ministriem, jo ir daudzas lietas, kur nepieciešama vai var būt noderīga starpministriju sadarbība. Atceros, vides ministrs Raimonds Vējonis teica: "Interesanti, ar mani pirmo reizi nāk kāds kultūras ministrs runāt!" Runāju ar zemkopības ministru Jāni Dūklavu, viņiem bija Eiropas Savienības finansējuma programmas lauku kultūras dzīves atbalstam. Atbildība par kultūras nozari īpaši "bada gados" ministrijai liek ne tikai domāt par savu budžetu, bet visu laiku skatīties, kur vēl var kaut ko dabūt, kādiem projektiem vēl var pieslēgties. Panākt, lai Kultūras ministrs būtu klāt pie katras spriešanas, kur daļa Eiropas naudu, jo tā ir

pieejama kultūrai, tikai jāprot pareizi definēt mērķus. Atceros, bija apdraudēta Daugavpils Marka Rotko centra izveide, jo bija divi finansējumi, viens bija iedots Kultūras ministrijai, otrs – Ekonomikas ministrijai, birokrātijai tā šķita neatrisināma problēma un finansējums nekustējās. Šī nauda bija jāsaliek kopā, un to mums izdevās izdarīt.

Viena no svarīgām un ļoti sāpīgām lietām, ko izdevās atrisināt, attiecās uz Daugavpils teātri. Kādā brīdī es sapratu, ka Daugavpils teātris lēni un neizbēgami iet uz grunti. Ministrijas ierēdņiem bija bail tam pieķerties. Finanšu rādītāji liecināja, ka tas ir jāver ciet, bet to darīt nedrīkstēja, tā būtu politiska kapitulācija. Tad grupa ministrijas pārstāvju kāpām autobusā un braucām uz Daugavpili. Es nopirku lielu puķu pušķi teātra direktoram Miervaldim Brodovam, sasaucu kolektīvu, izteicu vismilzīgāko pateicību sirmajam kungam un viņu atlaidu. Iecēlu direktora amatā Oļegu Šapošņikovu. Bija skaidrs, ka viņš ir vienīgais, kuram ir radoša interese un spēja darboties. Tiesa, nebija nekādas garantijas, ka viņš ļoti bēdīgajā finansiālajā situācijā teātri varēs izglābt. Vienojos ar Valmieras teātra direktori Evitu Sniedzi, ka viņa uzņemsies šefību pār Šapošņikovu. Evita kādu pusgadu ar to nodarbojās, palīdzēja Oļegam sastādīt repertuāru un tā tālāk. Pēc pusgada viņa teica, ka tālāk viņš pats tiks galā. Daugavpils teātris nav nogrimis, Šapošņikovs ir tur, par to ir liels gandarījums.

Par to, kas neizdevās? Es nevaru teikt, ka kaut kas būtu pilnīgi neizdevies. Protams, bēdīgi bija ar finansējumu. Algas tajā laikā, it īpaši muzejos, arhīvos, bija vienkārši nožēlojamas. Nelielu summu, ko izdevās dabūt budžetā klāt, novirzījām Rundāles pilij un Mākslas muzejam, un Valsts Kultūrkapitāla fondam, kam budžeta grieziens bija bijis milzīgs. Arī lūdzu ministrijas grāmatvedi sagatavot algu salīdzinājumu dažādās ministrijās un to institūcijās. Protams, kultūras un labklājības jomās tās bija vismazākās.

Tomēr arī esošās sistēmas ietvaros ar mazu naudu var panākt kaut nelielas labas izmaiņas. Piemēram, darbojās neatkarīgie teātri, bet tiem nebija finansējuma. Mēs radījām nelielu programmu, manuprāt, tie bija daži tūkstoši latu gadā, kas tomēr katram no šiem neatkarīgajiem teātriem iedeva nelielu atbalstu.

Notika diskusijas par Latvijas valsts mežu peļņas daļas sadali. Līdz tam visa šī nauda aizgāja sportam, Olimpiskajai komitejai, tika dalīta necaurspīdīgi. Izdevās panākt, ka turpmāk daļu naudas saņēma Kultūrkapitāla fonds ar savu caurlūkojamo konkursu un naudas sadales kārtību.

Sirdi sildīja Lestenes baznīca, ko toreiz, pateicoties Imanta Lancmaņa iniciatīvai, sākām atjaunot, rīkojām ziedojumu akcijas, atjaunošanas darbiem piesaistījām Amatniecības vidusskolas meistarus un audzēkņus. Rēzeknes Zaļā sinagoga ir brīnišķīga, arī Raiņa un Aspazijas vasarnīca. Vēl jāpieņem kultūras periodika, tagad Kultūrkapitāla fondā ir speciāla programma kultūras periodikas atbalstam. Toreiz mēs sarīkojām konkursu, un “Kultūras Dienai” tika finansējums.

Atsevišķs manas darbības lauks bija nacionālās identitātes un integrācijas pamatnostādnes. Latvijas valsts nacionālās identitātes nostiprināšanā es redzēju kultūras vietu un lomu. Es arī redzēju, kā latviešu valstsgribu ir saļodzījusi ekonomiskā krīze un Kremļa propaganda. 2011. gada Nacionālās identitātes pamatnostādņēs tika ielikti visi būtiskie politikas pamati, kas tika turpināti nākamajos dokumentos. Patiesībā – arī valsts kopīgajā politikā.

Tolaik bija daudz diskusiju par sabiedrības integrācijas politiku. Latviju Kremļa propaganda pasniedza kā neizdevušos valsti, tam piebalsoja daži vietējie “noderīgie idioti”. Bija jūtams, ka tautas pašapziņa ir tādā temperatūrā, ka tas vienkārši kļūst bīstami. Tas bija galvenais iemesls, kāpēc, kļūstot par kultūras ministri, es no Tieslietu ministrijas pārņēmu sabiedrības integrācijas politiku. Līdzšinējās Sabiedrības integrācijas koncepcijas paredzēja, ka abas kopienas iet viena otrai pretī un satiekas kādā trešajā punktā, nebija īsti skaidrs, kādā, laikam domāts – ne vairs īsti latvieši, ne krievi. Es uzskatīju, ka tas Latvijai ir nepieņemami, ka valsts pamats ir kopēja, nacionāla un demokrātiska identitāte, kurai katrs var pieslēgties. Valsts var nākt pretī, bet izdarīt individuālo izvēli nevienu nevar piespiest. Tāpēc pirmo reizi šis dokuments saucās nevis Integrācijas politika, bet gan Nacionālās identitātes, integrācijas un pilsoniskās sabiedrības pamatnostādnes. Protams, kad mēs šīs pamatnostādnes publicējām, sacēlās arī pamatīga neapmierinātība, jo uzstādījums par šādu – latvisku – kopējo pamatu skaidri un gaiši valsts politikā tika iedibināts pirmo reizi. Es domāju, ka turpmāko desmit gadu laikā šis koncepts ir nostiprināts un kļuvis pašsaprotams. Uzskatu, ka 2012. gada referendums par valsts valodu lika ļoti daudziem latviešiem, kuri par to vispār nebija domājuši, apzināties, cik latviešu valoda ir nozīmīga Latvijas valsts identitātei un katram no mums. Tad sekoja Satversmes preambulas izstrāde, kas definē Latvijas valsts identitāti un valsts pastāvēšanas mērķi. Savukārt karš Ukrainā pielika šim loģiskajam ceļam treknu punktu. Par to, kādai jābūt Latvijas valstiskajai identitātei jau neviens vairs nešaubās, pat ja kādam tas nepatīk.

Žaneta Jaunzeme-Grende

kultūras ministre 25.10.2011–16.09.2013

Valda Dombrovska trešajā valdībā

Manā gadījumā ir ļoti svarīgi akcentēt, ka līdz nonākšanai ministres amatā man ne sapņos, ne iedomās nebija pieļāvuma, ka es varētu būt kultūras ministre. Es esmu aicināta par ekonomikas ministri, finanšu ministri, bet es nekad, lai arī esmu iestājusies partijā, neesmu gribējusi būt politiķe, vienmēr esmu atteikusi. Šajā gadījumā situācija izvērtās tā, ka biju iestājusies “Visu Latvijai”, jo Viesturs Dūle *dedzināja oligarhus* Daugavmalā, un es viņam teicu, ka pirmām kārtām mums ir jāsadedzina katram savs oligarhs sevī. Vienīgais veids,

kā to izdarīt, ja katrs Latvijas iedzīvotājs iestātos kādā partijā un maksātu 1 eiro mēnesī, tad partijām nebūtu vajadzīgi oligarhi. Un Dūle man saka: “Bet tu iestāties!” Es sāku domāt, kurā partijā es varētu iestāties, un par pārsteigumu “Visu Latvijai” un Raivim Dzintaram iestājos, nebrīdināju, vienkārši publiski to paziņoju. Samaksāju 12 eiro par gadu uz priekšu un mierīgi dzīvoju tālāk. Tad nāca vēlēšanas, kurās es, protams, nepiedalījos, bet “Visu Latvijai” pirmo reizi iekļuva Saeimā, un viņi bija izvirzījuši par kultūras ministri Inesi Laizāni. Taču kultūras jomas cilvēki bija satraukušies par šo kandidatūru, un pēkšņi vienu dienu man zvana Andris Vilks un saka: “Zini, Žaneta, vajadzētu parunāt par bibliotēku,” – es trīs gadus vadīju bibliotēku konsorciju un ieviesu gaismas tīklu, tas bija tāds brīvprātīgs darbs, turklāt, es biju Latvijas Nacionālās bibliotēkas biedrības dibinātāja un stingri iestājos par bibliotēkas būvniecību. Tā es aizgāju uz tikšanos, un Andris saka, ka viņi ir apskatījušies “Visu Latvijai” sarakstu, vai es nāktu par ministri ar galveno mērķi pabeigt bibliotēkas celtniecību, jo bibliotēkai bija ļoti grūti laiki, tikko bija krīze un pat domas par celtniecības iesaldēšanu. Pēc tam man piezvanīja Raivis Dzintars ar oficiālu piedāvājumu. Es piekritu būt par ministri ar galveno mērķi pabeigt bibliotēku divu gadu laikā.

Ļoti grūti gāja, ļoti, ļoti. Ar visām tām būvniecībām, celtniecībām, tas bija ļoti sarežģīti, ar naudas dabūšanu un tamlīdzīgi, par šo var stāstīt bezgalīgi,

bet mēs to uzbūvējām, neskatoties uz to, ka “Delna” Ineses Voikas personā vēlējās bibliotēkas būvniecību iesaldēt, jo uzskatīja, ka viss būvniecības pasākums ir apšaubāms, tomēr juridiski mēs izlavierējām, mums vienkārši bija jāpabeidz celtniecība. Es nespētu iedomāties, ka Nacionālā bibliotēka būtu iesaldēta un nebūtu uzbūvēta. Es viņai teicu, ka tuvojas 2014. gads, kad Rīga būs Eiropas Kultūras galvaspilsēta, pēc tam 2015. gadā Latvija būs Eiropas Savienības prezidējošā valsts, un bibliotēkā paredzēta virkne pasākumu. Es nācu ar mērķi uzbūvēt bibliotēku un aizgāju ar to, ka bibliotēka ir uzcelta. Darbiņš ir izdarīts.

Vislielākais pārsteigums ministres postenī sekoja jau pēc mēneša. Tā kā nāku no biznesa vides, mana domāšana ir biznesa domāšana, mani pārsteidza, ka visi kultūras procesi notiek radoši, bet nav nekāda stratēģiskuma un rezultativitātes. Atceros sarunu vienā Valsts Kultūrkapitāla fonda padomes sēdē, kur es ierosināju, ka vajadzētu izveidot Kultūrkapitāla fonda stratēģiju, kā atskaitīties sabiedrībai, jo tas ir publisks finansējums. Visi teica: “Kāpēc ir vajadzīga Kultūrkapitāla fonda stratēģija, kas man noticis, kas vainas?” Es mēģināju skaidrot un savu divu gadu ministrēšanas laikā izveidoju kultūrpolitikas dokumentu “Radošā Latvija”. Es aicināju katru nozari izveidot savu stratēģiju. Labs piemērs ir filmu nozare un, tā kā viņiem bija stratēģija, viņi dabūja pirmo lielo naudu, 7 miljonus eiro, lai veidotu Simtgades filmu programmu. Tagad katrai nozarei ir sava stratēģija, un virsējums “Radošā Latvija”. Tāpat es panācu Latvijas Nacionālās bibliotēkas attīstības stratēģijas un VKKF stratēģijas izstrādi. Mani joprojām neapmierina VKKF stratēģija, jo naudas plūsma nav saprotama un caurspīdīga. Ja, piemēram, Rīgas Domes finansējumam vai Sabiedrības integrācijas fondam ir skaidri kritēriji un prioritātes, tad Kultūrkapitāla fondā vēl līdz pagājušajam gadam pastāvēja atteikuma formulējums “Projekts nav aktuāls”. Šogad atteikums ir vēl radošāks – “Projekts nav ilgtspējīgs”. Šāds pamatojums finansējuma nepiešķiršanai, manuprāt, nedrīkst būt. Esmu priecīga, ka nozaru stratēģijas un jumta stratēģija “Radošā Latvija” daudzām nozarēm ir devušas grūdienu attīstībai, ļāvušas noteikt un sasniegt mērķus, taču Kultūrkapitāla fonds vēl joprojām nedarbojas pēc labas pārvaldības principiem.

Tāpat es secināju, ka bez stratēģiskuma un rezultativitātes mērījumiem kultūras finansējums, kā teica KM valsts sekretārs Guntis Puķītis, ir nežēlīgs. Finansējums ir nepietiekošs. Es sāku lūkoties, kā piesaistīt finansējumu, un kopumā divu gadu laikā piesaistīju nozarei 70 miljonus eiro. Piemēram,

tolaik Ministru Kabineta sēdēs runāja, ka netiek īstenoti Eiropas fondu projekti, ka nepieciešami vēl projekti, lai mēs varētu šo naudu apgūt. Es zināju, ka Latvijas Nacionālajam mākslas muzejam ir gatavs rekonstrukcijas projekts, pacēlu roku un teicu, ka esmu gatava paņemt šos 30 miljonus Nacionālajam Mākslas muzejam. Bija lielas diskusijas, vai to vajag, jo rekonstrukcija notika tieši Rīgas – kultūras galvaspilsētas un ES prezidentūras laikā, un muzejs bija slēgts. Tāpat ļoti interesants gadījums bija ar Liepājas koncertzāli, atbrauca koncertzāles pārstāvji un teica, ka pēc divām nedēļām jāiesniedz Eiropas naudas pieprasījums un vai es būtu gatava atbalstīt. Mēs pamatīgi pastrādājām, un arī Liepājas koncertzālei finansējumu paguvām piesaistīt.

Liels piedzīvojums un pamatīgs darbs katra ministra dzīvē ir Dziesmu svētku process. Strādājām kopā ar Daci Melbārdi, tolaik Kultūrizglītības un nemateriālā mantojuma centra direktori. Laikus izplānojām procesu, un mans ierosinājums bija, ņemot vērā manu biznesa pieredzi, izveidot Dziesmu svētku riska vadības analīzi. No sākuma, protams, bija pretošanās, – kādi riski, ko es runāju, bet pēc risku izvērtēšanas sekoja apzināšanās, ka tas palīdz meklēt problēmu risinājumus, piemēram, kā nodrošināt ēdināšanu, lai dalībnieki ir paēduši. Atceros sarunu ar diriģentu Māri Sirmo, viņam ļoti nepatika, ka cilvēki skatās Dziesmu svētkus un vienlaikus ēd un dzer. Lūdzu *Positivus* festivāla rīkotāju Ģirtu Majoru izvērtēt šo aspektu, un pirmo reizi ēdināšana tika iznesta ārpus estrādes. Tāpat ar medicīnu, ar gulēšanu, ar transportu, visi šie riski tika izvērtēti un tika veikti uzlabojumi.

Svarīgi, kas netika izdarīts. Es biju iesākusi veidot stratēģiju “Latvijai 100”. Man neizdevās, jo man bija jāpamet amats. Es būtu gājusi citu ceļu Latvijas Simtgades svinībās saistībā ar naudas izmantošanas veidu, es būtu gribējusi dažus, bet spilgtus akcentus, nevis izsmērējusi visu to naudu pa laukumu.

Tagad ir smieklīgi, ka tolaik es varēju dabūt naudu Kongresu nama pār-būvei par Akustisko koncertzāli. Ja toreiz paši mūziķi nebūtu iebilduši pret to, Akustiskā koncertzāle Kongresu namā jau šodien būtu gatava. Es viņus saprotu, bet tagad smaidu par to, ka ir pagājuši 10 gadi, un mēs esam tieši turpat. Es domāju, ka reizēm kultūras profesionāļiem nepieciešama drosme pieņemt lēmumus un izmantot iespēju. Ja tāda būtu bijusi, mums jau būtu vieta, kur koncertēt, un tagad varētu sākt domāt par iespaidīgas koncertzāles celšanu, kas būtu dizaina un arhitektūras šedevrs, ar ko Rīga varētu

Kultūras ministre Žaneta Jaunzeme–Grende (centrā) Jāņu ielīgošanas pasākumā Kultūras ministrijā 2012. gada 22. jūnijā. Foto no Kultūras ministrijas arhīva

Ieproties tad, kad sāks kursēt *RailBaltica* vilcieni. Kā eksministre, kura skatās caur biznesa prizmu, stratēģiskuma prizmu, uzskatu, ka šobrīd ir jāšēžas pie galda satiksmes ministram un kultūras ministram, lai spriestu, ko ierāudzis pasažieri, kas atbrauks ar *RailBaltica*. Laikmetīgās mākslas muzeja nav, Akustiskās koncertzāles nav. Kaut ko uztaisīs Kongresu namā, bet kas vilinās šos pasažierus izkāpt tieši Rīgas stacijā?

Konflikti ar toreizējo Latvijas Nacionālās operas direktoru Andreju Žagaru ir jautājums par to, kādam ir jābūt valsts kapitālsabiedrības vadītājam. Manā izpratnē valsts kapitālsabiedrības vadītājs nedrīkst izmantot publisku naudu savām iegribām, viņam ir jāievēro fiskālā disciplīna. Ja visas citas kultūras institūcijas – muzeji, teātri – nolemtu pārkāpt savu budžeta griestus par 100 tūkstošiem, kopumā tie būtu vairāki miljoni. Krīzes situācijā katru gadu taisīt pusmiljona zaudējumus operai, kuras galvenās izmaksas ir radošie braucieni pa visu pasauli, nav krīzes situācijas rīcība. Ar Andreju Žagaru konflikts bija jau no paša sākuma, kad redzēju operas gada pārskatu. Es nāku no biznesa, es apskatos gada pārskatu un saku: “Andrej, Jums nepietiek naudas, Jūs nevarat būt vadītājs, ja nespējat nodrošināt šo pēctecību! Vienu dienu 600 cilvēki, kas strādā Nacionālajā operā, var kļūt par

bezdarbniekiem, Jums vienkārši nebūs naudas.” Mēs norunājām ar Andreju Žagaru, labi, ir bijusi krīze, es saprotu, es varētu mēģināt pārliecināt valdību, ka šo operas, nosauksim īstajā vārdā, caurumu, 1,4 miljonu eiro apmērā es noseģšu, jo opera mums ir vajadzīga, bet pēc tam caurumu budžetā vairs nebūs. Tiks izveidota valde trīs cilvēku sastāvā, kurā būs cilvēki, kuri spēj vadīt operu, kā tas ir jādara valsts kapitālsabiedrības vadītājam. Es to izdarīju, caurums budžetā tika aizlāpīts. Un atkal bija zaudējumi. 500 tūkstošu apmērā. Es piedalījos sarunās ar pretendentiem uz operas vadītāja amatu un katram jautāju, vai viņi var veidot fiskālo politiku tā, lai nebūtu zaudējumu? Andrejs Žagars arī savā piedāvājumā teica: “Nē, zaudējumi būs vienmēr.” Tad es teicu, ka šāds cilvēks nevar būt valsts kapitālsabiedrības vadītājs. Tas ir jautājums, kādu ziņu mēs dodam sabiedrībai? Kā mēs apsaimniekojam publisku naudu un kas ir svarīgs: vai talants pāri visam, vai tomēr, ja tu esi kapitālsabiedrības vadītājs, tev ir jābūt talantīgam abos virzienos? Ir jābūt noturēt budžetu un attīstību, to lieliski pierādīja Zigmars Liepiņš. Šobrīd operai ir peļņa 300 tūkstoši eiro.

“Brīnišķīgs” bija arī stāsts ar rakstniecēm, kuras atnāca un paziņoja, ka viņām vajag 100 tūkstošus. Vienkārši vajag 100 tūkstošus. Es viņām pajautāju, kādam mērķim? Varbūt mēs varētu sanākt kopā, es varētu palīdzēt ar savām zināšanām, mēs varētu radīt stratēģiju, kam tiks izlietoti 100 tūkstoši. Uz to man tika atbildēts, ka es vispār neko nesaprotu no kultūras, nekādas stratēģijas un mērķi kultūrā nav nepieciešami. Vienkārši dodiet 100 tūkstošus, mēs zināsim, ko ar tiem darīt. Šis man bija vislielākais šoks pēc divu gadu darba šajā nozarē, ka nav rezultativitātes, stratēģiskuma redzējuma, ko darīt, kā darīt. Jā, viņas vienkārši kliedz. Viņas kliedz, un viss, es nezinu, ko darīt. Tas beidzās tā, ka es dabūju 100 tūkstošus. Tas man liekas nepieņemams piemērs, ko kultūra raida, tā šausmīgā kliegšana, otra pazemošana, apmelošana. Man liekas, kultūras cilvēki tā nedrīkst darīt.

Kultūra ir visas sabiedrības kultūra. Tas ir pakalpojums sabiedrībai, ko sabiedrība iegūt, kā sabiedrība attīstītās. Kultūras ministrija nav mākslinieku arodbiedrība. Ir tik svarīgi to saprast. Kultūras ministrija nekalpo māksliniekiem, kultūras ministrs caur māksliniekiem kalpo sabiedrībai. Ko iegūst sabiedrība, kā tā attīstās, kas ir sabiedrības identitāte, jaunrade, viss kopā, nevis, vai Ikstenai un Žagaram ir kārtējā nauda. Mērķis ir cits, un ir jābūt stratēģijai ceļā uz to. Tieši stratēģiskums, manuprāt, ir tas, ko es varēju iedot kultūrai.

Dace Melbārde

kultūras ministre 31.10.2013–18.06.2019 Valda Dombrovska trešajā,
Laimdotas Straujumas pirmajā un otrajā, Māra Kučinska un
Krišjāņa Kariņa pirmajā valdībā

Kad mani 2013.gada rudenī uzrunāja kultūras ministra amatam, sākumā es nepiekritu. Man ļoti patika tas, ko es jau darīju. Es vadīju Latvijas Nacionālo kultūras centru, kas atbildēja par Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšanu, nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu un kultūrizglītību. Divu gadu laikā bija izdevies izveidot labu komandu, arī pārziņmolot centru, uztaisīt darbības stratēģijas, strukturēt darbību pēc divu iestāžu apvienošanas. Vienlaikus bija grūti būt vienaldzīgai attiecībā uz to, kas notika kultūras nozarē kopumā. Starp ministri Žanetu Jaunzemi-Grendi un daļu nozarē nodarbināto bija konflikts, es pat vairs neatceros, kādi bija iemesli, bet bija liela spriedze un daudz emociju. Tolaik kultūras iestāžu vadītāji izveidoja biedrību “Laiks kultūrai”. Kultūras nozarei pietrūka atbalsta un stratēģiskas virzības. Pati jau diezgan ilgus gadus biju strādājusi nozarē, arī vadošos amatos, tostarp Kultūras ministrijā, kultūras politika mani patiesi interesēja. Tādejādi es tomēr piekritu. Misijas vārdā nolēmu tomēr mēģināt.

Uzsāku darbu, prioritātes nosakot daudzos darbības virzienos: nozarē nodarbināto atalgojuma palielināšana, kultūras infrastruktūras modernizācija, radošo personu tiesiskā statusa noteikšana un Valsts Kultūrkapitāla fonda finansēšanas modeļa maiņa, sasaistot to ar alkohola, tabakas un azartspēļu nodokli. Realitāte jebkurš ministrs un jebkurš augsta amata cilvēks saskaras ar to, ka līdztekus visām stratēģiskajām iecerēm jādara arī neatliekamas lietas, un to kultūras nozarē parasti ir ļoti daudz. Nozares saimniecība ir ļoti liela, tai hroniski ir nepietiekams atbalsts, vēl daudzus gadus pēc Latvijas neatkarības atjaunošana ir jārisina padomju mantojuma atstātās problēmas. Manuprāt, complicētākais jautājums kultūras nozarē joprojām ir nesakārtotā infrastruktūra – ēkas, interjeri, tehnoloģijas. Kultūras iestāžu ir ļoti daudz, un katra no tām ir nepieciešama kultūras nozares pilnasinīgai

pastāvēšanai. Tu nevari tā vienkārši likvidēt, piemēram, muzejus vai vēstures muzeju apvienot ar mākslas muzeju. Lai kāda kultūras institūcija pastāvētu, tās darbībai nepieciešami noteikti nosacījumi, atbilstoša infrastruktūra un jauda. Tu nevari, piemēram, operai “noīsināt” Kostīmu daļu vai Scenogrāfijas daļu, tās abas nepieciešamas operas pilnvērtīgai darbībai un ir jāuztur un jāatjauno. Tāpēc es teiktu, ka kultūras infrastruktūra visiem kultūras ministriem ir klupšanas akmens, kas ierobežo iespējas strādāt pie nozares attīstības jautājumiem. Mūsu laikos viss tik strauji attīstās, īpaši saistībā ar digitālām tehnoloģijām, un ir jādomā, kā visu jauno integrēt nozarē, bet vienlaikus ir jārisina aktuālās un neatliekamās situācija, tas, ka ik pa brītiņam tek kāds jumts, vai kādā skolā jāaiztaisa ciet stāvs tāpēc, ka to vairs nevar ekspluatēt, tas ir bīstami dzīvībai. Ar to, patīk vai nepatīk, ir jāstrādā, un tas paņem ļoti daudz laika. Nākotnes plānošana ir jāsabalansē ar “ugunsgrēku dzēšanu”. Jārēķinās, ka šī balansēšana starp akūto un attīstību, var radīt spriedzi nozarē, jo kādam var šķist – kāpēc ministrs tagad runā par kaut kādu nākotnes koncertzāli vai muzeju, ja te operai joprojām nav uzcelta darbnīca. Diemžēl arī uz nākotni vērstās iniciatīvas ne vienmēr top ļoti ātri, it sevišķi jaunas kultūras infrastruktūras tapšanas gadījumos.

Pienākumu pildīšanas aizsākumos man bija jādomā arī par to, kā mazināt spriedzi kultūras nozarē, kā izveidot pastāvīgu dialogu ar nozares spēlētājiem. Es sāku ar to, ka sastrukturēju nozares pārvaldības struktūru, nodrošinot līdzdalības principu un pastāvīga dialoga iespējas ar katru kultūras apakšnozari. Kā pilnīgi rīcībspējīgu atjaunoju Nacionālo kultūras padomi, kas bija galvenais sarunu partneris stratēģiskajā plānošanā, mēs reāli diskutējām par visiem nozares galvenajiem attīstības jautājumiem. Savukārt, lai ietu dziļumā, pie katras apakšnozares izveidoju rīcībspējīgu nozares konsultatīvo padomi. Tie bija būtiski politikas veidošanas instrumenti. Es diezgan daudz laika veltīju, lai tiktos ar cilvēkiem un tos uzklausītu.

Viens no pirmajiem lielajiem darbiem un faktiski pārbaudījumiem manai spējai risināt sarežģītus jautājumus bija Nacionālās bibliotēkas nodošana ekspluatācijā. Šī sarežģītā epopeja vēl ilgstoši turpinājās ar būvnieku tiesāšanos, bija reāla būvnieku šantāža, ka viņi nenodos bibliotēku ekspluatācijā, ja valsts neatradīs papildu līdzekļus. Sākumā prasīja 9 miljonus, pēc tam aizvilka līdz 20 miljoniem, un bija jāsaprot, kā tikt ar to visu galā. Arī būvniecībā bija pieļautas kļūdas – mēnesi pirms plānotā lielā, starptautiski izziņotā bibliotēkas atklāšanas pasākuma atnāk ugunsdzēsēji un pasaka –

nesaskaņosim, tās trepes nav ugunsdrošas un jājauc nost! Tas nozīmē, ka bibliotēkas nodošana ekspluatācijā ieilgs, arī ES prezidentūra, kuras norise ir saplānota bibliotēkā un izziņota, ir neapskaužamā situācijā. Un tad tu risini visus šos jautājumus, jo nav jau variantu, tu ej un dari, tiecies ar visām amatpersonām, spried, kādi ir risinājumi, ko var darīt, kādas ir alternatīvas. Ministra darbs ir daudzpusīgs un niansēts, šūpojoties starp daudzām galējībām.

Pienākumu klāstā klāt vēl nāk sabiedrības integrācija, kas, ņemot vērā kultūras nozares sazarotību un daudzās sāpīgās problēmas, manuprāt, visu laiku nepamatoti paliek otrās pakāpes jautājums, kas nav pareizi. Sabiedrības integrācijas, saliedētības, identitātes jautājumiem būtu jābūt kā cepurei virs visa, ko mēs valdībā darām, bet strukturāli tā ir ielikta Kultūras ministrijā, un iznāk tā, ka tas ir viens no daudziem darba jautājumiem, un ministrs nespēj pietiekoši līdzvērtīgi ieguldīties vēl arī šo jautājumu risināšanā.

Turklāt Kultūras ministrijai uzlika arī atbildību par audiovizuālajiem jautājumiem. Turpinājumā kādam bija jāuzņemas vēl atbildība par Latvijas mediju politikas izveidi kopumā un informācijas telpas drošības jautājumiem. Kad gāju uz ministra amatu, es nezināju, ka man būs arī šī funkcija. Mediju politika tika pilnībā uzbūvēta no pamatiem. Mediju nodaļa bija jāizveido no ministrijas iekšējiem resursiem, jo Ministru kabinetā man pateica – ja tu, Dace, gribi to darīt, tad dari, bet atrodi līdzekļus pati. Mums bija ambīcija izveidot Mediju fondu, mēģinājām pierādīt, ka mediju tirgus ir tik ļoti mainījies, ka ir jāsāk palīdzēt dažāda veida medijiem satura radīšanai latviešu valodā, paredzot regulāru finansiālu atbalstu. Bija ļoti grūti panākt vispār kaut kādu līdzekļu plānošanu medijiem. Regulārā atruna, ko es visu laiku saņēmu no Finanšu ministrijas, bija, ka kultūrai ir ļoti daudz naudas, pārdaliet to nozares iekšienē!

Manas darbības laikā nāca klāt vēl viens liels uzdevums – Latvijas Simtgades programmas izveide un koordinēšana. Tas neattiecās tikai uz kultūras nozari, tā bija visai Latvijai un arī diasporas latviešiem kopā. Tas bija sarežģīts vadības darbs. Simtgades ietvaru mēs izmantojām kā iespēju, lai dotu startu daudzām lietām, kam visu laiku pietrūka laika vai resursu – gan nacionālā kino atdzimšanai, gan “Latvijas skolas somas” izveidei, gan arī izrāvienam latviešu literatūrā un tās starptautiskai atpazīstāmībai, gan kultūras infrastruktūras sakārtošanai. Piemēram, mums izdevās sakārtot Dziesmu un deju svētku infrastruktūru. Man bija jāatrod veids, kā strādāt ar Rīgas Domi, kuru vadīja opozīcijas partijas. Tas nav vienkārši, jo tiklīdz

Medijpratības un bērnu drošības internetā kampaņas "Supervaroņi internetā" atklāšanas pasākums Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Attēlā kultūras ministres padomniece sabiedrisko attiecību jautājumos Ginta Bormane (no kreisās), KM Mediju politikas nodaļas vadītāja Aiga Grišāne, kultūras ministre Dace Melbārde, KM Mediju politikas nodaļas eksperte Klinta Ločmele, KM Sabiedrisko attiecību nodaļas vadītāja Lita Kokale un KM valsts sekretāres vietniece starptautisko lietu, integrācijas un mediju jautājumos Zane Vāgnere. 2018. gada 27. septembris. Foto: Oskars Artūrs Upenieks / Kultūras ministrijas arhīvs

tu sadarbojies ar opozīciju, kādam liekas, ka esi nodevējs. Bet ir jādoma par mērķi, kāpēc tu to dari. Tas, ka šobrīd ir sakārtots gan Daugavas stadions, gan Mežaparka estrāde, ir mūsu sadarbības rezultāts.

Sarežģīts kultūras infrastruktūras objekts bija Rakstniecības un mūzikas muzeja ēka Pils laukumā. Valsts nekustamie īpašumi uzsāka kašķi ar būvniekiem, tas aizgāja līdz tiesvedībai, ko VNĪ zaudēja, bet tas iekonservēja visus darbus. Mēs pazaudējām Eiropas naudu, bija jāmeklē citas alternatīvas, tas bija ļoti sarežģīti. Jaunā Rīgas teātra pārbūves projekts arī virzījās sarežģīti ar visām plaisām un kaimiņu sūdzēšanos. Rezultātā tas aizkavēja un sarežģīja arī Tabakas fabrikas kvartāla attīstību. Ar ļoti lielām emocijām nāca viss, kas saistīts ar Okupācijas muzeja piebūvi. Jo arhitektu opozīcijai zināmā mērā bija taisnība par izpildījuma kvalitāti, bet tajā pašā laikā bija pilnīgi skaidrs, ka projektu apturēt un sākt no nulles nav iespējams, jo ir represēto cilvēku gaidas, arī atsevišķiem politiskajiem spēkiem bija stingra nostāja, ka šis projekts jāturpina. Tas bija ļoti smags lēmums, jo, grozi kā gribi, man tas nelikās pareizs ne vienā, ne otrā virzienā, bet tajā brīdī tev ir jāsaka gala vārds, saprotot, ka visiem labu lēmumu pieņemt nav iespējams.

Manās sajūtās un vērtējumā vislielākais kritiens bija saistīts ar Laikmetīgās mākslas muzeju, kura celtniecība privātās un publiskās partnerības ietvaros bija optimālākais risinājums ar cerīgu attīstības dinamiku. Starptautisks arhitektūras projektu konkurss veiksmīgi noticis, vieta izvēlēta, koncepcija uzrakstīta un datumi jau atklāšanai nolikti. Muzeja atvēršana bija plānota kā viens no Simtgades lielajiem pasākumiem, un tad pēkšņi ir finanšu uzticamības krīze, kurā ir iejaukta ABLV banka – viens no lielajiem muzeja atbalstītājiem. Man tas bija ļoti liels trieciens visādos veidos, arī saistībā ar uzticēšanos. Tur bija ieguldīts daudz spēka, lai sarunātu, virzītu to uz priekšu. Un tad tu saproti, ka viss ir sabrucis, muzeju būvniecību uzsākt nevar. Jāsaka, ka partnerība un divpusējās sarunas ar muzeja atbalstītājiem bija ļoti inteligēntas, bija abpusēja uzticēšanās. ABLV banka bija sevi pierādījusi kā liels laikmetīgās mākslas mecenāts, gadiem to darīja. Domājot par jebkuru mecenātisma projektu nākotnē, kas saistīts ar sadarbību ar valsti, es domāju, ka ir ļoti svarīgi pārliecināties, ka jebkura finansējuma izcelsme ir caurspīdīga un tīra, jo mēs nevaram atļauties paliekošus kultūras projektus, kā Laikmetīgās mākslas muzejs, ar reputācijas riskiem.

Politiski nebija iespējams vienoties par Akustiskās koncertzāles projektu. Mēs sadarbībā ar Latvijas Arhitektu savienību izstrādājām vairākus scenārijus, padziļināti tos izpētījām. Piemēram, saistībā ar Skanstes rajonu parādījās reāli Eiropas fondu līdzekļu apguves riski, tāpēc no šī varianta atteicāmies. Tad mēs apsvērām iespēju pārbūvēt Kongresu namu, bet vienīgā reālā iespēja to izdarīt tajā laikā bija, atsavinot īpašumu Rīgas domei. Mēs saņēmām atzinumu, cik tas izmaksātu. Tas vienkārši padarīja projektu ļoti dārgu. Vēl viens variants bija turpināt attīstīt AB dambi. Es tobrīd to uzskatīju par labāko projektu tāpēc, ka AB dambja renovācijā, rekonstrukcijā mēs varējām ieguldīt Eiropas naudu, bija arī arhitekta Anda Sīļa vadībā izstrādāts, starptautiski atzīts, starp citu, arī UNESCO saskaņots projekts, ko atbalstīja arhitektu vairākums. Bet AB dambi neatbalstīja vairāki politiskie spēki, arī daļa sabiedrības kritiski vērtēja šo vietu. Tad parādījās trešais – ar Andra Šķēles uzņēmumiem saistītais projekta piedāvājums par risinājumu Andrejostā. To rosināja Rīgas dome un Rīgas mērs Nils Ušakovs, tur Rīga būtu bijusi gatava sadarboties. Ministru kabinetā iesniedzām visus trīs variantus, mēs arī ļāvām visiem šo vietu pārstāvjiem būt klāt un runāt, lai dotu valdībai plašāku informāciju. Pēc tam arī koalīcijas sanāksmē piedalījās visu projektu pārstāvji, arī Rīgas mērs bija klāt. Tomēr pie konkrēta lēmuma

netikām, un Koncertzāles projekts palika mantojumā nākamajam ministram. Domāju, ka saprotu, kāpēc ministrs Nauris Puntulis tik dedzīgi virzīja Elizabetes ielas 2 priekšlikumu, jo lielākais šķērslis visiem projektiem līdz šim bija politiska atbalsta trūkums. Tu vari nez kādus projektus likt priekšā, ja tev nav politiskā atbalsta, tu netiec uz priekšu. Par Elizabetes ielu 2 Ministru kabinets bija spējīgs vienoties, bet tur atkal bija tā otra puse, ka tu nevari ignorēt arī arhitektu kopienu, kura nekad nav vienota, bet tur pārāk daudz spēcīgu balsu bija pret.

Es, protams, būtu gribējusi, lai daudzi projekti ātrāk virzās uz priekšu. Esmu daudz domājusi, vai savulaik ministres Demakovas laikā īstenotā iecere – atdot kultūras nozares īpašumu pārvaldību Valsts nekustamajiem īpašumiem, ir atmaksājusies. Mēs, Kultūras ministrija, visu laiku gādājam un lobējam naudu, bet tā visa nonāk VNĪ rīcībā, kam, rodas iespaids, ir vien-alga, iekļaujas vai neiekļaujas termiņos. Kultūras ministrijas cilvēki tomēr saprot, cik vitāli svarīgi ir atrast risinājumus, nevis iestigt juridiskos strīdos un rezultātā pazaudēt gan laiku, gan līdzekļus.

Pavadot ministra amatā vairākus gadus, vienā brīdī nākas atskārst, ka nevari vairs ne fiziski, ne garīgi, ka esi tik ļoti noguris un nevari šo darbu turpināt ar tādu jaudu, ar kādu būtu jāstrādā, ir nepieciešams atjaunošanās periods. Viss prasa laiku, visi no ministra gaida, ka viņš ar visiem runāsies, satiksies, uzklausīs. Nepatīkama sajūta ministra amatā man vienmēr bija, ejot pārāgri prom no kāda pasākumu. Man ir jāsaka atklāšanas runa, es skaisti norunāju, pieklājības pēc noklausos vēl vienu runu un tad eju prom uz nākamo pasākumu vai Ministru kabineta sēdi. Un patiesībā to sadaļu, kur cilvēki diskutē, kur viņi izsaka savu viedokli par jautājumiem, es nedzirdu. Protams, ir nozaru padomes, kas to kompensē, bet ar to nepietiek.

Covid-19 laikā es akadēmiski studēju līderību. Tas bija labs atskaites mehānisms manai 20 gadus ilgajai vadītājas pieredzei. Pirmā atziņa man bija tā, ka es būtu gribējusi šādu programmu apgūt pirms 20 gadiem, tad es droši vien būtu pieļāvusi mazāk kļūdu. Man ir maģistra grāds sabiedrības vadībā, bet tas, ko es tur esmu mācījusies, nepavisam nav tas, ko man praktiski vajadzēja dzīvē. Galvenā atziņa – ministram vajadzētu vairāk pievērst uzmanību darbiniekiem, ar kuriem viņš strādā, viņi patiesībā ir varoņi, jo iztur ministru grūtos brīžus, kāpumus un kritumus. Ja es kādreiz esmu kaut ko pavisam nepareizi darījusi, tad galvenokārt tas ir bijis saistīts ar attiecībām ar cilvēkiem. Vienlaikus arī lielākās veiksmes ir bijušas saistītas ar

cilvēkiem, piemēram, Sandis Voldiņš valsts sekretāra amatā, manuprāt, nozarei bija ļoti liela veiksmē. Otrā atziņa, ko gribētos atstāt mantojumā nākamajiem ministriem, ir stingra rekomendācija domāt par savu dzīves un darba līdzsvaru, starp daudziem darāmajiem darbiem nepazaudēt sevi.

Nauris Puntulis

kultūras ministrs kopš 08.07.2019
Krišjāņa Kariņa pirmajā un otrajā valdībā

Kultūras ministra amatā esot, šķiet ir jāpaveic neiespējamā misija – jāspēj noturēt līdzsvars starp daudzajām kultūras jomām, interesēm, lielajām straumēm un mazajiem avotiem, arī jāsasniedz veselīgs balanss starp akadēmisko un neakadēmisko, starp profesionālo un amatiermākslu. Nav receptes vai formulas, lai šo uzdevumu atrisinātu, tomēr kopējā laukuma pārredzēšana ļauj secināt, ka uzmanība ir nepieciešama visiem. Bez izņēmuma.

Stājoties 2019. gada vasarā kultūras ministra amatā, nemaz nenojautu, ka lielākā daļa no ministra amata pirmā termiņa tiks aizvadīta Covid-19 pandēmijas zīmē un manis izvirzītajiem mērķiem būs atvēlēts vēlāks laiks. Neziņas un aizliegumu periods, gandrīz divus gadus nozarei strādājot ar lielākiem vai mazākiem ierobežojumiem. Kultūras ministrijas moto bija – laikā, kad nevaram rādīt, mēs varam radīt. Šī devīze patiešām darbojās, un, piesaistot nozarei ievērojamu papildfinansējumu, šodien mēs redzam spilgtu rezultātu paveiktajam, pieminēšu vien dažas nozares – 28 filmu pirmizrādes vienā rudenī, turklāt vērojams arī filmu žanru paplašinājums, ir radīti seriāli, piemēram, “Emilija. Latvijas preses karaliene”, “Krimināllieta iesācējam”, būtiski papildinājās Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolekcija, tika radīti pilsētvides objekti utt. Tas pierādīja, ka radošums nozarē nevar pazust, un, ja mobilizējamies, mēs spējam pārvarēt ārējās grūtības un radīt tiešām izcilus darbus.

Covid-19 krīzes pārvarēšana kultūras nozarē bija komplicēta. Arī krīzes risinājumi bija ļoti dažādi – mērķēti mehānismi ar precīzi sasniedzamu

rezultātu un vienlaikus bija tā dēvētā “helikoptera” nauda. Tikai apvienojot šos dažādos mehānismus un programmas, piesaistot finansējumu augstas gatavības projektiem, rezultāts bija vērā ņemams, un priekšlaicīgās prognozes par kultūras nāvi bija stipri pārspīlētas. Es patiešām nezinu nevienu gadījumu, kad Covid-19 krīzes dēļ nozari būtu pametuši nozīmīgi kultūras darbinieki.

Tieši Covid-19 laikā aizsākās gatavošanās XXVII Vispārējiem latviešu Dziesmu un XVII deju svētkiem. Tas bija sarežģīts, pretrunām pilns laiks, kad mēģinājumi notika attālinātos formātos vai mēģinot ar divu metru distanci. Nereti dzirdējām, ka dziesmusvētku gars, pati būtība ir apdraudēta. Bet šis gads rāda pretējo – esmu gandarīts, ka dalībnieku skaits ir vairāk kā 40 000, sasniedzot 2013. gada līmeni. Tas, ko 2022. gada vasarā redzēju Dziesmusvētku ieskaņas koncertos Latvijā, dziesmusvētku sarīkojumos Eslingenā un Amerikā, piedzīvotais skatēs šopavasār patiešām sniedz pārliecību, ka neviena pandēmija un nekādi ārējie apstākļi nav spēcīgāki par latviešu dziedāt un dejojot gribu, un mūsu dziesmusvētku 150 gadus lolotā tradīcija patiešām ir drošībā.

Neraugoties uz pandēmijas krīzi un tās pārvarēšanu, komandā esam sasnieguši vērā ņemamus rezultātus – ir pieņemts gadiem ilgi neatrisinātais Kultūras centru likums, Valsts Kultūrkapitāla fonda finansējums beidzot ir saistīts ar akcīzes nodokļu procentiem, četrkāršojies Mediju atbalsta fonda finansējums, ēka Kronvalda bulvārī 4 ieguvusi jaunu saimnieku Kultūras ministrijas vajadzībām, valsts kultūras sektorā strādājošajiem vairākkārt ir paaugstināts atalgojums, Brīvības piemineklis un Brāļu kapi no bezsaimnieka mantas kļuva par valsts īpašumu, grāmatām un presei samazināts PVN, iedvesta mūsdienīga elpa autoratlīdzības iekasēšanā, sakārtotas un uzceltas daudzas kultūrtelpas visā valstī. Un – ir pieņemts valdības lēmums par nacionālās koncertzāles projekta attīstību.

Mēs esam kultūrvalsts, kuras rašanās saistīta ar kultūras vērtību apzināšanos. *Ja nebūtu latviešu ar savu valodu un tradīcijām, tad nebūtu arī nekādas vajadzības pēc Latvijas valsts. Kultūra un valoda ir Latvijas valsts pamatā*, teicis prezidents E. Levits. Kultūrvalsti raksturo institūcijas un ēkas, kuras mums vēl ir jāuzceļ. Viena no tām ir nacionālā koncertzāle galvaspilsētā. Stājoties amatā, biju apņēmības pilns šo trīsdesmit gadus ilgo problēmu beidzot atrisināt. Jā, vēl joprojām uzskatu, ka manis iecerētā pirmā versija celt koncertzāli Elizabetes ielā 2, bija vērā ņemams solis, jo šobrīd mēs jau būvētu ilgi

gaidīto ēku. Iecere – pagarināt pilsētas kultūras asi no Latvijas Nacionālās operas un baleta līdz pat parka robežai – bija ambicioza, un, iespējams, savam laikam pārsteidzoša. Jo šobrīd, ņemot vērā ārējos, ar ģeopolitiku saistītos apstākļus mēs uz daudzām lietām skatāmies savādāk, un daudzas darbības, ko paveicām pēdējā gada laikā, mēs nebijām saņēmušies paveikt pēdējos 30 gadus. Šobrīd ēka Elizabetes ielā 2 joprojām ir pamesta aizmirstībai un pat nav skaidras vīzijas par tās atdzimšanu.

Tomēr daudzo diskusiju rezultātā, vēlreiz Latvijas Arhitektu savienībai pārskatot visas potenciālās koncertzāles novietnes Rīgā, kā arī aktīvi iesaistoties pašvaldībai esam panākuši kompromisu un ir spēkā esošs valdības lēmums Nacionālās koncertzāles vajadzībām pārbūvēt Kongresu namu. Neviena no abām komunistu būvētajām ēkām – ne Kongresu nams, ne bijuši Centrālkomitejas ēka kopš padomju okupācijas laika beigām nav atradušas kvalitatīvu saturisku piepildījumu. Ēkai Elizabetes ielā 2 pēc komunistu ēras beigām bijis tikai skanīgais nosaukums – Pasaules tirdzniecības centrs, kaut gan atskaitot dažas vēstniecības, nopietna pielietojuma nav bijis. Ļoti līdzīgi ir ar Kongresu namu – tajā noticis Tautas frontes dibināšanas kongress un pāris mākslinieciski vērtīgi izņēmumi, un viss. Ēkas īsti nav iedzīvojušās Kronvalda parkā.

Kongresu nama pārbūves rezultātā valsts iegūs Rīgas filharmoniju – ēku, kurā dzīvos mūzika, tajā skanot gan akustiskiem akadēmiskās mūzikas, gan kvalitatīviem apskaņotiem koncertiem. Rīgas filharmonija kļūs par Latvija Nacionālā simfoniskā orķestra ilgi gaidīto mājvietu, rezidences vietu Latvijas Radio korim un Latvijas Radio bigbendam. Savā ziņā šī kultūras un mūzikas ass tiks turpināta, jo Rīgas filharmonija atradīsies pilsētas centrā – sasniedzamā tuvumā Latvijas Mūzikas akadēmijai, Kronvalda bulvārim 4 un Latvijas Nacionālajam mākslas muzejam.

Otra ēka, pēc kuras ir akūta nepieciešamība, ir Latvijas Laikmetīgās mākslas muzejs. Laikmetīgās mākslas ekspozīcija, procesa izpratne un izglītošana par tiem ir mūsu parāds gan šibrīža, gan nākotnes paaudzēm. Latvijas laikmetīgās mākslas fonds ir izteicis gatavību dāvināt izcilā arhitekta, sera Deivida Adžeja muzeja projektu valstij vai pašvaldībai. Ceļā uz pozitīvu risinājumu, līdzīgi kā koncertzāles gadījumā, ir jābūt labai saspēlei starp valsti un pašvaldību. Šobrīd meklējam efektīvākos risinājumus gan no politiskā, gan no juridiskā skatu punkta, lai Rīga varētu lepoties ar D. Adžeja projektētā muzeja ēku Skanstes rajonā.

Rīgas filharmonijas starptautiskā arhitektūras metu konkursa izsludināšanas mediju pasākums Rīgas domē. Attēlā: Latvijas Arhitektu savienības (LAS) pārstāve Dace Kalvāne (no kreisās), Rīgas pilsētas arhitekts Pēteris Ratas, metu konkursa žūrijas komisijas priekšsēdētājs Gatis Didrihsons, LAS prezidents Juris Poga, Rīgas domes priekšsēdētāja vietnieks Edvards Ratnieks, Rīgas domes priekšsēdētājs Mārtiņš Staķis, kultūras ministrs Nauris Puntulis, KM valsts sekretāre Dace Viļsone un VSIA "Latvijas Koncerti" valdes loceklis Guntars Ķirsis. 2023. gada 18. janvāris. Foto: Oskars Artūrs Upenieks / Kultūras ministrijas arhīvs

Ja kāds man Covid-19 pandēmijas laikā jautāja, vai būtu ar mieru turpināt darbu arī nākamajā periodā, atbildēju, ka patiešām vēlētos strādāt un būt atbildīgs par nozari normālās ikdienas režīmā, jo lielākoties bija jāstrādā līdz šim nepieredzētas krīzes apstākļos. Arī aizvadītais gads ziemēl neienesā gaidīto – Krievijas asiņainā agresija Ukrainā pārvērtā mūsu dzīves, pasaules uztveri un rīcības algoritmus dažbrīd līdz nepazīšanai. Jau pirmajās kara dienās lauzām līgumu ar Krievijas Kultūras ministriju par abu valstu sadarbību kultūras jomā, aicināju mūsu kultūras iestādes sniegt visu iespējamo atbalstu Ukrainai, rūpīgi izvērtēt piesaistīto mākslinieku izvēli, turpmāk veikt ārējo komunikāciju tikai valsts un Eiropas Savienības valodās. Šis laiks mums iemācīja, ka ārējā apdraudējuma apstākļos spējam ātri mobilizēties un reaģēt, tā, piemēram, tika pieņemts likums par padomju laika objektu demontāžu Latvijas pilsētvidē, veicot to pēc rūpīgas izvērtēšanas, dokumentēšanas un īpašā noliktā saglabājot mākslinieciski augstvērtīgākos. Nesenās vēstures izvērtēšana visticamāk turpināsies, un šajā ceļā ir būtiska mūsdienīga un pārdomāta pieeja.

Ņemot vērā notikumu straujo attīstību un to neparedzamību, sākot otro ministra amata termiņu, mēģinu mērķus nospraust drīzāk īstermiņā, vismaz sadalīt savu iespējamo darba periodu īsākos nogriežņos, jo labi zināms, ka nav nekā nepastāvīgāka par politiku. Šie teju četri gadi ministra amatā ir pietiekami liela pieredze, jo, ja nemaldos, tad ministra vidējais termiņš Latvijā ir pusotrs gads. Protams, esmu gatavs strādāt visu periodu – četrus gadus, bet jāpieļauj iespēja, ka tas var beigties šodien, rīt, parīt vai pēc mēneša. Labi apzinos, cik sarežģīta būs tuvākā nākotne, īpaši energoresursu sadārdzinājuma kontekstā, Ukrainas kara kontekstā un joprojām jūtamo pandēmijas seku kontekstā.

Akcentējot tuvākos sasniedzamos mērķus, jāatzīmē darbs ar radošās personas statusa un nodokļu jomas sakārtošanas jautājumiem un sabiedrības uzticības atjaunošana Valsts Kultūrkapitāla fondam, kā arī tā darbības efektivitātes paaugstināšana. Tas ir liels izaicinājums, jo VKKF darbojas atbilstoši vislabākajiem pārvaldības likumiem, taču ir samilzuši nozares jautājumi un nozares neapmierinātība. Teorētiskā konstrukcija atšķiras no rezultāta, un es patiešām esmu gatavs šo lietu atšķetināt.

Runājot par ilgtermiņa mērķiem, kādā intervijā režisors Viesturs Kairiņš teica, ka tādas milzīgas reformas kultūras nozarei būtībā nav vajadzīgas. Nevaru nepiekrīst, jo reformas tikai reformēšanas dēļ ir pašmērķīga darbības imitācija, kas beigās panāks vēl sliktāku rezultātu. Ilgtermiņā esmu nobažījies par dziesmusvētku kustības ilgtspēju, proti, par valsts iesaistes proporciju tajā. Mēs parasti runājam par īstermiņa pasākumiem, konkrētajā gadā notiekošajiem svētkiem, bet ilgtermiņa skatījumā valsts iesaistei ir jābūt izteiktākai, mēs nevaram šo tradīciju atstāt pašplūsmā vai tikai pašvaldību ziņā. Otrs ilgtermiņa mērķis – pārskatīt kultūrizglītības sistēmu ar racionālu skatu nākotnē, sākot jau no bērnu mūzikas un mākslas skolām līdz pat mūsu trīs augstskolām. Un trešais ilgtermiņa jautājums – kā šobrīd, 21. gadsimtā, kultūras jomā atrast harmoniju starp valsts un privāto sektoru.

Un visbeidzot. Nevienam no augšminētajiem izaicinājumiem nav atrisināts bez komandas iesaistes – gan ministra birojā, gan Kultūras ministrijā, gan visā nozarē. Stājoties amatā pirms četriem gadiem kā vienu no priekšnoteikumiem sev izvirzīju plašāku nozares iesaisti lēmumu pieņemšanā. Aizsāku šo praksi vēl pirms Covid-19, bet pandēmijas laikā tieši iesaistei bija izšķiroša nozīme veiksmīgai tās pārvarēšanai. Ministrijā tika nodibinātas divas jaunas konsultatīvās padomes – privāto producentu un mediju kon-

sultatīvās padomes. Komandā ir spēks. Lai tas būtu muzikāls ansamblis vai orķestris, teātra izrāde vai performance, izstādes tapšana un iekārtošana, normatīvo aktu vai informatīvo ziņojumu tapšana, risinājumu meklēšana vai karsta diskusija. Tā rezultātā top mūsdienu kultūras ainava. Daudzkrāsaina un mums visiem tik ļoti nepieciešama.

Avoti

Literatūra:

Ansone E., Padomjzemes mitoloģija
Balčus Z., Pērkone I., Surkova A., Vitola B., Inscenējumu realitāte. Latvijas aktierkino vēsture
Dzene L., Hausmanis V., Līce S., Zvirbulis M., Padomju Latvijas kino māksla
Hanovs D., Tēraudkalns V., “Laiks. Telpa. Vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā 1934–1940
Klotiņš A., Mūzika pēckara staļinismā. Latvijas mūzikas dzīve un jaunrade 1944–1953
Ķezbers I., Durvīs. Tā tas bija
Māksla un politiskie konteksti, rakstu krājums
Padomjzemes mitoloģija, konferences materiālu krājums
Radzobe S., “Kosmopolītu” lieta un Aleksandrs Čaks
Rolanda Kalniņa telpa
Runcis, atmiņu krājums, sastādītāja Zole (Struka) I.
Stāja. Voldemāra Kalpiņa laiks, rakstu krājums
Struka I., Latvijas Nacionālais teātris. Aiz priekšskara
Škapars J., Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969–1979
Škapars J., Barjerskrējiens II. Dienasgrāmata, vēstules, apceres 1980–1988
Vizma Belševica. Raksti. Sarunas
Zole (Struka) I., Pēteris Pētersons
100 gadu kopā ar Vili Lāci, konferences materiālu krājums
Dobrenko J., Revolūcijas muzejs. Padomju kino un staļiniskais vēstures naratīvs

Interneta resursi:

Stranga A., Latvijas kultūras un mākslas sovetizācija pirmajā padomju okupācijas gadā:
1940. gada jūnijs – 1941. gada jūnijs I daļa https://www.apgads.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Vesture/2018_5/03_Stranga.pdf
<https://enciklopedija.lv/skirklis/21400-kult%C5%ABrpolitika-Latvij%C4%81>
<https://enciklopedija.lv/skirklis/40298-Augusts-Voss>
<https://www.km.gov.lv/lv/ministrijas-vesture>

Mediji:

Gaidamaviča G., Intervija ar Rolandu Kalniņu, Reuters TV, 8.05.2018.
Grīnuma I., “Lai diriģenti mierā un dalībniekiem neapniktu”, “Diena”, 7.06.2008.
Pelše A., Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pārskats Latvijas KP XVIII kongresam, “Padomju Jaunatne”, 29.09.1961.

Citi avoti:

XXVII kongresa materiāli
Gaidamaviča G., Saruna ar Kārinu Pētersoni 15.09.2022.

KULTŪRAS MINISTRIJAS ĒKAI – 150

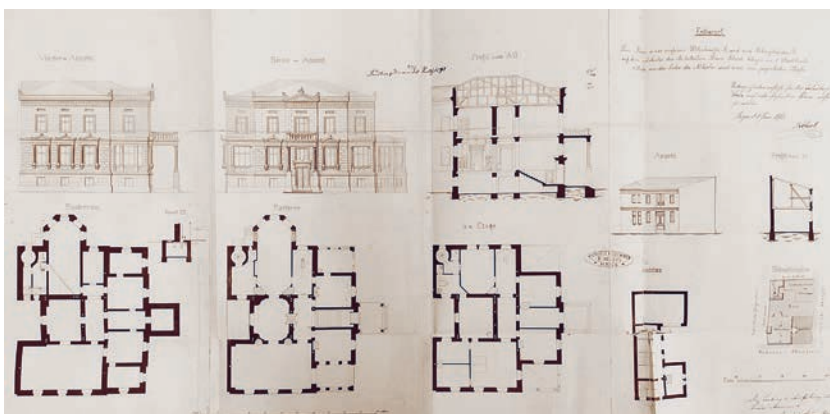
Ēkas būvvēsture

1873. gadā, nedēļā starp Jāņiem un Pēteriem tolaik vāciskajā Rīgā uz pirmajiem Vispārīgajiem latviešu dziedāšanas svētkiem kopā sanāca vairāk nekā tūkstotis dziedātāju un divdesmit tūkstoši skatītāju, piesakot sevi kā lielas kultūras nāciju. Nikolaja ielā, netālu no **Ķeizardārza**, kur notika svētku galvenie pasākumi, togad tika pabeigta kāda skaista jaunbūve – vācu arhitekta

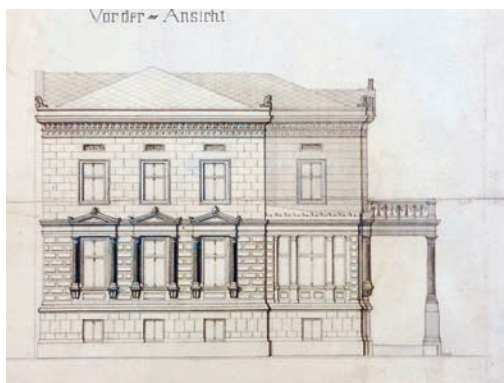

Heinriha Šēla (*Heinrich Karl Scheel*) savrupnams. 150 gadu vēlāk šie divi toreiz savstarpēji nesaistīte notikumi ieguvuši saskarsmes punktu – jau vairāk nekā 30 gadu kādreizējā savrupnamā noris Latvijas valsts kultūras procesu vadība.

1873. gadā būvētās ēkas projekta autors ir viens no pazīstamākajiem vācu izcelsmes Rīgas arhitektiem, akadēmiķis Heinrihs Šēls, kurš dzimis 1829. gadā Hamburgā, bet savu profesionāli piepildīto arhitekta un būvuzņēmēja dzīvi pavadījis Rīgā.

Sākotnēji ēka bijusi arhitekta savrupmāja – viena no greznākajām Rīgas bulvāru ansambļi. Tā veidota ar nelielu priekšdārzu pret A. Pumpura ielu, ansambli papildina stilistiski piederīgs žogs un bagātīgi dekorēta saimniecības ēka – stallis. Laika gaitā ēka nav zaudējusi savu sākotnējo tēlu un arhitektonisko kvalitāti. Ēkas mēreni eklektiskajā arhitektūrā atspoguļojas renesanses un klasicisma formveides principi.

Pie K. Valdemāra ielas būvētā ēka savas pastāvēšanas laikā piedzīvojuši piecus dažādus ielas nosaukumus – no 1858. gada tā bija Nikolaja iela par godu Krievijas cāram Nikolajam I, 1919. gadā nepilnu mēnesi – Internacionāles iela, no 1923. gada, iezīmējot Latvijas atmodu, – Krišjāņa Valdemāra iela, vācu okupācijas periodā no 1942. līdz 1944. gadam – Hermaņa Gēringa iela, tad atkal Krišjāņa Valdemāra iela. 1953. gadā iela tika nosaukta proletariāta rakstnieka Maksima Gorkija vārdā – tas bija padomju laiks. Un no 1990. gada tā atkal ir Krišjāņa Valdemāra iela.

Ēka atrodas valsts nozīmes pilsēt būvniecības pieminekļa “Rīgas pilsētas vēsturiskais centrs” (valsts aizsardzības Nr. 7442) teritorijā, ir Vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 8199). Ēkā esošā Kamīnzāle ir vietējas nozīmes mākslas piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 6697).

Latvijas Valsts vēstures arhīvā (fonds 2761, apraksts 2, lietas Nr. 1141), Ārlietu ministrijas arhīvā, Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes Dokumentācijas centrā un Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta (Būvvaldes) arhīvā atrodami materiāli par gruntsgabalu Krišjāņa Valdemāra ielā 11a (grupa 10, grunts 110). Lieta aizsākta 1873. gadā ar gruntsgabala apbūves projektu. Projekta autors un gruntsgabala īpašnieks ir jau minētais arhitekts Heinrihs Šēls.

Kultūras ministrijas ēkas apjoms, fasādes un detaļas

Greznais savrupnams, kura viena fasāde organiski ierakstās Krišjāņa Valdemāra ielas apbūves frontē, bet citas fasādes vērstas uz priekšdārzu un iekšpagalmu, kopā veido 19. gs. nogalei raksturīgu un ielu krustojumam pakārtotu elegantu pilsētvides apbūves ansambli. Arhitekta H. Šēla privātnams ir telpiskā dialogā ar līdzīga rakstura apbūvi Andreja Pumpura ielas otrā pusē. Šis ansamblis nav būtiski mainījies pēdējos 150 gados.

Galvenā ēka ir projektēta trīs līmeņos ar apjoma atkāpēm un interesantu telpisko risinājumu. Ēka veidota historisma manierē un eklektiskā neorenesanses stilistikā ar fasādes dekoratīvajā noformējumā akcentētiem klasicisma elementiem.

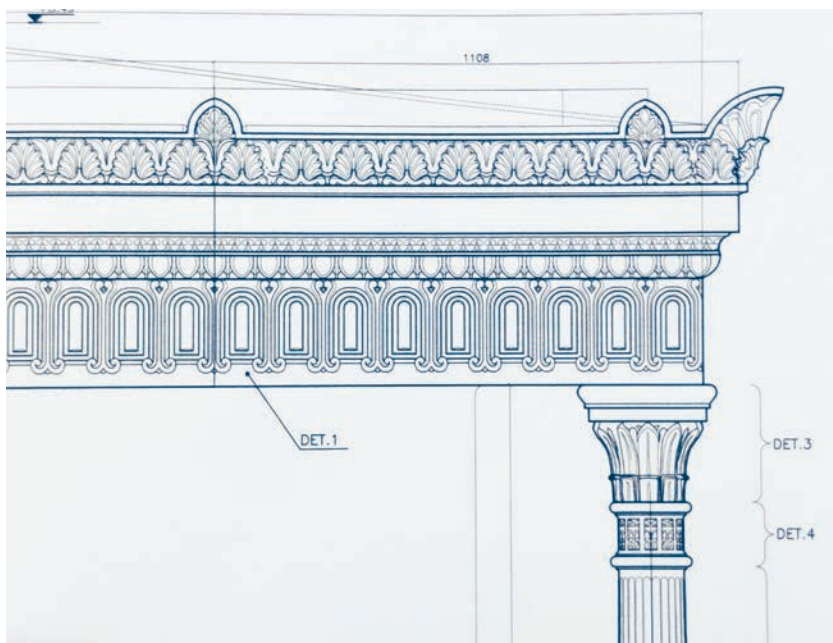
Ēkas horizontālo dalījumu akcentē profilētas dzegas, bet jumta dzega vēl ir papildināta ar īpašu ornamentālu joslu. Virs ēkas pazeminātajām daļām izveidotas trīs ar balustrādēm norobežotas terases. Fasādes plakni klāj izteikti apmetumā veidoti dekoratīvi dalījumi – rustojums. Izteiktā cokola stāva daļā šis dekoratīvais dalījums vēl akcentēts ir ar rauļu apmetuma faktūru.

Fasādē virs trešā līmeņa logiem izvietoti ornamentāli ciļņi, bet ieejas fasādē – arī neliels balkons ar balustrādi. Otrā līmeņa logu aillas skaisti dekorētas ar trīsstūra sandrikiem, kurus balsta klasiskas kolonas. Tām, savukārt pamatu veido akantu lapām rotātas konsoles. Viss minētais fasādes vizuālais krāšņums ir īpaša vērtība, jo detaļas pamatā ir autentiskas. No 19. gs. beigām ir saglabājušies 12 vēsturisko logu tipi un 4 veida durvis, kā arī būvkalumi fasāžu un žoga noformējumā. Žoga apmetnie stabi cokola daļā apšūti ar sarkanā gliemeždolomīta plātnēm.

Čuguna lējuma konstrukcijās veidota un bagātīgi dekorēta nojume ir ēkas detaļa ar īpašu vērtību, kas akcentē galveno ieeju un reizē pasargā ēkas lietotājus no klimata kaprīzēm.

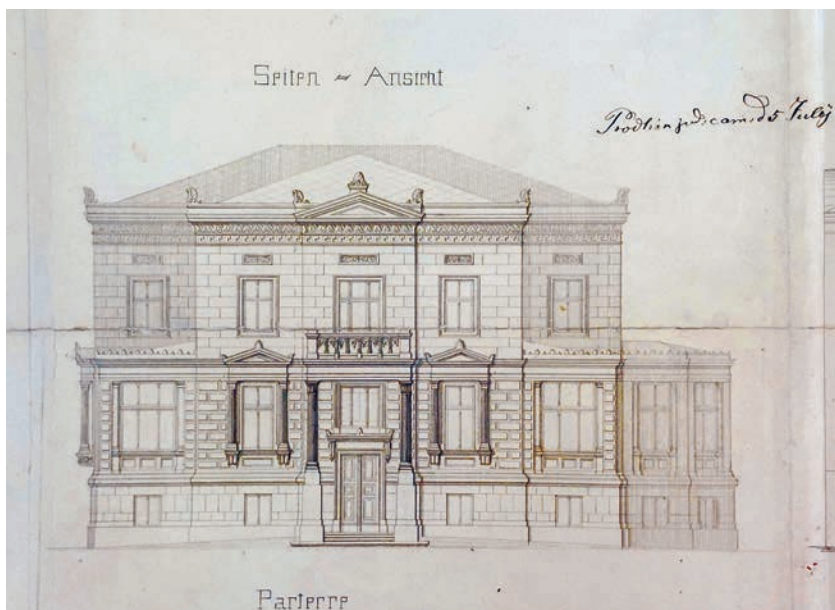
Uzmanība jāvelta arī nelielai divstāvu ēkai ar rizalītu pagalma dziļumā – arī tā celta tajā pašā 1873. gadā, kad stallis – ratnīca ar kučiera dzīvokli otrajā stāvā. Ēka ir interesanti dekorēta un uzskatāma par ansambļa neatņemamu un raksturīgu daļu. Līdzīgi kā galvenajai ēkai, arī šeit fasādes pirmo līmeni bagātina apmetumā veidoti rusti, bet otrajā līmenī ar profilētām joslām veidoti laukumi starp logu ailām. Virs ieejas kučiera dzīvoklī ir augstcilnī veidota un aplī iekomponēta zirga galva, bet rizalīta jumta stūrus iezīmē plastiski bagāti dekoratīvi veidojumi – akrotēriji.

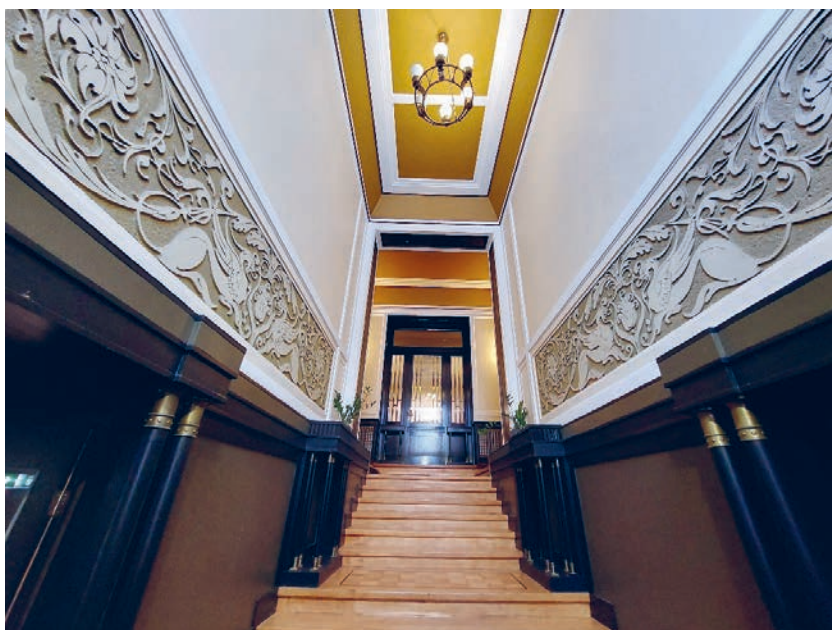

20. gs. sākumā pagalma pusē galvenajai ēkai piebūvētas kāpnes uz otro līmeni, bet 20. gs. otrajā pusē stallim ir piebūvēts viena līmeņa garāžas apjoms.

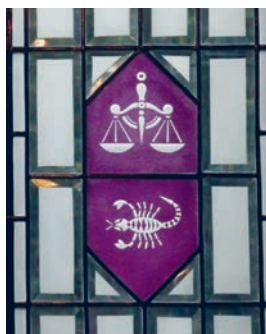
Abu ēku fasādes sākotnēji bijušas krāsotas gaišā smilšu tonī ar rozā nokrāsu. Tonāli nomierinošas ir pelēkās dzegas un fasādes dekoratīvās detaļas. Logi un durvis krāsoti (āderēti), imitējot cēlu koku šķirnes, bet būvkalumi pamatā krāsoti melni ar bronzētiem detaļu akcentiem.

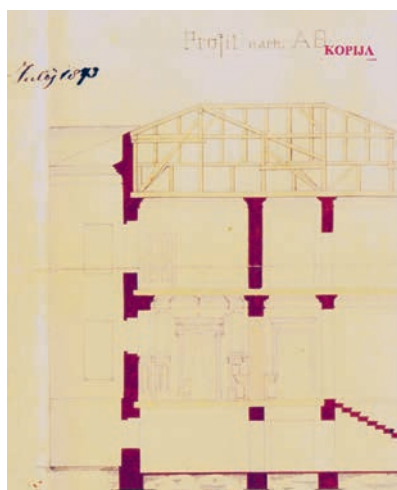
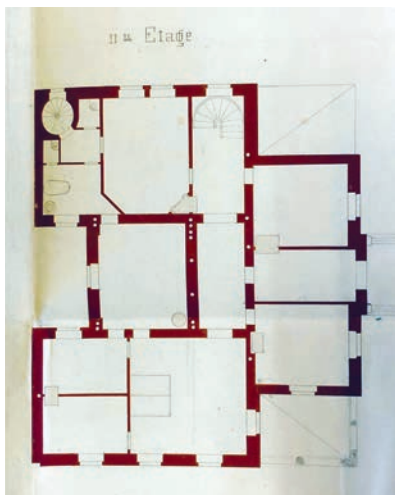
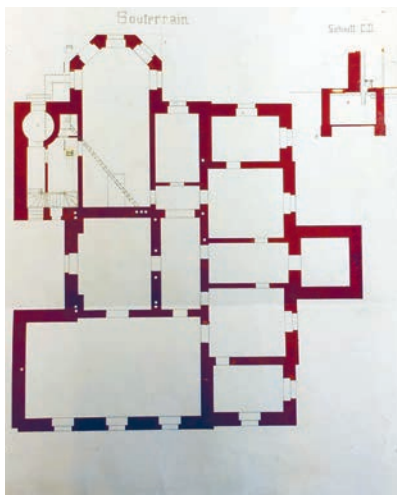

Ēkas iekštelpu arhitektūra

Ēkas telpu plānojums un dekors veido tipisku greznu 19. gs. otrās puses Rīgas centra savrupnoma piemēru. Telpas grupētas trijos līmeņos – cokola stāvā, kas nedaudz iedziļināts pret ielas līmeni, reprezentācijas līmenī, kas ietver piecas bagātīgi dekorētas telpas, un otrā stāva līmenī, kur sākotnēji plānotas ģimenes dzīvojamās telpas. Pie dažādām politiskajām formācijām un dažādiem īpašniekiem telpu izmantošana, iekārtas un dekoratīvais noformējums ir būtiski mainījušies (telpu šodienas un vēsturiskā funkcija minēta pie stāvu plānu attēliem un telpu detalizētos aprakstos).

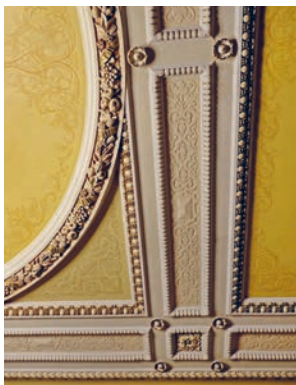

Galvenā ieeja akcentēta ar nojumi, granīta bloku kāpnēm, vējverti un izteiksmīgi dekorētu kāpņu telpu ar griestiem divu līmeņu augstumā. Otrajā, vai reprezentācijas līmenī izvietotas galvenās telpas ar atšķirīgu un mākslinieciski bagātu apdari – Lielā zāle, Kamīnzāle, Ēdamzāle, Salons (mūzikas salons) un Kungu telpa. Lielā zāle 66,5 m² platībā ir galvenā publiskā telpa ēkā, kas dažādos laikos kalpojusi viesībām, pieņemšanām, koncertiem un sanāksmēm. Arī šodien tā ir Kultūras ministrijas sanāksmju un pasākumu telpa. Tajā saglabājies 1873. gada apmetums, kas 1905. gadā atbilstoši arhitekta Augusta Reinberga projektam (nams tad jau piederēja M. Solovjovam-Petrovam) papildināts ar grezniem klasicisma stilam raksturīgiem ģipša lējuma dekoriem. Kopumā šajā telpā Arhitektoniskās izpētes grupas speciālisti konstatējuši četrus galvenos apdares periodus ar atšķirīgu dekoru un krāsu lietojumu – sākotnējā apdare kopš 1873. gada (H. Šēls), 19. gs. 90. gadu apdare, 1905. gada apdare (A. Reinbergs) un 20. gs. pirmās puses apdare.

19. gs. beigās Lielās zāles apdarei plaši izmantotas tapetes ar bagātīgu krāsu un motīvu gammu – pērļu un akantu joslas, diagonāls rūtojums, melna samta imitācija un bronzas krāsas akcenti.

Pašreizējais Lielās zāles telpiskais veidols pamatā saistāms ar 1905. gada pārbūvēm, kamēr krāsojuma nianse saistāmas ar četriem apdares periodiem. Uz sienām veidota reljefa plastiska apdare, pieskaņojoties, visticamāk, jau sākotnējai plafona kompozīcijai. Izmantota klasiska t. s. “rāmju sistēma”. Ar profiljoslu atdalīta cokola zona, kuru daļa ritmiski izvietoti vertikāli izstiepti “briljanta” rusti. Tie veido postamentus sienu plaknē virs tiem novietotajām lizēnām ar reljefu arabeskas ornamenta dekoru. Arabeskā iekļautas antīkas vāzes, akanta vītņu stēlas ar eņģeļa pusfigūru un palmetes motīvi.

Zāles garajā iekšējā sienā abās pusēs durvīm atrodas pusloka nišas. To augšējā daļā uz ieliektās virsmas ir izveidots reljefs plastisks dekors – apziedu grozu simetriski izkārtoti akanta vītnes zari, kas ietver spārnus izpletušu gulbju figūras. Sienā pret K. Valdemāra ielu rāmjos starp logu ailām izvietoti spoguļi.

Kopā ar griestu plafona bagātīgo reljefo dekору zālē izveidots harmonisks historisma stila interjera tēls, kurā dominē klasicismam raksturīgi ornamenta motīvi.

Vairākkārtēji dekoratīvi krāsojumi saistāmi ar Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas darbības laiku ēkā 20. gs. 20.–40. gados, telpas sienas krāsotas gaišos – gaiši pelēkos, bēšos, gaiši violetos toņos, ar nedaudz tumšāku krāsu akcentējot sienas cokola daļu. Cokola daļā vairs nav izmantots iluzoro pildiņu krāsojums.

Pēc 20. gs. 40. gadiem Lielās zāles sienu apdarēs izmantotas tumšu toņu eļļas krāsas – vairākkārtīgi krāsots tumši zaļos, zilos un brūnos toņos. Tajā laikā zudis arī 20. gs. 20. gadu fotoattēlos pie gala sienas redzamais kamīns ar grezno spoguļi.

Lielajā zālē veikta lustras restaurācija, vitrāžu restaurācija, dekoratīvo elementu atjaunošana un tonāli niansēts telpas krāsojums.

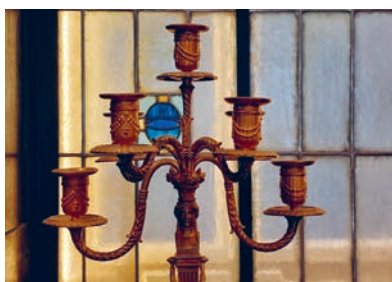
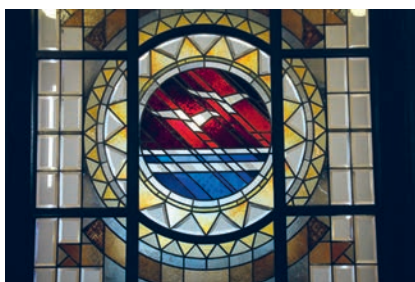
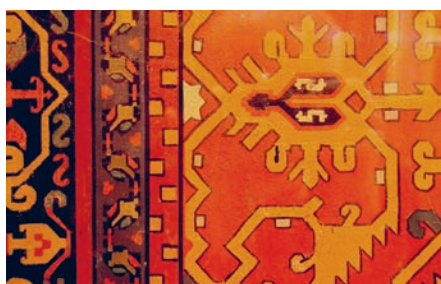

Ja pati ēka K. Valdemāra ielā 11a ir vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 8199), tad tieši **Kamīnzāle** ir vietējās nozīmes mākslas piemineklis (interjera dekoratīvā apdare, valsts aizsardzības Nr. 6697). Arhitektoniskās izpētes grupas (AIG) speciālistes D. Lēvalde un I. Poriete 2015. gadā ir veikušas telpas arhitektoniski māksliniecisko inventarizāciju, konstatējot, ka telpas plānojums nav mainījies kopš 1873. gada. 1909.–1910. gada pārbūves laikā ir mainīta kamīna atrašanās vieta. Sākotnēji kamīns bijis iebūvēts sienā pret galvenajām kāpnēm. Kopš 1910. gada kamīns ar marmora apdari atrodas sienā, kas vērsta uz nelielu gaismas pagalmu. Virs kamīna ir klasiskā tehnikā izgatavota vitrāža, bet kamīna abās pusēs iebūvēti polsterēti krēslī ar brūnas ādas apdari. Uz šo laiku attiecināma arī izteikti reljefā griestu apdare. Kamīnzāles dekoru bagātina divu toņu ozolkoka rāmju panelējums. Telpas liektajos stūros un pildīšos virs abām durvīm gala sienās ir ielīmēts rūpnieciski izgatavots gobelēns ar medību tematiku, bet zem tā ir mazāku horizontālu pildīņu josla ar ielīmētiem gleznojumiem uz faktūrēta auduma.

Kopumā intīmo un tumsnējo telpas noskaņu papildina gala sienās izvietotās divu vērtņu durvis ar slīpētiem stikliem ar fasetēm, kas iestiprināti vara profilu rāmjos.

Atbilstoši arhitektes Daigas Lēvaldes (AIG) projektam, 2016. gadā AS “Būvuzņēmums Restaurators” VAS “VNĪ” pasūtījuma ietvaros veica Lielās zāles un Kamīnzāles kompleksu restaurāciju un nelielu funkcionālu pārbūvi.

Pēdējās restaurācijas laikā (2016–2017) ar divu vērtņu slīpēta stikla durvīm nomainīta arī 1985. gadā izgatavotā vitrāža sienā pret centrālo kāpņu telpu (atsauce uz arhitekta Augusta Reinberga veiktajām pārbūvēm no 1905. līdz 1907. gadam), ievērojami uzlabojot telpas funkcionalitāti.

Restaurācijas laikā zem 20. gs. otrās puses parketa tika atsegts telpas vēsturiskais divu toņu vairogu tipa parkets, kas zem padomju laika parketa slāņa bija relatīvi labi saglabājies – tas rūpīgi restaurēts kā 1873. gada autentisks interjera elements. Kopumā no 2016. līdz 2017. gadam veiktās restaurācijas princips bija saglabāt un stabilizēt oriģinālo Kamīnzāles interjera elementu novecošanas stāvokli, maksimāli saglabājot autentiskās iezīmes. Veikta rūpīga melnozola panelējuma un atsevišķos pildīņos izvietoto rūpniecisko gobelēnu un gleznojumu restaurācija. Atjaunots arī izpētes rezultātā atklātais griestu daļas krāsojums. Restaurācijas procesā 2016. gadā ēkas Kamīnzālē tika atsegts dekoratīvais sienas krāsojums. Sākotnējais pieņēmums bija, ka tas varētu būt Jūlija Madernieka darbs, jo publiski pieejamos materiālos minēts, ka Madernieks 20. gadsimta 20. gadu vidū strādājis pie telpu interjera Latvijas Ārlietu ministrijai. Mākslas zinātniece Ilze Žeivate, veicot rūpīgas studijas un konsultācijas, pārliecinoši pierādīja, ka šos sienu gleznojumus veidojis mākslinieks Frīdrihs Alfrēds Līknejs (*Fridrich Alfred Leekney*). Pasūtītājs ir bijis toreizējais mājas īpašnieks, bankas direktors Villijs Poselts (*Willy Posselt*), un šis darbs attiecināms uz 1910. gadu. Tam ir arī vizuāla liecība – ēkas K. Valdemāra ielā 11a (toreiz Nikolaja ielā 13) tā laika interjera fotogrāfijas, kas publicētas ilustrētā izdevuma *Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen* 1910. gada laidienā, liecina, ka Kamīnzāles, ieejas kāpņu telpas un

cokolstāvā izvietotās Biljarda zāles interjerus ir veidojis F. A. Līknejs. Šodien Kamīnzāle tiek izmantota sarunām un sanāksmēm ar nelielu dalībnieku skaitu.

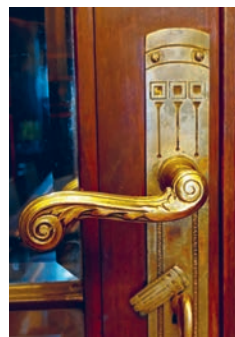
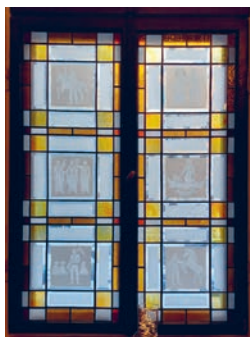
Kungu telpā, kurai ir atsevišķa ieeja no galvenā kāpņu vestibila saglabāties melnkoka panelējums un sienas plakņu dekoratīvais ierāmējums, kas, iespējams, arī attiecināms uz 1910. gada iekštelpu noformējumu. Šodien kontrastaini dekorētā telpa – baltas sienu plaknes melnkoka ierāmējumā pa perimetru, kalpo par darba kabinetu Kultūras ministrijas Valsts sekretāram.

Savukārt arhitektūras korifejs un daudzu Dziesmu svētku būvju autors Aleksandrs Birzenieks 1936. gadā veica interjera pārveidojumus ēkā, kad tā bija tā laika Latvijas ārietu ministra Vilhelma Muntera rezidence. Reprēzentācijas līmenī, savienojot divas H. Šēla projektā atsevišķas telpas, blakus Lielajai zālei arhitekts izveidoja **Mūzikas salonu**. Telpu savienojums akcentēts ar divām mākslīgā marmora joniešu ordera kolonām, bet šīs telpas ansamblī papildina ar arhitektoniskām detaļām un stiklotām durvīm rotāts grāmatu skapis. Šodien bijušā Mūzikas salona telpās izvietota ministrijas lietvedība.

Noslēdzot piebildes par A. Birzenieka ieguldījumu ēkas interjera arhitektūrā, jāmin, ka cokolstāva kādreizējā Biljarda zālē, kuras attēlu var atrast 20. gs. sākuma publikācijās, arhitekts A. Birzenieks 1936. gadā izveidoja mājas bibliotēku. 20. gs. 90. gados tur atradās Kultūras ministrijas kafējnīca, bet šobrīd ministrijas biroji.

Atgriežamies reprezentācijas līmenī. Ēdamzāle izvietota blakus Kamīnzālei un vērsta pret pagalmu. Tai ir izteikti lineārs raksturs un divas ieejas – no kāpņu vestibila un Kamīnzāles. Pret pagalmu telpas galā ir trīs plaši logi, bet telpas dziļumā divas zaļi glazētu podiņu krāsnis ar skulpturālu dekoru centrā. Tās redzamas jau sākotnējā 1873. gada projektā un saglabājušās līdz mūsdienām. Tāpat saglabājies plastiski bagātais griestu dekorējums. Telpā šodien izvietots ministrijas juridiskais dienests.

Atšķirībā no Latvijas ārlietu ministra rezidences laikiem pirms simts gadiem, šodienas telpu lietojums Kultūras ministrijas vajadzībām ir daudz pragmatiskāks un lietišķāks. Lielajā zālē, Kamīnzālē un Kungu telpā interjeru veiksmīgi papildina arhitekta Alda Circeņa ("Rīgas Krēslu fabrika") speciāli Kultūras ministrijas telpām veidotas mūsdienīga dizaina mēbeles, kas harmonē ar vēsturisko interjeru. Kamīnzālē galda virsmā iestrādātais dekors ir atsauce uz sienas paneļu joslām un 1873. gada vairogu parketu.

Jāatzīst, ka telpu arhitektūras kvalitāte ir pelnījusi tās izmantot atbilstoši sākotnēji plānotajai funkcijai.

Otrā stāva līmenī, kas dažādos periodos ir izmantots ēkas īpašnieku ģimenes privātām vajadzībām, atrodams bagātīgi dekorēts melnozola mēbeļu komplekts (rakstāmgalds, krēsls un grāmatu skapis ar stiklotām durvīm), kas tur bijis jau laikā, kad ēka lietota kā ārlietu ministru rezidence. Šis mēbeļu komplekts pieminēts Gunāra Meirovica atmiņās un tagad atrodas kultūras ministra darba kabinetā.

Jāatzīmē, ka arhitekta Heinriha Šēla 1873. gadā celtā un Kultūras ministrijas lietošanā esošā bijusī savrupmāja un 20. gadsimta pirmās puses ārlietu ministru rezidences ēka tiek secīgi un rūpīgi restaurēta – atjaunotā fasāde ir ieguvusi stilistikai atbilstošu krāsojumu un svarīgākajās reprezentācijas telpās ir restaurēts to dekors un uzlabota funkcionalitāte.

Arhitekts Heinrihs Šēls

Kultūras ministrijas ēkas projektētājs, arhitekts Heinrihs Šēls, dzimis 1829. gada 17. maijā Hamburgā. No 1847. līdz 1851. gadam studējis Sanktpēterburgas Mākslas akadēmijā, pēc tās beigšanas kļuvis par arhitektūras profesora Ludviga Bonšteta palīgu.

1853. gadā Šēls vadījis Lielās ģildes ēkas (arhitekts K. Beine) jaunbūvi, no 1860. līdz 1862. gadam kopā ar F. Hesu arhitekta L. Bonšteta projektētā Rīgas Pirmā (vācu) teātra, tagad Latvijas Nacionālās operas, būvdarbus. Arhitekta H. Šēla pirmais patstāvīgais projekts bija eklektisma manierē veidotais ārsta Bērensa nams Basteja bulvārī 16 (1860).

1862. gadā H. Šēls kļuva par Pēterburgas Mākslas akadēmijas akademiķi. Šajā laikā pēc viņa projektiem uzcēla Reimersas acu klīniku Raiņa bulvārī 7 (1863), dzīvojamo ēku Basteja bulvārī 14 (1865), arī sev pašam projektēto savrupmāju K. Valdemāra ielā 11a (1873) un vairākus īres namus. 19. gadsimta 80. gados arhitekta daiļrade vairāk saistījās ar dažādu funkciju sabiedriskajām ēkām. Pēc viņa projektiem pārbūvēja Rīgas dzelzceļa staciju (1884 – 1885) un Svētā Mārtiņa baznīcu (1887), kas sākotnēji celta 1851. gadā pēc J. D. Felsko projekta. Uzcēla vācu baptistu baznīcu Vīlandes ielā 9 un Biržas bankas namu Pils ielā 23 (1887), vairākas ēkas toreizējā Sarkankalna vājprietīgo iestādē Duntē ielā 12/22 (1888) un citas būves. 19. gadsimta beigās H. Šēls cēla dzīvojamās ēkas Rīgā un Ventspilī, Ķemeru luterāņu baznīcu un vairākas pareizticīgo baznīcas Igaunijas dienviddaļā, kā arī veidoja restaurācijas projektus telpām F. B. Rastrelli projektētajā Jelgavas pilī. 1899. gadā pēc viņa projekta uzceltas Krievijas elektrotehniskās sabiedrības “Union” pārvaldes un fabrikas galvenā montāžas ceha ēkas Brīvības gatvē 214.

H. Šēls miris Rīgā 1909. gada 13. aprīlī, apglabāts Rīgas Lielajos kapos.

Nozīmīgākie projekti un pārbūves ēkā K. Valdemāra ielā 11a

20. gadsimta sākumā ēkai vairākkārt mainījušies īpašnieki un veikti atsevišķi pārbūves darbi. Te turpmāk īsa projektu un pārbūvju hronoloģija.

1906. gadā arhitekts Augusts Reinbergs izstrādājis projektu ēkas pievienošanai pilsētas kanalizācijai.

1907. gadā tiek projektēta jauna izbūve pie kāpņu telpas un vēl viena ieeja ēkā.

1909. gadā izstrādātā projektā arhitekts Arturs Medlingers paredzēja mainīt Kamīnzāles plānojumu, likvidējot sākotnējo divpusējo kamīnu un blakus tam izveidojot durvju ailu.

1910. gadā arhitekts Edmunds fon Trompovskis projektējis izbūvi virs esošā ēkas apjoma, bet ēkas interjera pārveidojumus veidojis F. Līknejs. Pasūtītājs bijis toreizējais mājas īpašnieks, bankas direktors Villijs Poselts.

1936. gadā interjera pārbūves Mūzikas salonam un mājas bibliotēkai projektējis arhitekts Aleksandrs Birznieks.

1985. gadā izgatavota vitražā sienā pret kāpņu telpu (autori J. Pipurs un L. Bērziņš).

21. gadsimta sākumā izstrādāti ēkas fasāžu restaurācijas un elektrības projekti.

2014. gadā arhitekte Renāte Truševska (SIA "Arhitektu birojs Krasts") izstrādājusi tehnisko projektu "Administratīvās ēkas logu restaurācija", kurā risināta Konferenču zāles logu ārējās vērtņu kārtas nomaiņa.

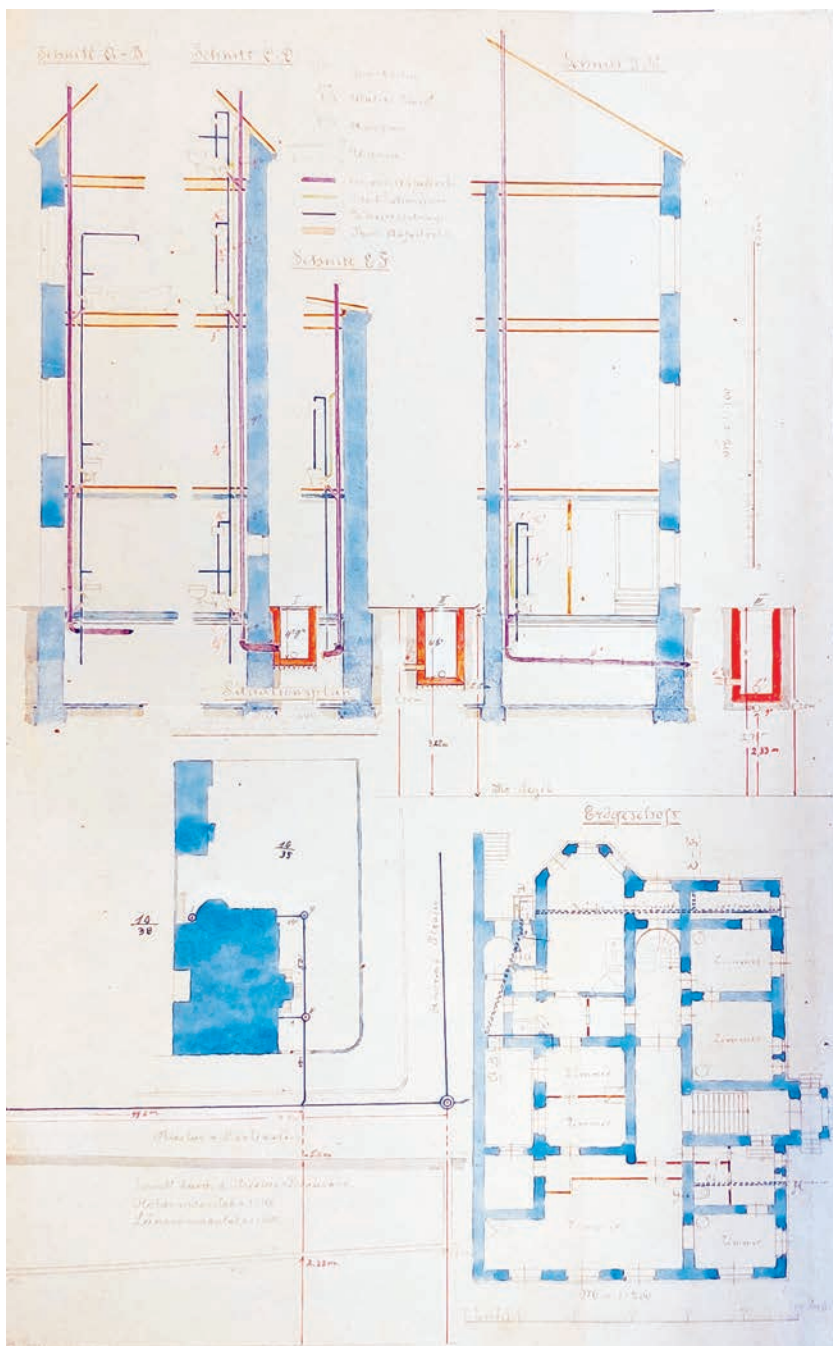
2015. gadā Arhitektoniskās izpētes grupa (SIA "AIG") veica Lielās zāles un Kamīnzāles arhitektoniski māksliniecisko inventarizāciju, kā arī veica Kultūras ministrijas ēkas fasādes krāsojuma izpēti.

2016. un 2017. gadā šīm izpētēm sekoja resaturācijas un atjaunošanas būvprojekti (D. Lēvalde, I. Poriete).

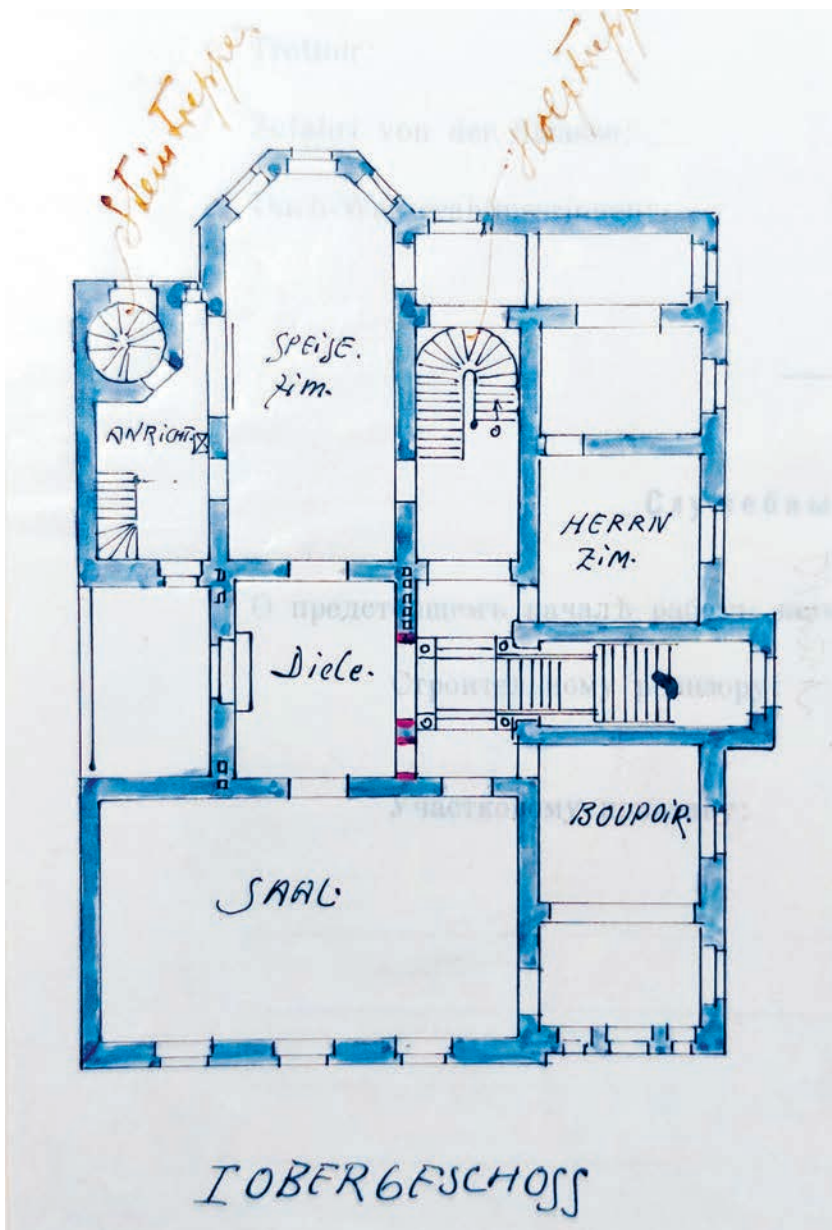
20. gs. sākumā un līdz 21. gs. sākumam, mainoties īpašniekiem, ēkā veiktas augšminētās pārbūves un īstenoti interjera pārveides darbi. To autori ir A. Reinbergs, A. Medlingers, E. Fon Trompovskis, F. Līknejs, A. Birznieks, R. Truševska, D. Lēvalde, I. Poriete, M. Mihailova u. c.

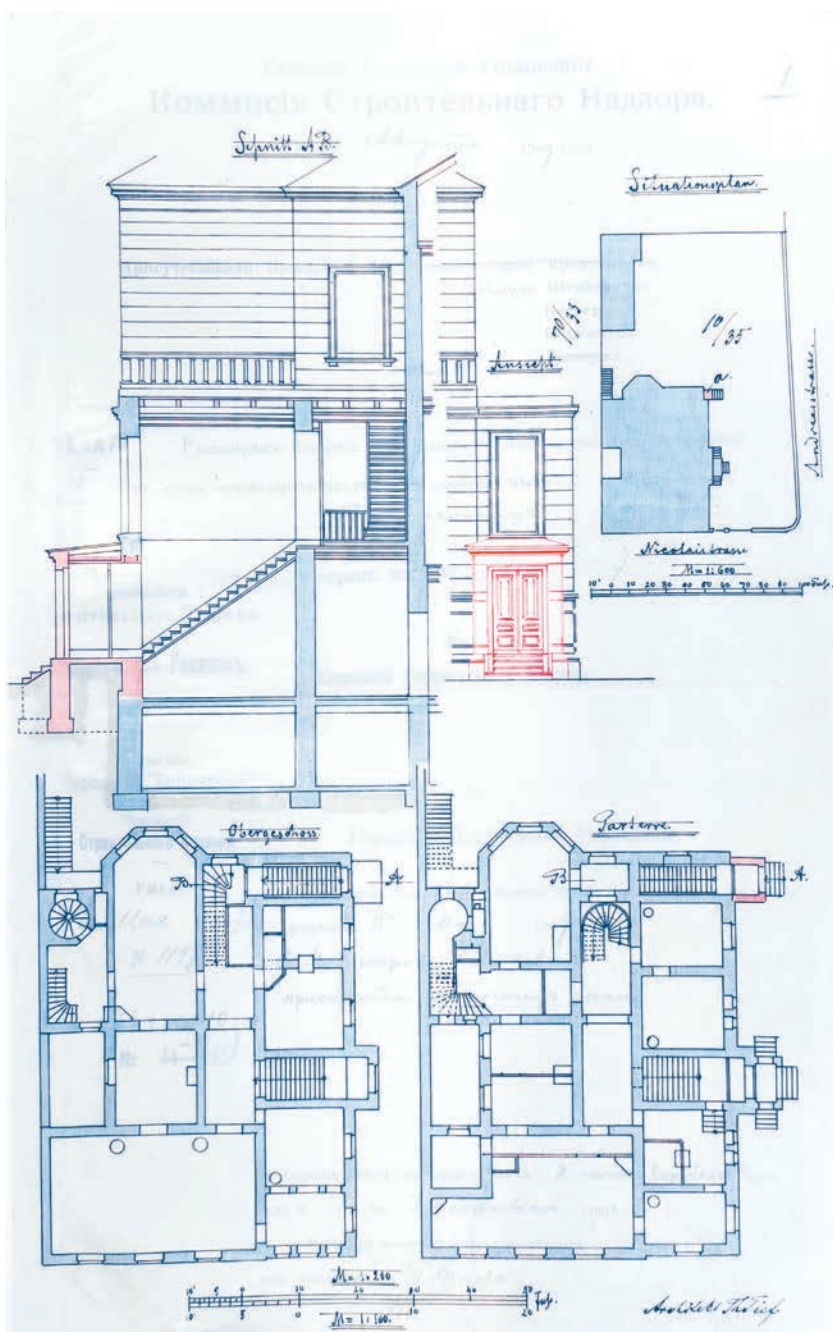
Taču šo pārbūvju rezultātā un laika gaitā ēka nav zaudējusi savu sākotnējo tēlu un arhitektonisko kvalitāti.

Turpinājumā plāni un zīmējumi no dažādu laiku pārbūvēm.

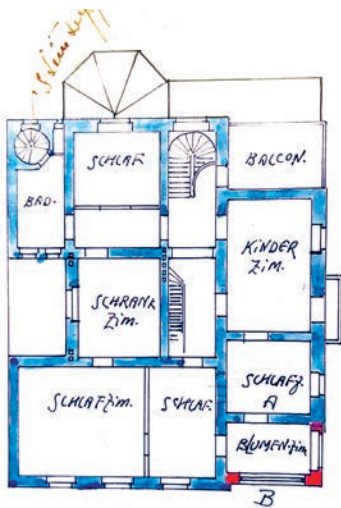

1906

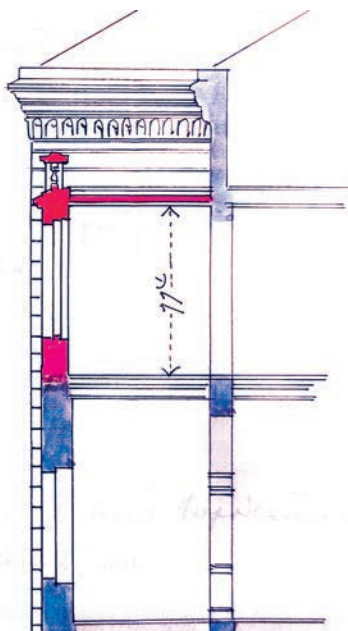
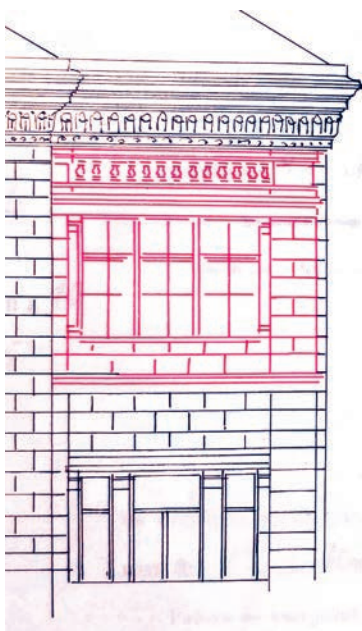
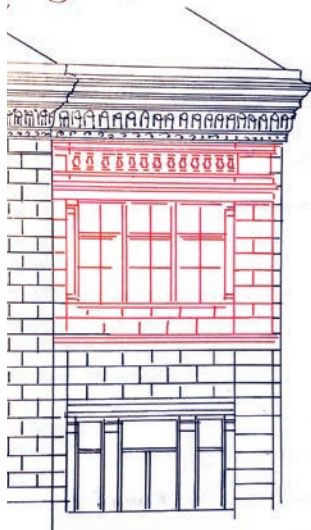

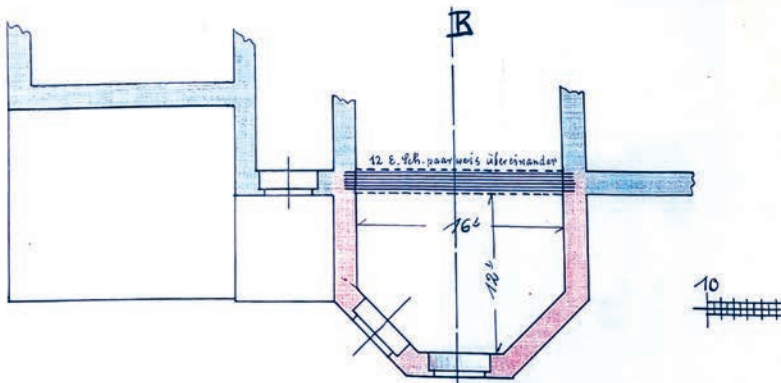
1909

II OBERGESCHOSS.

ZUR STRASSE.

GRUNDRISS DES AUFBAUES

Nāmu Valdemāra ielā 11^a
arhitekta akadēmiķa H. Šēla (H. Scheel)
cēš, sev, izstrādājis projektu 1873 g.

Pārbūve notur 1905. g. (pēc arh. Rein-
borga zīm.), kad īpašnieks ir M. G. Petrovs-
Solovjovs.

1909. g. īpašnieks ir K. Poselsts.

Šītaj ņēmu no Rīgas pilsētas galvenā
arhitekta biļurhīva *Glancin*
1953. g.

Ēkas lietotāji

1873. gadā ēka tiek uzcelta un kalpo kā arhitekta H. Šēla savrupnams ar greznām reprezentācijas telpām, saimnieku dzīvojamām un guļam telpām, kā arī telpām apkalpojošajam personālam.

1906. gada projektu dokumentācijā par pieslēgumu pilsētas kanalizācijai redzams, ka ēkas īpašnieks ir M. G. Petrovs-Solovjovs.

1910. gadā par mājas īpašnieku kļūst bankas direktors Villijs Poselsts.

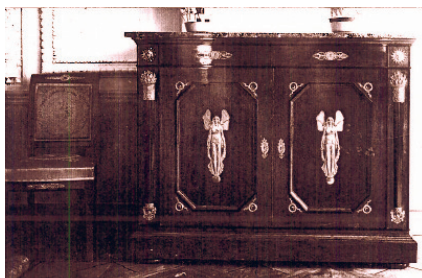
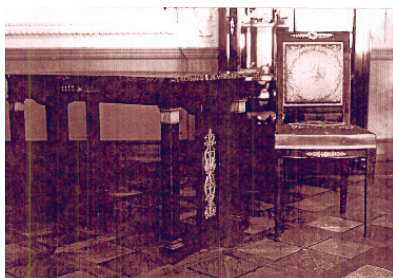
No 1922. gada līdz 1940. gadam ēka kalpo kā Latvijas Republikas ārlietu ministru rezidence. Te dzīvojuši un strādājuši šādi ārlietu ministri vai ārlietu ministra pienākumu pildītāji:

Zigfrīds Anna Meierovics	1922. g. sākums–1924. g. janvāris 1924. g. decembris–1925. g. augusts
Ludvigs Sēja	1924. g. janvāris–decembris
Kārlis Ulmanis	1926. g. maijs–decembris
Feliks Cielēns	1926. g. decembris–1928. g. janvāris
Antons Balodis	1928. g. janvāris–1930. g. februāris
Kārlis Zariņš	1931. g. decembris–1933. g. marts
Voldemārs Salnais	1933. g. marts–1934. g. marts
Vilhelms Munters	1936. g. beigās–1940. g. 27. jūnijs

(ĀM arhīva izziņa)

Arhīvos saglabājušies daži attēli no interjera elementiem laikā, kad Kultūras ministrijas ēka bija Latvijas Republikas ārlietu ministru rezidence. Priekšmeti fotografēti 1930. gadā un to attēli atrodami NKMP Dokumentācijas centrā. No tolaik dokumentētajām vērtībām Kultūras ministrijā saglabājušies Lielās zāles lustra, Kamīnzāles iekārtojums, grāmatu skapis Mūzikas salonā un ministra kabineta iekārta.

II. 1) Autors (marka)

2) Kad darināts (vecums) *18. g. (1953) (var būt 1954. g. pabeigta gads)*

3) Literatūras avoti

4) Fiz. stāvokļa pārmaiņas

III. 1) Materiāls *ziedo koka*

2) Tehnika

3) Forma un samēri

4) Uzraksti

IV. 1) Kā piemēklis uzglabājies? Vai tiek nodarīti, vai redzami bojājumi? Kas darāms to novēršanai?

2) Uzturēšanas jautājumi. Ipašnieka materiālie apstākļi un ieskāti? Pārraudzībai noderīgas personas?

Teikstai raksturo mākslas vērtības un

Ziņas sniedza *N. Peģerots*

Reģistrējis 192 g.

Foto N. *(5 uzp.)*

Iekārtu skices zīmējis tā laika pazīstams arhitekts N. Peģerots.

Zigfrīds Anna Meierovics (1887–1925)

Pirmais Latvijas Republikas ārlietu ministrs, otrais Ministru prezidents. Viens no ietekmīgākajiem Latvijas Republikas valstsvīriem un diplomātiem kopš Latvijas neatkarības pirmsākumiem līdz 20. gadu vidum. Viņa darbība likusi pamatus galvenajiem Latvijas diplomātijas sasniegumiem – Miera līgumam ar Padomju Krieviju 1920. gadā, Latvijas starptautiskajai atzīšanai *de iure* 1921. gadā un Latvijas uzņemšanai Tautu Savienībā. Viens no Meierovica politikas pamatvirzieniem bija Baltijas valstu savienības izveide, kas valstu atšķirīgo interešu dēļ cieta neveiksmi. Latvijas ārpolitiskā dienesta un diplomātisko pārstāvniecību tīkla izveidotājs.

Laikā, kad Z. A. Meierovics bija Ministru prezidents, tika pieņemta Latvijas Republikas Satversme, ieviesta nacionālā valūta lats un nodibināta Latvijas Banka.

Tragiski gāja bojā autoavārijā.

Kārīna Pētersone atceras – laikā, kad viņa bija kultūras ministre, uzaiicinājusi ciemos Latvijas pirmā ārlietu ministra Zigfrīda Annas Meierovica dēlu Gunāru Meierovicu. Izrādījusi tolaik vēl nepārbūvēto ēkas pirmo stāvu un uzvedusi arī savā kabinetā, kura ansambli kopā ar smagnēju grāmatplauktu veido melns, masīvs, kokgriezumiem rotāts galds. Gunārs Meierovics ieminējies, ka viņa tēvam bijis līdzīgs galds. Pie tā viņam bērnībā paticis rotaļāties un reiz esot galda pamatnes kokgriezumā iegriezis mazu robiņu, par to saņēmis no tēva bārienu. Meierovica kungs pieliecies, atradis robiņu un bijis aizkustināts, ka robiņš saglabājies un līdz ar to saglabājies arī tilts uz Zigfrīda Annas Meierovica klātbūtni šajā ēkā.

Vilhelms Munters (1898–1967)

Latvijas Republikas ārlietu ministrs laikā no 1936. (faktiski no 1934) līdz 1940. gadam. Viens no ietekmīgākajiem Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ministriem. Muntera ārpolitikas koncepcija bija vērsta uz sabiedroto meklēšanu un līgumu slēgšanu ar sabiedrotajiem, kas garantētu Latvijai drošību. Par sasniegumu uzskatāma Latvijas ievēlēšana Tautu Savienības padomē 1936. gadā. Pretrunīgi vērtēts tiek Latvijas un Vācijas neuzbrukšanas līgums 1939. gada vasarā. Neveiksmes – 1938. gada rudenī deklarētā neitralitātes po-

litika, atsakoties no kolektīvās drošības principiem, un gadu vēlāk parakstītais “Savstarpējās palīdzības pakts starp Latviju un PSRS”, kas ierobežoja Latvijas suverenitāti un noteica PSRS karaspēka bāzu izvietojumu Latvijā, radot priekšnoteikumus pilna mēroga ārpolitikas katastrofai un valsts neatkarības zaudēšanai.

Latvijas vēsturnieki nav atraduši apstiprinājumu baumām par Muntera sadarbību ar citu valstu spēcieniem.

Pēc Latvijas neatkarības zaudēšanas Munteru kopā ar ģimeni izsūtīja uz Voronežu, 1941. gadā arestēja. Pēc atbrīvošanas 1954. gadā Munteris atgriezās Latvijā un strādāja par tulku “Zinātņu Akadēmijas Vēstīs”. Kļuva par Latvijas PSR Valsts drošības komitejas kontrolētās Latvijas Kultūras sakaru komitejas locekli un publicēja rakstus tās izdevumā “Dzimtenes Balss”. Savos rakstos un Kultūras komitejas pārraudzībā izdotajās grāmatās “Pārdomas” un “Savu tautu ienaidnieki” kritizēja Latvijas ārpolitiku, vērsās pret trimdas latviešiem, noraidīja Latvijas valdības 1940. gada 17. maijā sūtnim Lielbritānijā Kārlim Zariņam dotās pilnvaras pārstāvēt Latviju. Munteris slavīnāja Latvijas ekonomikas un kultūras uzplaukumu padomju okupācijas laikā.

Kad **1936. gada beigās** uz atjaunoto dzīvokli pārceļas pēdējais Latvijas neatkarības pirmā posma ārlietu ministrs Vilhelms Munteris ar kundzi Natāliju (dzim. Kļagina, pirmajā laulībā – Sūna), izrādās, ka N. Muntere nevēlas dzīvot namā ar 13. numuru. Ēkai tiek piešķirta jauna adrese – K. Valdemāra iela 11a. Laikā, kad ēkā bija iekārtota ārlietu ministra rezidence, tajā atradās vērtīga mēbeļu un mākslas priekšmetu kolekcija (materiāli par to atrodami Nacionālās Kultūras mantojuma pārvaldes Pieminekļu dokumentācijas centrā).

1940. gadā neilgi pēc Latvijas okupācijas Augusta Kirhenšteina valdība 1940. gada 25. jūlija sēdē nolēmj ēku Valdemāra ielā 11a nodot Sarkanās armijas rīcībā Baltijas kara apgabala priekšnieka dzīvokļa iekārtošanai.

Kopš 1964. gada laikā ēkā atrodas Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, dēvēta arī par Draudzības biedrību sakariem ar tautiešiem ārzemēs, kuras darbība ir Valsts drošības komitejas (VDK) pārraudzīta.

1992. gadā uz H. Šēla projektēto ēku K. Valdemāra ielā 11a pārceļas Latvijas Republikas Kultūras ministrija. Kopš dibināšanas 1953. gadā, Latvijas PSR Kultūras ministrija atradās agrākās un tagadējās Krievijas Federācijas vēstniecības telpās Antonijas ielā 2 (padomju gados – Leona Paegles ielā 2).

Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs

Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs tika dibināta 1964. gadā. Valsts Drošības komitejas (VDK) paspārnē izveidotās organizācijas mērķis bija trimdas latviešu sabiedrības šķelšana. Abpusēji kultūras sakari starp Padomju Savienības okupācijā mītošajiem un trimdā aizbēgušajiem latviešiem bija cinisks un visai efektīvs līdzeklis. Visvairāk par komitejas darbības paņēmieniem zināms no tās kādreizējā vadītāja (1970–1978), vēlāk uz ASV pārbēgušā dubultaģenta Imanta Lešinska rakstiem.

Rakstu krājumā “Kalpības gadi” Lešinskis apraksta komitejas dibināšanas svinības Gorkija ielas 11a namā. Atklāšanas runu teicis arī kādreizējais šīs ēkas iemītnieks, bijušais Latvijas Republikas ārlietu ministrs Vilhelms Munters. “Lētā, bet labi pašūtā uzvalciņā ģērbies, Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ministrs izmeklētos vārdos sumināja Maskavas VDK ieceri dibināt Kultūras sakaru komiteju latviešu trimdinieku šķelšanai un mulsināšanai.”¹ Lešinskis raksturo Munteru kā dedzīgu VDK pakalpiņu latviešu trimdinieku šķelšanā. Uz vēl senāku Muntera sadarbību ar Padomju Savienības specdienestiem norāda bijušais Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas ideoloģiskais sekretārs un pirms tam īsu brīdi LPSR kultūras komitejas priekšsēdētājs Ivars Ņezbers. Atsaucoties uz Maskavas pievārtē Poļoļskā izpētītajiem VDK (NKVD) arhīva materiāliem, viņš apgalvo, ka Munters, būdams Latvijas Republikas ārlietu ministrs, vienlaikus bijis arī PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (NKVD) analītiķis, turklāt, 1971. gada izdevumā “Padomju izlūkdienesta 50 gadi” “uzrādīts PSRS valsts drošības dienestu uzticības personu pirmajā aptverē”.²

Komitejai bija vairāki paņēmieni “sakaru” veicināšanai. Pirmajos darbības gados trimdinieku ciemošanās dzimtenē kuplināja tā dēvētie atvadu vakari, gan pat Jāņu svinēšana (arī 60. gados, kad pēc Latvijas Komunistiskās partijas pirmā sekretāra Arvida Pelšes rīkojuma Latvijas PSR šie svētki bija aizliegti) pārbaudītā sabiedrībā, kuru laikā ap trimdiniekiem rosījās Komitejas darbinieki jeb VDK spiegi. Līdz ar Lešinska stāšanos Komitejas vadībā izspiegošanas metodes kļuva rafinētākas. Viena no tām – kultūras pēcpusdienas uz Latviju atbraukušajiem tūristiem. Tās notika Gorkija ielas

1 Lešinskis I., Starp divām pasaulēm. Kalpības gadi un citi raksti, “Domas spēks”, Rīga, 2017; 161. lpp.

2 Ņezbers I., Durvīs. Tā tas bija, Jumava, Rīga, 102. lpp.

savrupmājas sanāksmju zālē (lielāka tūristu skaita gadījumos – Rakstnieku savienības jeb bijušajā Benjamiņu namā). Priekšlasījumus par latviešu literatūru, mūziku un tēlotājas mākslu papildināja cienasts un neformālas sarunas blakustelpā, tad sekoja pazīstamu aktieru vai pat autoru lasīta dzeja un citi priekšnesumi.

“Šīs pēcpusdienas vismaz ārēji varēja šķist patiešām “kulturālas”, nevainīgas un tādēļ baudāmas. (..) Ēsma trimdas asarišiem un raudiņām bija “pēcpusdienu” ietvaros puslīdz augstais mākslinieciskais devums. Tajā bija paslēpts itin ass un žuburains čekas āķis. Kā jau tas slepenpolicijas rīkotajos pasākumos pienākas, “kultūras pēcpusdienu” mērķis un jēga bija nevis trimdinieku iepazīstināšana ar Latvijas kultūru, pat ne viņu ideoloģiska indoktrinācija, bet gan iespēja dažāda tipa čekas aģentiem, arī no Latvijas kultūras darbinieku vidus, ērti un neuzkrītoši nodibināt kontaktus ar tiem iebraucējiem, kuri interesēja drūmo iestādi Engelsa un Ļeņina ielas stūrī. Sarīkojumu zālē radīto viskopas latvietības noskaņojumu krievu okupantu pakalpiņi ērti izmantoja, lai blakustelpās pie alus glāzes un siera cepuma tuvotos diezgan bailīgajiem iebraucējiem. Vēlāk šī pazišanās, ja čeka to atzina par perspektīvu, tika “padziļināta” un “pilnīgota” un dažu labu reizi ieguva VDK vajadzīgos savstarpējas uzticības, vaļširdības un pašāvbības vaibstus.”³

Imants Lešinskis šos Komitejas rīkotos pasākumus vērtē kā iedarbīgus. Tie “kalpoja vienam mērķim – iecerētā upura morālai “atmiešķķēšanai”. Kad bija sasniegta šīs “atmiešķķēšanās” vēlamā pakāpe, Komitejas viesis parasti piekrita pildīt VDK iecerētos darbus – rīkot izstādes un “kultūras” seminārus, tulkot melīgas padomju propagandas brošūras. Protams, viņam bija iedvests, ka visas šīs ģeķības notiek latvietības vārdā, lai to daudzīnātu tautu tautās, trejdeviņās zemēs.”⁴ Ar laiku tika panākts, ka Komitejas rīkotajās kultūras pēcpusdienās arvien atsaucīgāk piekrita piedalīties Latvijas kultūras darbinieki. No VDK viedokļa tas bijis viens no nozīmīgākajiem tā dēvēto kultūras sakaru aspektiem – “vispirms sadraņķēt politisko trimdu, ienest tajā nesaskaņas un šķelšanos un tad ar trimdas palīdzību režīmam vēlamajā virzienā veicināt rezignācijas un bezcerības sajūtu iznīcībai lemtās tautas gara darbiniekos.”⁵

3 Lešinskis I., Starp divām pasaulēm. Kalpības gadi un citi raksti, “Domas spēks”, Rīga, 2017; 166.–167. lpp.

4 Turpat, 168. lpp.

5 Turpat, 174. lpp.

Kopš 70. gadu sākuma būtiska nozīme kultūras “sakarū” stiprināšanā bija pie Kultūras sakaru komitejas izveidotās tā dēvētās sekcijas – literatūras, mākslas, mūzikas, zinātnes un tehnikas, jaunatnes un kinematogrāfijas sekcijas. Tajās tika iesaistīts plašs loks Latvijas PSR kultūras darbinieku, kas VDK kuratoru uzraudzībā un vadībā veidoja sakarus ar trimdas kultūras darbiniekiem, devās apmaiņas vizītēs pie trimdas kolēģiem un ziņoja par to čekai.

Avoti:

Apskata sagatavošanai izmantoti Ārlietu ministrijas arhīva materiāli (sagatavojuši eksperte Silvija Križevica), Ilzes Žeivates raksts *Jūlijs Madernieks lūdz vārdu*, žurnāls *Latvijas arhitektūra*, Nr. 132, 2017, Vitas Bangas raksts *Mana vājība – iekštelpu arhitektūra*. Aleksandrs Birzenieks, žurnāls *Latvijas arhitektūra*, Nr. 36, 1999, Nacionālās Kultūras mantojuma pārvaldes (VKPAI) materiāli, Arhitektoniskās izpētes grupas (AIG) projektu un izpētes materiāli KM fasādes, ieejas lieveņa un Kamīnzāles restaurācijai (D. Lēvalde, M. Mihailova u.c.), ilustrētā izdevuma *Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen* 1910. g. laidziens un Kultūras ministrijas arhīva dati.

Lešinskis, I. Starp divām pasaulēm. Kalpības gadi un citi raksti. Rīga: Domas spēks, 2017.

Ķezbers, I. Durvīs. Tā tas bija. Rīga: Jumava, 2015.

Ilustratīvais materiāls:

Kopija no arhitekta Heinriha Šēla 1873. gada projekta (Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli – fonds 2761, apraksts 2, lietas Nr. 1141), 2. stāva plāns un griezuma fragments;

Kultūras ministrijas reprezentācijas līmeņa telpu interjeri. Lielā zāle, Mūzikas salons un Kamīnzāle (H. Šēls, E. Līknejs un A. Birzenieks), 1873–1936;

E. Līkneja projektētās interjera daļas – ieejas kāpņu vestibils, kamīna zāle reprezentācijas līmenī un cokola stāva biljarda zāle, ap 1910. gadu;

Kopija no arhitekta Artura Medlingera (?) 1909. gada projekta. 2. stāva plāns. Redzamas izmaiņas ieejas vestibila un Kamīnzāles plānojumā (Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli – fonds 2761, apraksts 2, lietas Nr. 1141);

Dažādu periodu vitrāžu dekors ēkas kāpņu telpā, Lielajā zālē un Kamīnzālē (1985. g. L. Bērziņš, J. Pīpurs);

Foto Andris Tone un Jānis Dripe, no ilustrētā izdevuma *Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen* (1910), no LNB krājuma, no AIG veiktās Arhitektoniski mākslinieciskās inventarizācijas KM ēkas fasādēm, ieejas lievenim un atsevišķām telpām.

Kultūras ministrija